

ספר

חיים יוסף

הלכות אנינות

יו"ל לעילוי נשמת המחבר

הרה"ג הדיין המצויין

ר' יוסף גטנו זצ"ל

אבה"ד לממונות מטה בנימין

מחבר הספרים 'יד יוסף', 'חכם ויוסף' ו'חיים יוסף'

נלב"ע ביום הושענא רבא

כ"א בתשרי תשס"ט

ובשולי הגליון הערות 'בן חיים'

חיברתין אנא עניא זעירא דמן חבריא

הצב"י אליהו בן לאאמור יוסף גטנו

שנת "מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו"

(תשע"ה) לפ"ק

פעיה"ק ירושלים תובב"א

חיים יוסף

©

כל הזכויות שמורות
למשפחת המחבר

להארות והערות
yadyosefgateno@gmail.com
077-4900151

סדר, עימוד וגרפיקה:
יוגב ברדה, 054-3380904

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת אבינו
מורנו ורבנו ועטרת ראשנו
מפיץ תורה ברבים, פה מפיק מרגליות
מחבר הספרים 'יד יוסף',
'חכם ויוסף' ו'חיים יוסף'
אבה"ד לממונות מטה בנימין
החכם השלם המדוכא ביסורים

הרה"ג יוסף גטנו זצ"ל

נלב"ע יום הושענא רבא כ"א תשרי תשס"ט

"אך צדיקים יודו לשמך
ישבו ישרים את פניך"
תנצב"ה

לעילוי נשמת

עזרא בן פרידה ז"ל
פרידה חנה ז"ל בת נעמי שתחי'
אלי ז"ל בן נעמי שתחי'

יעקב בן רחל ז"ל
אסתר בת זריפה ז"ל
דוד בן אסתר ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

הקדמה

א"ך אלול לסדר 'לעברך בברית ה' אלוהיך' תשע"ד

הקדמת בן המחבר בשפה רפה ידבר

יחלפו השנים ויעברו הזמנים, אך דברי נצח יקרים, אשר הם יחדיו הדורים, שפתי ישנים דובכים ומעוררים, פסקי דינים ברורים, הליכות עולם ישרים,

הלא המה מעשה ידי חרש, אשר תורת ה' מורשה ירש, האי גברא רבא ויקרא, דעסיק באורייתא תדירא, היא היתה לו עוז ואורה, טובה לו מכסף וממטמונים יקרה, מיוצאי אר"ץ המעטירה, הלא הוא הרה"ג הדיין המצויין חו"ב מו"ר הרב יוסף גמנו זצ"ל,

אשר בהיותו בשנת אבל על מו"ר אביו הלא הוא סבינו ר' עזרא בן פרידה ז"ל, שם לו למטרה, להיות בורר בנפה וכברה, מהלכות אנינות הלכה ברורה, למען ידעון בית ישראל בעת צרה, כדת מה לעשות קודם הקבורה, עד יבוא לישראל יום אורה, ובלע המוות לנצח אחישנה במהרה, אליהו משמיע קול בשורה, להודיע ביאת גואל מחזיר העטרה, להקים לנו מלכות הטהורה, לנקום נקמת ישראל מהאומרים לאררה, ולהשיב לציון פארה והדרה, בית מקדש נזר תפארה, תחזינה עינינו במהרה.

ובהיות כי לא הספקתי לצרף קונטרס זה לספר חיים יוסף הלכות אבלות אשר זכינו להוציא לאור לפני שנתיים, אמרתי בלבי להוציאו לאור עולם כהשלמה לקודמו, ויה"ר שיהיה זה לעילוי נשמת ונח"ר לנשמת מו"ר אבי הגאון המחבר ע"ה אשר עמל ויגע בחיבור זה. ואף כי ידעתי אשר אין ששים ושמיים לעסוק בהלכות אנינות (כמו גם בהלכות אבלות), ויה"ר שלא יוצרכו לכך, אף על פי כן גבר עלי רצון צדיק שטרח בו ועמל בו וסדרו על מנת שיודפס כחיבור, ומה גם דרך דרכו של עולם, ונצרכים תלמידי חכמים להורות בשאלות אלו, ולמען ידעו את מקורות הדינים ונימוקיהם בסדר מסודר, ויוכלו למצוא מזור לשואליהם ולהורות הוראה ברורה המיוסדת על ספרי הראשונים והאחרונים, ולא יהיו מלקטים ליקוטי בתר ליקוטי, כי אם דבר דבור על אופניו.

וקרא אבי שם הקונטרס הזה כקודמו 'חיים יוסף' כי מוצאי מצא 'חיים' גימטריא 'גמנו' (ואף ששם משפחתנו המקורי הוא גמנו כידוע ורק כאשר הגיעו מארצות ספרד לארצות ערב נשמט מהם היו"ד כיון שאינו נכתב בלשון ספרד אלא מסמנים אותו מעל האותיות בניקוד) והרי עשה כדרך המחברים לרמוז שמו בשם הקונטרס, ומה גם דיה"ר שיוסף ה' עלינו חיים ולא נצטרך להלכות הללו.

ומידי עוברי על הגליונות, לא חשכתי מלהגיה באיזהו מקומן, להיות ברא מזכה אבא ולהרחיב מעט לפי הצורך למען ירוץ הקורא בו, ובאיזה מקום שנתקשיתי הצעתי הקושיא לפני הקורא להגדיל תורה ולהאדירה, וקראתי הערותי בשם 'בן חיים' כי הוא רמז הרומז על האר"ש להיות שמי בקרבו כי אליהו גמנו יעלה 'בן חיים' בדקדוק.

וזאת למודעי כי כל מטרתי בהגהה ובהערות להוציא דבר מתוקן מתחת ידי מו"ר אבי הגאון

המחבר ע"ה, למען יהיה לו זכות וחיים בשני עולמים, כי צדיקים במיתתם קרויים חיים, וכל ת"ח שאומרים שמועה ממנו בבית המדרש שפתותיו דובבות בקבר, ועל כן אם תימצא איזה טעות, לא יתלה הקורא הטעות במו"ר אבי הגאון המחבר כי אם בהגהתי. ויה"ר שיעלה כל זה לנח"ר לפני הבורא יתברך ולייחדא קוב"ה ושכינתיה, ולהקמת שכנת עוזנו מעפרה בב"א.

ובצאתי את העיר לא אחשוך פי מלהודות לנו"ב שרה שתח"א אשר מאפשרת לי לעסוק בתורה לילה ויומם ומעודדת אותי לעלות בלימודי ובהפצת תורה ברבים, ומשקיעה בחינוך ילדינו וגידולם, יה"ר שישפיע עליה הקב"ה שפע ברכה והצלחה שמחה וסיפוק בכל מעשי ידיה, ושנזכה לראות ביחד נחת יהודית אמיתית מילדינו, מתוך הרחבה גדולה בנו"ר ומתוך שמחה וטוב לבב.

ולמרת אמי רות מנב"ת אשר סייעה למו"ר אבי זלה"ה בחייו לשקוד על התורה והפצתה, וממשיכה לחנך ולעצב את משפחתנו בדרך התורה והמצווה, משקיעה בנו ובילדינו ממרצה וכוחה, ומסייעת ותומכת ומעודדת את לימודי, ישלם לה הקב"ה ברפואה שלמה ותזכה לראות נחת מאיתנו, כל יוצאי חלציה, בהרחבה גדולה בנו"ר מתוך שמחה וטוב לבב.

ולכל משפחתי היקרה, אחים ואחיות חתנים וכלות, שיזכו לכל מילי דמיטב, שפע ברכה והצלחה בחינוך הילדים וגידולם, בדרך התורה והמצווה מתוך פרנסה טובה והרחבה ובשמחה וטוב לבב.

ועל הטוב יזכר, ידיד נפשו של מו"ר אבי ע"ה ויד ימינו, ר' רפאל זאדה, אשר סייע ומסייע בהוצאת כתבי מו"ר אבי ע"ה לאור עולם, יה"ר שישלם לו הקב"ה משכורתו שלמה, ויזה יחד עם רעייתו לראות נח"ר מכל יוצאי חלציו, ויחזק הקב"ה כוחו להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה מתוך שמחה וטוב לבב.

ותודה כפולה ומכופלת יש לי לאכסניא של תורה, ישיבת 'אור חברון' המעטירה אשר בעיר האבות חברון קרית הארבע, ועל ראשה מו"ר הרב שלמה בן חמו שליט"א ראש הישיבה ורב העיר קרית גת, אשר עמל וטורח ממרצו ומהונו לילות כימים לקיום הישיבה ולרווחת האברכים, ישלם לו הקב"ה כגמולו הטוב ברפואה שלמה לרעייתו, ובנח"ר מכל יוצאי חלציו, וישפיע לו הקב"ה שפע כוח וחיוזק להמשיך להיות עושה ומעשה בקיום התורה והפצתה ובעידוד תקומת האומה הישראלית בארץ הקודש כדרך מורו ורבו הרצי"ה זצ"ל.

ועל ידו השני, הרב ישראל הירשנזון שליט"א ראש הכולל, ולכל האברכים היקרים, אשר מסייעים לי לגדול בתורה בסברא ישרה ובשכל טוב, יתן להם הקב"ה לכל אחד כל המצטרך לו בנו"ר ויזכו לעלות מעלה בלימוד התורה ובהפצתה, מתוך שמחה וטוב לבב.

ועוד זאת אקווה ואבקש, לאוקמי גירסא סייעתא מן שמיא, כי כעת יש בידי תשובות רבות של מו"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה בכל חלקי שולחן ערוך, והחילוני בעזר נותן החיים לסדר ולערוך חלק או"ח, ויה"ר שאזכה להוציאו לאור עולם כעת חיה.

ואפרוש כפי אל ה' שיזכנו לראות תיכף ומיד גאולת ישראל השלמה, בכיאת משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו, מאפלה לאורה יוציאנו, ואז נשיר בבית קדשנו, הנה זה אלוקינו, קיוינו לו ויושיענו.

א"ייהו בן לאאמו"ר יוסף גטנו

תוכן העניינים

9 פסקי הדינים . . . . .

הלכות אנינות

13	בדין האונן בבשר ויין . . . . .
21	בדין פטור האונן ממצוות . . . . .
30	בדין מסירה לכתפים . . . . .
35	בדין אנינות בשבת . . . . .
37	בדין אנינות ביום טוב . . . . .
43	בדין צירוף האונן לדברים שבקדושה . . . . .
45	בדין אנינות ומילה . . . . .
49	בדין האונן בספירת העומר . . . . .
52	בדין האונן במצוות לא תעשה וברכות הנהנין . . . . .
57	בדין האונן בהבדלה . . . . .
61	בדין אונן שעבר והבדיל . . . . .
64	בדין אונן ששמע הבדלה . . . . .
66	בדין האונן בפורים . . . . .
72	בדין האונן בבדיקת חמץ . . . . .
73	בדין האונן בליל הסדר . . . . .
74	בדין האונן במלאכה . . . . .
77	בדין פטור האונן . . . . .

פסקי הדינים

א. מי שמת לו מת שחייב להתאבל עליו וטרם נקבר, נקרא אונן נאף אם המת בעיר אחת והוא בעיר אחרת ואף אם יש מי שעוסק במת. ואסור באכילת בשר ובשתיית יין, ואפילו בשר מלוח או בשר שנשתייר מסעודה אחרת. ומוותר ברוטב או בתבשיל שנתבשל בו בשר, ובשתיית מעט שכר או חמר מדינה, אך לא ישתה הרבה שלא יסיה דעתו מכבוד המת וצרכיו.

ב. האונן פטור מקריאת שמע ומן התפילה ומן התפילין וממצוות עשה שבתורה. שחכמים פטרוהו בשב ואל תעשה כדי שיהיה פנוי לעסוק בצרכי המת. ואם יש מי שיעסוק בצרכי המת וקבורה שאינו מן המתאבלים על המת, ורצה האונן מעצמו להחמיר על עצמו ולקרוא קריאת שמע ולברך, אין מוחין בידו. ואם בא לשאול, אין מורים לו שיקרא ויברך, אלא מורים לו שפטור.

ג. מה שמוסרים הטיפול במת לחברא קדישא והם מטפלים בצרכי הקבורה, אינו מבטל דין אונן, כל שדעתו לעמוד בהספד על המת או ללוותו. ופטור ממצוות עשה שבתורה עד לאחר הקבורה. ומכל מקום אם רוצה להחמיר על עצמו ולקרוא ולברך, אין מוחים בידו, שכן יש מי שיעסוק במתו. ואם בא לשאול, אין מורים לו להחמיר על עצמו [וכנ"ל סעיף ב]. והוא הדין כשמביאים המת מחוצה לארץ לארץ ישראל, שהמלווים את המת דין אונן עליהם עד לאחר הקבורה, וההודעה לחברים ולמשפחה לבוא ללוות את המת בכלל כבוד המת וצרכו הוא. והנוהגים שאין הבנים יוצאים אחר מיטת אביהם, וכפי שנוהגים בירושלים תובב"א, אם נפרדו מהמת ולא יעמדו בהספדים, פקע מהם דין אנינות אף על פי שעדיין לא נקבר. ואם עתידים לעמוד בהספדים, עדיין שם אונן עליהם עד שיחזירו פניהם מן המת.

ד. היה אונן בשבת, כגון שלא הספיקו לקבור המת לפני השבת או שמת לו מת בשבת, מיסב האונן על השולחן ואוכל בשר ושותה יין ומברך ומברכים עליו ומזמן ומזמנים עליו וחייב בכל המצוות אבל אסור בתשמיש המיטה.

ה. מי שמת לו מת סמוך ליו"ט ודעתו לקבור על ידי גויים באותו יום, חלה עליו אנינות ואסור לו לקדש ולשתות יין ולאכול בשר, אבל חייב בק"ש ותפילה. ואם מת לו מת ביו"ט ראשון והוא בחו"ל ודעתו לקבור ביו"ט שני, במקום שנהגו לקבור גם ביו"ט שני על ידי גויים, וכמנהג אשכנז, לא חלה עליו אנינות בלילה, ומקדש ושותה יין ואוכל בשר. אבל אם נהגו לקבור ביו"ט שני על ידי ישראל, חלה עליו אנינות בלילה, ואינו מקדש ואינו שותה יין ולא אוכל בשר עד שיקבור. ובכל מקום שאין רשות לקבור בלילה מקדש ושותה יין ואוכל בשר בלילה. והוא הדין אם אי אפשר לקבור בלילה מפני אונס אחר.

ו. האונן אינו מצטרף לשום דבר שבקדושה, לא לתפילה ולא לקדוש ולא לאמירת קדושה, ואין מזמנים עליו בין בשלושה ובין בעשרה. ואם יש מי שיעסוק בצרכי המת שאינו מן הקרובים המתאבלים על מת זה או שמסר טיפולו לחברא קדישא, מצטרף האונן לכל דבר שבקדושה. ובשבת ויו"ט שאינו יכול לעסוק בצרכי המת מוזמן ומזמנים עליו ומצטרף לכל דבר שבקדושה.

ז. בא למוול את בנו והוא אונן, אם אפשר לקבור המת תחילה, ימולו לאחר קבורה ויברך האב להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. ואם אי אפשר למוול לאחר קבורת המת, שלא תהיה שהות ביום למוול לאחר קבורה, אם נתפשרו עם החברא קדישא ומסרו את הטיפול במת לידם, לבני הספרדים הסומכים על הוראות מר"ן ז"ל ימולו ויברך האב ברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו כנהוג, ובני אשכנז ימולו ויברך המוהל או הסנדק או אחר. ואם מסרו הטיפול לחברא קדישא ואין בדעת האב להיות נוכח בהספרים ולא ילווה את המת יברך האב לכל הרעות.

ח. מי שנעשה אונן בימי ספירת העומר רשאי לספור בלילה בלא ברכה ומשם ואילך ימשיך לספור בברכה.

ט. אונן חייב במצוות לא תעשה, הן דאורייתא והן דרבנן. הלכך אם בא לאכול פת חייב בנט"י, ואולם לא יברך על הנטילה מפני המחלוקת, וסב"ל. וברכת המוציא ישמע מהאחרים, ויוצא בזה ידי חובתו. והוא הדין

בשאר ברכות הנהנין, שכל שיש מי שיברך בשבילו, יצא ידי חובת ברכת הנהנין בשמיעה מאחר.

י. היה אונן במוצאי שבת יכול להתפלל מבעוד יום ולהבדיל על הכוס ולברך ברכת בורא פרי הגפן וברכת המבדיל בין קודש לחול, אבל לא יתפלל ולא יבדיל לאחר חשכה. שכן חל עליו דין אנינות, ואם לא הבדיל מבעוד יום, לאחר קבורה יבדיל על הכוס ויברך המבדיל בין קודש לחול.

יא. עבר והבדיל במוצאי שבת בחיותו אונן, אינו חוזר ומבדיל לאחר קבורה. ומכל שכן אם עבר והתפלל לאחר חשכה ואמר הברלה 'אתה חוננתנו' בתפילתו, שאינו חוזר להבדיל על הכוס.

יב. מי שהיה אונן במוצאי שבת ושמע הברלה מאחרים, יצא ידי חובת הברלה בדיעבד ואינו צריך לחזור ולהבדיל לאחר קבורה. ואם לא הבדילה אשתו במוצאי שבת, לבני הספרדים תבדיל לפניו וישמע הברלה ממנה. ואם אינה יודעת להבדיל, או שהיא מבנות אשכנז, יבדיל בשביל אשתו לאחר קבורת המת.

יג. מי שאונן בליל פורים, במקום שאין דרך לקבור בלילה לא חלה עליו אנינות, ומותר בבשר וביין, וכש"כ שחייב במקרא מגילה וחייב בק"ש ותפילה. וביום פטור ממקרא מגילה וק"ש ותפילה עד שימסרנו לח"ק שאז יש מי שישא משאו ורשאי להחמיר על עצמו. וכן לאחר קבורה חייב בכל מצוות היום. ואם אין יכולת לקוברו בו ביום לסיבה מהסיבות או שאין שהות ביום לקוברו ולעשות סעודת פורים, תידחה הקבורה ומותר בבשר וביין.

יד. מי שמתו מוטל לפניו בליל י"ד בניסן פטור מבדיקת חמין. ואינו יכול לעשות את חברו שליח לבדוק ביתו, אבל אחרים בודקים לו מעצמם שלא בשליחותו. ומכל מקום לא יברכו על בדיקה זו, אלא יפטרוה בברכה שמברכים בביתם. וביטול החמין אם עובר זמן הביטול לפני קבורה תבטלנו אשתו בלא רשותו ובלא שליחותו.

טו. אונן בליל הסדר חייב בכל המצוות, בארבעה כוסות ואכילת מצה ומרור. אבל ההגדה שיש בה אריכות פסוקים ומדרשים ישמע מאחר.

והוא הדין ביו"ט שני בחו"ל. ואם אין מי שיקרא לפניו, יקרא הוא בעצמו.

טז. האונן אסור במלאכה ובמשא ומתן ומסחר, ורק מלאכות של צורך קבורת המת מותרים לו. ומכל מקום במקום צורך גדול או הפסד מרובה ודבר האבד יש להקל, על פי הוראת חכם דוקא. וכל שכן שיש להקל במקום שצריך לפרוע שכר שכיר, שיש במצוה זאת גם איסור לאו דלא תלין פעולת שכיר, והאונן חייב בכל הלאוין שבתורה. ומה שנהגו שכשיש שותפים מסתלק השותף האונן מהשותפות לכל ימי אבלותו או כשאין לו שותף ורוצה למכור חנותו שיעמוד אחר לעבוד שם, אין להקל בזה ללא צורך או הפסד מרובה כנ"ל, וגם במקרים אלו תיעשה המכירה והסילוק על ידי ת"ח הבקי בהלכות אלו.

הלכות אנינות

בדין האונג בבשר ויין

א. מי שמת לו מת שהיב להתאבל עליו וטרם נקבר, נקרא אונג [אף אם המת בעיר אחת והוא בעיר אחרת ואף אם יש מי שעוסק במת]. ואסור באכילת בשר ובשתיית יין, ואפילו בשר מלוח או בשר שנשתייר מסעודה אחרת. ומותר ברוטב או בתבשיל שנתבשל בו בשר, ובשתיית מעט שכר או חמר מדינה, אך לא ישתה הרבה שלא יסית דעתו מכבוד המת וצרכיו.

טעם לפטור האונג ממצוות בירושלמי דברכות (פרק ג, א) נחלקו אם פטור משום כבודו של מת או משום שאין מי שישא משאו, כלומר מי שיעסוק בצרכי המת. ויש נפקותא בין הטעמים. שלמ"ד משום כבודו של מת, אינו רשאי להחמיר על עצמו ולעסוק במצוות. ואילו למ"ד משום שאין מי שישא משאו, אם יש אחרים המטפלים בצרכי המת, רשאי להחמיר על עצמו. והקשו שם דהא תני דהאונג פטור מנטילת לולב, ומשמע שמירי ביו"ט שאין עוסקים בו ביום בצרכי המת, וכמו שיש אחרים שישאו משאו דמי, ואעפ"י כן פטור מהמצוה, אלמא עיקר הטעם משום כבודו של מת. ודחו דמירי בחולו של מועד, שיש בו נטילת לולב ויכול לעסוק בצרכי המת. ושוב הקשו מתקיעת שופר שבעל כורחין ביו"ט הוא, ואעפ"י כן פטור ממנה. ומשני, א"ר חנינא מכיוון שזקוק לו להביא לו ארון ותכריכין כהא דאמרינן תמן (שבת קנא, א) מחשיכין על התחום לפקח על עסקי המת להביא לו ארון ותכריכים. כיע"ש.

וכבר עמדו התוס' (ברכות יז, ב ד"ה אינו מברך) על הסתירה הזאת ותירצו בשם ר"י דא"ה נ' רישא וסיפא דירושלמי פליגי. ובשם הרב נתנאל כתבו, שאפשר ליישב הירושלמי שבודאי אם דעתו להחשיך על התחום, אז יש לנו לומר שטרוד כל היום להחשיך, ואינו רשאי לברך, והיינו רישא. ובסיפא מירי שאין דעתו להחשיך על התחום, ומיהו טעם זה לא שייך למעמא דמשום כבודו^א וכו'. ע"כ. וע"ע בתוס' מועד קטן (כג, ב ד"ה זאין מברכים

בן חיים

[א] דאי משום כבודו של מת מה לי רוצה להחשיך על התחום מה לי אינו רוצה להחשיך על התחום בלאו הכי אסור בכל אלו משום כבודו של מת. ויש לדחות דברי התוס' מדברי הרא"ש לקמן דאף לטעם דמשום כבודו של מת, כאשר אין באפשרותו להתעסק בצרכיו ליכא משום כבודו, דהא כבודו הוא 'שיהא לבו פנוי לחשב על צרכי המת ויחשוב בהם תמיד' וכאשר אינו רשאי להתעסק בצרכיו אין כאן מיעוט בכבודו. ופשוט. המגיה.

לכתפים אפילו לפניו, דאי שלא לפניו תיפוק ליה שמיד כשיצא מפתח ביתו חלה עליו אבלות^[א]. ע"כ.

וכן במו"ק (כנ, ב ד"ה זאין מברכים) על מה שאמרו אינו מברך ואינו מזמן ואין מברכים עליו ואין מזמנים עליו, כתבו בשם רבינו יצחק, ותימה דהשתא נהגו לברך ולזמן. והיה אומר דלא איירי הכא רק כשהוא עוסק בצרכי המת שאין לו להתבטל מן המצוה. אבל בשעה שאינו עוסק שרי. אי נמי בשעה שאחרים עוסקים והוא אינו עושה כלום. ע"כ. יע"ש.

וגם מעשה דר"ת המובא בתוס' ברכות (י, א) הנ"ל שמתה אחותו של ר"ת בעיר אחרת והודיעו לו במוצ"ש ואכל בשר ושתה יין ואמר כיון שיש לה בעל שחייב בקבורתה אינו אסור בבשר ויין. ואפשר שגם ר"ת אם היה בעיר עצמו היה מיקל מאותו טעם. ע"כ. ועיין בתורת האדם להרמב"ן (ענין מי שמתו מוטל

במנפ) שהביאו הסתירה שבירושלמי והשאינו בצ"ע. יע"ש.

המצדדים לטעם משאו של מת

ונראה לומר שלא אפשרימא האי בעיא בירושלמי. וכמו שכתב המרדכי (ברכות ריש פרק ב סוף רמז נז) בשם ראב"ה. דכיון דלא אפשרימא, על זה סומכים האוננים שמתפללים והולכים לבית הכנסת במקום שיש קרובים שיתעסקו בו. ע"כ. וכ"כ באור זרוע (אבלות סי' תיז) שכן מנהג שפירא^[ב] שהולך אונן בבית הכנסת ומתפלל. ע"כ^[ג].

גם התוס' בברכות הנ"ל צידדו לומר הטעם דפטור האונן משום שאין מי שישא משאו. שכתבו שכל המוטל לפניו ואינו מוטל עליו לקבורו, אינו שייך בו אנינות. וכל שמוטל עליו לקבורו אפילו אינו מוטל לפניו, שייך בו אנינות. ושכן משמע בירושלמי נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין. נמסר לכתפים כנמסר לרבים. ובעל כורחין לומר נמסר

בן חיים

[ב] על הגליון נכתב 'מגנצא' ולא מצאתי גירסא כזו בדברי האו"ז וע"כ תיקנתי 'שפירא'. המגיה.

[ג] ולדידי לא פשיטא לי דהראב"ה והאור זרוע הכריעו כטעם דיש מי שישא משאו, אלא העידו דכן המנהג ושסמכו הנהגים כן על טעם זה דירושלמי כיון דהוי בעיא דלא אפשרימא, אך אין הכרע ברור בדבריהם. וראיה לדברי מש"כ ההגה"מ (אבל ד, וז"ל: "ופליאה בעיני ראב"ה שעתה נוהגין אוננין לילך לבית הכנסת להתפלל. ושם כיון דלא אפשרימא היכא שיש לו מי שישא משאו הנהיגו שמתפלל שיש קרובים שיתעסקו בו" הרי בהדיא שהראב"ה ליישב המנהג בא. וכן מתברר מדברי מו"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה לקמן דהאור זרוע עצמו ס"ל כהרא"ש דהטעם הוא משום כבודו של מת כדלקמן. ורק מדברי התוס' משמע שצידדו כטעם זה דיש מי שישא משאו. אולם, ממה שכתב הב"ח (שמא, א) שהמרדכי ואגודה והגה"מ כתבו על שם ראב"ה וכו', תרתי אחר דברי האגודה ומצאתים בפ"ג דברכות סי' נא (ולא כפי שציינו שם על הגליון שהוא בסי' מט) וז"ל: "ת"ר המשמר את המת אף על פי שאינו שלו, פטור מק"ש מתפילין ומתפילה ומכל מצות, ואם היו שנים זה משמר וזה קורא. וכתב רבינו אבי"ה כשיש עוסקין ומשמרין הולכין הקרובין לפני בית הכנסת ומתפללין". וצריך להבין למה סמך דברי ראב"ה לדין המשמר את המת ולא הביאו בסי' מט בדין מתו מוטל לפניו ובפרט שבסי' מט הביא הבעיא בירושלמי וכו'. ולענ"ד לחדש שדקדק ראב"ה להכריע כטעם דיש מי שישא משאו מההיא דהמשמר את מתו משום דחזינן שאם יבוא אדם אחר לעסוק במת או לשמר נפטר מק"ש ומן התפילה וכו' ולא יעלה על דעת ראב"ה לומר שייפטור גם המשמר והעוסק וגם האונן, אלא שהאונן מעביר את הפטור הרובץ עליו מכח החיוב שלו לעסוק בצרכי המת ומעבירו לאדם אחר. ומכאן הכריע ראב"ה כטעם דיש מי שישא משאו. כנלע"ד. ודו"ק. ועוד למדנו מדברי האגודה דראב"ה ס"ל דהוי היתר גמור ולא בא ליישב המנהג כפי שמשמע מדברי הגה"מ הניתנים למעלה. ולפ"ז נחלקו בכוונת דברי ראב"ה אם ליישב המנהג בא או שהכריע כטעם דיש מי שישא משאו. ודו"ק בכ"ז. המגיה.

[ד] כמדומני שכוונת התוספות למה שאמרו בגמרא (מו"ק כב, א) "דאמר להו רבא לבני מחוזא אתון דלא אזליתו בתר ערסא, מכי מהדריתו אפייכו מבבא דאבולא אתחילו מנו". ואם יצא המת מביתו ואינו הולך עימו היינו הך, ופוסק ממנו דין אנינות ומתחיל למנות אבלות. ותמצא כלשון הזה בגאונים ובראשונים ובאחרונים ופשוט. המגיה.

וכפי זה לא ידעתי מקום לספק ולחילוק אם היה באותה העיר אם לאו. ובאמת שכך החליט הרא"ש בפרק מי שמתו (פ"ג א) שלפי טעם זה, אפילו אם היה באותה עיר היה מותר. כיע"ש. וכפי זה ס"ל לר"ת שכל שיש מי שישא משאו אין עליו דין אונן^[7].

המצדדים לטעם כבודו של מת

אלא שבמועד קטן (כג. ב ד"ה זאין מברכים) כתבו התוס' ראה ממסכת שמחות (פרק ט'^[8]) אינו אוכל כל צורכו ואינו שותה כל צרכו וכו' ואינו מברך. ואם בירך אין עונים אחריו אמן וגם אם ברכו אחרים אינו עונה אחריהם אמן. ואם משום ביטול מצות עסק במתו, מה ביטול יש בעניית אמן^[9]. מיהו נראה לי משום

שהביא הדברים בשם רבי יצחק הצרפתי הידוע מבעלי התוספות ז"ל שכשמתה אמו הודיעו לר"ת אחיה שהיה גר במקום קרוב לשם, ואכל בשר ושתה יין קודם קבורתה, ואמר לנו הטעם כיון שיש לה בעל שחייב בקבורתה אינו נאסר באכילת בשר ושתית יין כיון שאין קבורתה מוטלת עליו כדרך הירושלמי. ואינו יודע אם היה רבינו מיקל בכך אם היה עמנו בעיר ממש. ע"כ. ומלשונו משמע שטעם ההיתר הוא דמכיון שחובה מוטלת על הבעל לקבורה הרי זה כנמסר לרבים או לכתפים, וכמו שאמרו בירושלמי שאז מותר בבשר ויין, ואפילו לפניו, כמו שכתבו התוספות בברכות (יג. ב) ובמו"ק (כג. ב) הנ"ל.

בן חיים

[ח] ועיין להב"ח בריש סימן שחלק על הרא"ש במה שפירש כן דעת ר"ת, ותמה עליו כיצד עזב מה שהסתפק בו ר"י ופשט דעת ר"ת להתיר אף כשהוא עמה באותה העיר. והסיק הב"ח דעת ר"ת דרק בעיר אחרת מותר משא"כ באותה העיר. וכן אם היה האח באותה העיר והבעל בעיר אחרת, היה הבעל מותר בבשר ויין. ומה שאמרו דמוטל עליו לקבורו כמוטל לפניו דמי, הוא דווקא כשאין קרוב עם המת באותה העיר ונודע לקרוב כשהוא בעיר אחרת אז הוא הקרוב שבעיר אחרת אונן על אף שהוא בעיר אחרת. וסיים וז"ל "והכי נקטינן דמעשה דר"ת רב הוא ושרי ליה מריה להרא"ש שכתב על ר"ת המאיר לכל ישראל באור תורתו לומר עליו וסברא חלושה וקלושה היא". ולפי דברי מו"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה מדברי הרמב"ן ראייה דסברת ר"ת היא דהוי כנמסר לכתפים ככה"ג וכיש מי שישא משאו וא"כ שפיר אין מקום לחלק בין באותה העיר ובין בעיר אחרת וסרה תלונת הב"ח מדברי הרא"ש. ואף אם לא נדייק כן בדברי הרמב"ן, שפיר יש לפרש שכך הסביר הרא"ש דעת ר"ת, וחלק עליו בזה ולא ס"ל לדמות דין קרוב אחר הנמצא בסמיכות למת לדין נמסר לכתפים. ואולי היא גופא מה שנסתפק ר"י בדעת ר"ת אם הוא מטעם הדמיון למסירה לכתפים ואז אף בפניו ממש אינו אונן או מטעם דאין מי שישא משאו ותלי באם הוא בפניו ממש דמאן מינייהו מפקח. ולולי דמסתייגא אמינא דיש לחלק בין יש מי שישא משאו לבין נמסר לכתפים, דביש מי שישא משאו שרי ליה להחמיר על עצמו, אבל אינו מחוייב, משא"כ כנמסר לכתפים דחייב בכל המצוות. ולעת עתה לא מצאתי מי שחילק כן. המגיה.

[ז] לפנינו ציטוט זה בתוס' הוא מהירושלמי שכתבו וז"ל: "ומיהו בירושלמי אינו משמע כן והכי איתא התם אינו אוכל כל צורכו ואינו שותה כל צורכו כו' ואינו מברך ואם בירך אין עונים אחריו אמן ואם ברכו אחרים אינו עונה אחריהם אמן ואם משום ביטול מצות עסק במתו מה ביטול יש בעניית אמן מיהו נראה לי משום שמיעת הברכה שלא תהיה אמן יתומה ועוד דאמרינן לקמן הן עומדין ומתפללין והוא יושב ומצדיק עליו את הדין ומשמע שאינו עוסק בו כלל אלא יושב ודומם ונראה דאסור לברך ושוב מצאתי בירושל' דריש פרק מי שמתו תני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו למה מפני כבודו של מת או משום שאין לו מי שישא משאו... ע"כ. ורק המציין במסורת הש"ס על הגליון הוא שכתב שמחות פ"ו. ובכתי"י מו"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה כתב כאן הערה וז"ל: "ומה שהביאו בהמשך דבריהם מן הירושלמי או משום כבוד או משום משאו, והקשו מסיפא לרישא והניחו בצ"ע. כיע"ש. לא ידעתי למה לא הביאו משמחות הנ"ל דאיתא התם בהדיא וז"ל: ואם רצה להחמיר על עצמו אינו רשא מפני כבוד המת. עכ"ל המסכת שמחות. וצ"ע. עכ"ל ההערה. ולפי מש"כ לעיל אולא לה הקושיא מה טעם הקשו התוספות מהירושלמי ולא ממסכת שמחות, דהא לא הביאו התוספות בדבריהם ממסכת שמחות כלל. וצ"ע. ועל צד טעמית השארתי הדברים כתובים ככאן. ולהעיר דבאו"ז הנ"ל הביא ממסכת שמחות דווקא. ובכל אופן בדברי המסכת שמחות מצאנו הכרעה בבחיית הירושלמי הנ"ל דמשום כבוד המת הוא ואינו רשאי להחמיר על עצמו אף ביש מי שישא משאו. המגיה.

[ז] וכן הקשה הרא"ש במו"ק פ"ג סי' נד להכריח דאינו משום ביטול צרכי המת אלא משום כבודו. ע"ש. המגיה.

בעלמא, דוקא בשעה שהוא מחשיך פטור אבל כל היום חייב. והא דקתני פטור מתקיעת שופר, היינו בשעה שהוא מחשיך. ולישנא משמע הכי מכיון שהוא זקוק להחשיך משמע בשעה שהוא עסוק להחשיך, אבל כל היום חייב. ע"כ. וכ"כ הרא"ש בברכות (פרק ג ס"א) [8].

ועוד כתב הרא"ש על מעשה דר"ת (מו"ק פרק ג ס"ג נה) לדחות דברי ר"ת מהלכה דסברא חלושה וקלושה היא. דא"כ אחי המת יאכלו בשר וישתו יין כיון דבניו יורשין ממונו חייבין בקבורתו. אלא ודאי לא פלוג רבנן אלא כל המתאבלים מתאוננין וכולן קרואים מוטל עליו לקוברו ואפילו אינו בעיר דלא בעינן מוטל לפניו. ע"ש. וכ"כ בברכות הנ"ל (פרק ג ס"ג) דדעת ר"ת מילתא דתמיהא היא. דא"כ לא ינהוג האנינות אלא בבנים לא באביו ולא באחיו. ולישנא דגמרא לא משמע הכי אלא כל המתאבל הוי כמו כן אונן. ע"כ. אלמא משום כבוד המת נגועו בה.

וכ"כ הר"י (ברכות י"ב ד"ה 'מי שמת' והלאה) שעיקר הטעם משום כבוד המת [9]. כיע"ש. וע"ע באור זרוע שכתב בדברי הרא"ש בהלכות אבלות (ס"ה תי"ז) ובסוף דבריו הביא

שמיעת הברכה שלא תהיה אמן יתומה [10]. ועוד אמרינן לקמן הן עומדים ומתפללים והוא יושב ומצדיק עליו את הדין ומשמע שאינו עוסק בו כלל, אלא יושב ודומם, ונראה דאסור לברך וכו'. ע"כ. יע"ש.

ולכאורה יש לדחות מה שהקשו התוספות מההיא דיושב ומצדיק עליו את הדין, שלא באונן מיירי, כי אם באבל, וכמו שפרש"י שם (ברכות י"א) אהיה דתנו רבנן העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין, אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם, הן עומדים ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין. ופירש"י האבל. ע"כ. אלמא לאחר קבורה [11] או לאחר מסירתו לרבים או לכתפים מיירי.

אכן הרא"ש במו"ק (פרק ג ס"ג נה) כתב שלא פליגי סיפא ורישא בירושלמי [12]. דודאי בחול שיכול לעשות צרכי המת, אף על פי שאינו עסוק יש עליו דין אנינות מפני כבודו של מת שיהא לבו פנוי לחשב על צרכי המת ויעסוק בהן תמיד. אבל בשבת ויו"ט שאין יכול לעסוק לצורך המת אלא להחשיך

ההלכות האלו בן חיים

[ח] ומכיוון שמחייב לשמוע את הברכה דלא תהא עניית אמן יתומה, שפיר הוי ביטול מהתעסקות במת בכה"ג. ופשוט. המגיה.

[ט] לענ"ד יש לדחות דלא ניתן להעמידו אחר קבורה ממה שפירש"י קודם לכן וז"ל: "אין המת מוטל לפניהם - שהמת בבית אחר והם מספדין אותו כאן, ויש מפרשין: שנתון לצד אחר". וא"כ מוכח דקודם קבורה הוא. אך שפיר יש לומר דנמסר לרבים או לכתפים ואזלא לה ראיית התוס' בזה. אולם, המאירי פירש גם הוא כדברי התוס' וז"ל: "והאבל יושב ודומם שהרי פטור הוא מן הכל אחר שלא נקבר" ומדבריו משמע שכל זמן שלא נקבר, אף שאינו עוסק, פטור משום כבודו של מת. ולע"ע לא מצאתי מי שפירש הגמ' כדברי מו"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה, אך יש בזה די כדי לדחות קושיית התוס'. המגיה.

[י] המעיין בדברי הרא"ש יראה של הקשה מרישא דירושלמי לסיפא אלא הקשה בסתירת בין הבבלי לירושלמי וז"ל שם: "ומיהו בהא פליג ירושלמי אגמרא דידן וכו' ". ע"ש. ועיין בקרבן נתנאל אות ל הקשה מאי טעמא הקשה מבבלי לירושלמי ולא הקשה דברי ירושלמי אהרדי וכו'. המגיה.

[יא] ושם יישב הרא"ש רישא וסיפא דירושלמי. ועיין בקרבן נתנאל הנ"ל. המגיה.

[יב] ושם הביא רבינו יונה טעם שלישי בפטור האונן דמשום טרדא דמצוה הוא ועל דרך פטור החתן מק"ש. ולפ"ז כשם שהחתן רשאי להחמיר על עצמו ולקרות כן האונן רשאי להחמיר על עצמו ולקרות. וראה להרשב"א בתשובה (חלק ג ס"ו ש) מש"כ בזה. ועיין שם ברבינו יונה מה שהקשה על טעם זה. ורבים דנו בטעם זה ואכמ"ל. ומלבד הרבינו יונה גם הר"ש ס"ל דעיקר הטעם הוא משום כבודו של מת כפי שכתב בפירושו לדמאי א"ד. ע"ש. המגיה.

בעלה לקברה, הוא אינו נמנע מלהסב ומלאכול בשר ומלשתות יין וכן כל כיוצא בזה. כיע"ש. ומוכח דפליג על דברי הרא"ש הנ"ל. ונראה לבאר מחלוקתם מסברא שלדברי הרא"ש כל שראוי להתעסק אע"פ שאינו מתעסק, ולדברי הרשב"א רק מי שמתעסק בפועל^(יז). ופשוט.

דעת הב"ח וסיעתו

וראה בב"ח (ס" עא) שפסק כר"ת אך לא כדברי הרא"ש שהכריח שאפילו אם היה באותה העיר היה פטור מלעסוק בקבורתה משום שיש לה בעל, אלא שמשום שהוא בעיר אחרת אין עליו חוב ללכת חוץ לעירו ולטפל בקבורתה, מאחר שהבעל מצוי שם ומטפל בקבורתה. ולר"ת ודאי הוא הדין אם היה ר"ת עמה ובעלה בעיר אחרת, שלא היה נאסר בעלה בבשר ויין, כיון שאחיה עימה בעיר ומטפל בקבורתה. כיע"ש. וכ"כ בספר בני ציון (א"ח ס" עא) שלר"ת ה"ה אפכא.

וכפי זה אפשר להבין הספק של התוס' (ברכות יז, ב) ורבינו יצחק המובא בספר תורת האדם להרמב"ן וכנ"ל, דשאני עיר אחרת, שכיון שיש העוסקים בקבורתה לא הטריחוהו לצאת מעירו לטפל במת. אך אם היה בעירו, שוים היו אחיה ובעלה, וכמו שכתב הב"ח. וכן הסיק בבני ציון ליכממן הנ"ל שלדברי הב"ח אין כאן מקום ספק כלל, שכל עצמו לא התיר ר"ת אלא לפי שהיה בעיר אחרת, אבל באותה העיר אין מקום להתיר כלל. ודלא כדברי התוס' והסמ"ג והאז"ז והמרדכי הנזכרים

ממסכת שמחות דמי שרצה להחמיר על עצמו אינו רשאי מפני כבודו של מת. ומיהו סיים שם שהמנהג בשפירא שהאונן בא לביהכנ"ס ומתפלל. כיע"ש. וכנ"ל.

דעת הרשב"א

ואנוכי הוראה להרשב"א בחידושו לברכות (רי"ש פרק ג) דלאחר שהביא את הירושלמי הכריע דעיקר הטעם משום כבודו של מת. מודקתני בברייתא ובשבת מסב ואוכל ואוכל בשר ושותה יין ומברך ומזמן. ואי משום שמחשיכין על התחום, ליתסר כדרך שאמרו פטור מתקיעת שופר. ובהדיא קתני במסכת שמחות שאסור משום כבודו של מת. ומיהו באכילת בשר ושתית יין נראה שאם יש לו מי שישא משאו שהוא מותר שאינו אלא כדי שלא ימשך אחרי אכילתו ושתיתו ולא יתעסק בקבורת מתו. וכן העידו על רבינו תם ז"ל כשמתה אחותו והודיעוהו בעיר אחרת ואכל בשר ושתה יין כי אמר מאחר שיש לה בעל שחייב בקבורתה אינו אסור בבשר ויין. עכ"ל.

ובתשובה (חלק ג ס" ש), הביאה הב"י (א"ח ס" עא), כתב כדברי ר"ת וביאר דהטעם בזה שכל שמוטל עליו לקברו הוא צריך להתעסק בצרכיו בתכריכין ובענינים אחרים הצריכים לו, ואילו הוא מיסב או אוכל בשר ושותה יין, תהיה סעודתו כקבע, ויתרשל בצרכי המת. לפיכך אפשר למ שמת לו מת קרוב שאינו מוטל עליו לקברו, כגון שמתה לו אחותו והיא נשואה שמוטלת על

בן חיים

[יג] ולדעת הרשב"א שם, כאשר מתעסק בפועל, אף אם יודמן לו לעשות מצוה אחרת וחושב שיכול לעשות שניהם, לא יעשנה, משום שאי אפשר שלא יתעכב מעט. ומשום עוסק במצוה פטור מן המצוה נגע בה וכדלעיל. אולם, בשו"ת מהרש"ל (ס" ע) פליג עליה וכתב דכל מצוה שאם יעשנה אינו מבטל שום דבר מענין צרכי מתו, פשיטא דחייב. ע"ש. אולם מדברי הרא"ש שכתב: "ודואי בחול שיכול לעשות צרכי המת אע"פ שאינו עסוק, יש עליו אנינות מפני כבודו של מת שיהא לבו פנוי לחשוב על צרכי המת" משמע דאינו מחוייב אף ביש לו פנאי ואינו מתבטל מצרכי המת, והרא"ש לשיטתו אף בשאינו עוסק בפועל אלא כל שראוי להתעסק וכש"כ להרשב"א כשעוסק בפועל. וכ"מ בדברי הרא"ה בברכות שם ד"ה מ'י. ואכמ"ל. המגיה.

ממעם זה. אלא שכיון שפירש ר"ת בדבריו 'משום שבעלה עמה שחייב בקבורתה', נולד הספק. ודוקא לאכילת בשר ושתיית יין וכו'. והרשב"א והרא"ש פשיטא להו דמעם זה מועיל אף באותה העיר וכו' ע"כ. יע"ש בדברי הבנין ציון^[17].

ונראה לסייעו מדברי הפר"ח (או"ח סי' עא) שאחר שהביא דעת הרשב"א הנ"ל שאפילו באותה העיר אם יש מי שישא משאו מותר לו לאכול בשר ולשתות יין, ולעומתו הביא דעת הרא"ש שאפילו בעיר אחרת אסור לו, הביא מהירושלמי בברכות (פרק ג, א) ר' יוסי נטמאו לו תלמידיו ואכלו בשר ושתו יין. א"ל ר' מנא חדא מן תרתי לא פלמינן לכוון, אם אכלים אתם לא תאכלו בשר ולא תשתו יין, ואם אין אתם מתאבלים למה תטמאו. ע"כ. ומוכח שבאותה עיר אסור האונן בבשר ויין, ודלא כהרשב"א. אבל כשאינו בעיר, אלא בעיר אחרת, אע"פ שמתאבל, מותר לאכול בשר ולשתות יין, וכמו שעשה מעשה ר"ת, וראה מנמסר לכתפים וכש"כ הכא^[18]. עכ"ד נועין עוד פר"ח או"ח סי' נה^[19]. ועיין בפני משה בירושלמי הנ"ל דבאוננים מיירי כיע"ש. ובלאו הכי כבר כתבו התוס' במו"ק (כג, ב ד"ה זאינו אוכל בשר) וז"ל: נראה דכי היכי דשרי בפרק בתרא דתענית (ה, א) גבי ערב תשעה באב בשר כל זמן שאינו כשלמים ויין מגתו, הכי נמי שרי באונן. מיהו אין רגילין לנהוג בהן היתר לא

לפרש דברי ר"ת להתיר באותה העיר, שהרי כל הראשונים הללו פירשו מעם ר"ת משום שיש לה בעל שיורשה וחייב בקבורתה, שהרי לא כתב משום שיש לה בעל המתעסק בקבורתה, אלא תלה הדבר בחיובו של הבעל. אולם, הרב בנין ציון שם חידש דסברת ר"ת היא דודאי אף שאר אכלים יש עליהם מצוה להתעסק בקבורת המת, אבל זה אינו אלא בגדר מצוה ולא חובה, ורק על הבעל מוטלת חובה ואף כופים אותו על חובה זו ואף כשהוא בעיר אחרת. ומעם האיסור בבשר ויין אינו מצד אבלות, אלא שמא ימשך אחרי שתייה ואכילה, וזה יש לאסור רק באותה העיר. וממעם זה סובר הרשב"א שאם יש מי שישא משאו, אעפ"י שפטור מק"ש מותר באכילת בשר ובשתית יין, דשוב אין לחוש למניעת קבורת המת, רק שהרשב"א סובר כן אף באותה העיר, דשאר אכלים חשיבי כיש מי שישא משאו גיון דהבעל מחויב לקבור את המת, ורק לו אסרו בבשר ויין כדי שלא יימשך. והנה הר"ת שהיה בעיר אחרת והיה אחר מתעסק עימה, פשיטא שאין עליו דין אונן כלל, דלא שייך מפני כבודו של מת כיון שהוא בעיר אחרת, ולא דוקא משום שבעלה עמה, אלא הוא הדין אם היה אבל אחר עימה בעיר ומתעסק בקבורתה, שהרי יש כאן מי שישא משאו. ואפילו אם היה הבעל עצמו בעיר אחרת, גם לא היה נאסר

והחייב להקל בדברי הרשב"א להתיר בשר ויין אף באותה העיר. המגיה.

[יד] וסיים שם: "והכי נקטינן לדינא דמתאבל בעיר אחרת ויש מתעסקים עם המת, מותר בבשר ויין וחייב בכל המצוות, אבל המתאבלים הנמצאים באותה העיר, לא מיבעיא כשכולם שוים בחיוב עסק הקבורה דכולם דין אונן להם והי מיניהו מפקת, אלא אפילו שאר מתאבלים במקום בעל לענין שאר דברים יש להם דין אונן, אבל לגבי בשר ויין דעת הרשב"א דמותר, אבל מכיון דשאר ראשונים נסתפקו בזה, ראוי להחמיר". עכ"ל. הרי דפסק כר"ת וכפירוש הב"ח דדוקא בעיר אחרת, ולא מלאו לבו לפסוק להקל בדברי הרשב"א להתיר בשר ויין אף באותה העיר. המגיה.

[טו] ולי הדל קשה בדברי הפר"ח ע"פ מה שכתב מו"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה לעיל דיש לפרש טעם ר"ת משום נמסר לכתפים, ובנמסר לכתפים מותר אף בפניו וכו', ולפ"ז כיצד הביא הפר"ח ראייה לדבריו מדין נמסר לכתפים כדי לחלק ולומר דדוקא בעיר אחרת, והא היא גופא ראייה דאין לחלק ואפילו בפניו שרי. וצ"ע. המגיה.

[טז] שם כתב הפר"ח דכל מי שנמצא באותה העיר או שמוטל עליו לקבור, אף אם הוא בעיר אחרת, אינו רשאי להחמיר, ואינו מצטרף למנין. ע"ש. המגיה.

אדם לאסור. כ"ע"ש. אבל באונן דלא שייך בזה נדר, אלא כדי שלא ימשך אחר אכילתו ויתעצל מלעסוק בצרכי קבורה, פשיטא דמותר ברומב ובתבשיל של בשר שאפילו בשר עצמו שאינו כשלמים מותר מדינא. ושמא ספקו של הר"י אלפאנדרי שאולי גם בתבשיל של בשר יש לגזור שמא ימשך אחר אכילתו הואיל וצריך לתבשיל של בשר הכנה, וגם דרך לקבוע סעודה עליו וחיישינן שמא יתעסק בבישולו וכו'. ואני אומר שאין לנו להמציא חומרות יתירות בסברות אשר אין להם יסוד בראשונים וכו'. ע"כ. יע"ש.

ובאמת שגם במג"א הנ"ל ס"ל שמותר בתבשיל של בשר מדינא, וכפסק השו"ע שם (פי' תקנא, ו). כ"ע"ש. והטעם משום שתבשיל של בשר קיל טפי מבשר מלוח, וה"ה לאונן שאפילו על פי המנהג לא אסרו כי אם בשר אפילו אינו כשלמים. ואם היה מנהג ברור לפני מהר"י אלפאנדרי, לא היה מסתפק בזה. וכן ראיתי בבאורים להרא"ז מרגליות (אות ד) שכתב להקל בפשיטות בתבשיל של בשר^[1]. ומה שכתבנו שמותר במעט שכר או חמר מדינה, כ"כ הרא"ז מרגליות שם דאף שנסתפק מהר"י אלפאנדרי גם בזה, לענ"ד נראה דאין שום איסור כמו בתשעת הימים של חודש אב, וכן המנהג פשוט. אך דמ"מ צריך להיזהר שלא ישתה ממשקים המשכרים רק מעט, שלא יבוא לידי שכרות שבה יתבטל מעסק צרכי המת. עכ"ד. ע"ש.

בשר שהשתייר מסעודה אחרת וראה בפת"ש (אות יב) שהביא מדברי החיד"א בברכ"י (אורח פי' תקנא אות ו) שיש מקילין לאכול בשר מבושל שנשתייר מסעודת שבת [בשבוע שחל בו תשעה באב]. ושמעתי מי שהביא

כאן [באונן] ולא בתשעה באב. ע"כ. וכ"כ בספר התניא בשם החבר ר' צדקיה בן ר' אברהם הרופא. יע"ש.

הכרעת ההלכה

ואולם. אף שמצאנו דהפר"ח והבנין ציון נעשו חברים להב"ח וס"ל להתיר לנמצא בעיר אחרת כר"ת, אנן בדין סמכינן על דברי מרן וזמור"ם ז"ל שפסקו כחדא שאפילו האונן בעיר אחרת אינו מסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין וכו'. וכמבואר בשו"ע יו"ד (פי' שמא, א). והוא כדעת הרא"ש וסיעתיה וכן הסכימו האחרונים.

רוטב או תבשיל של בשר

ולענין רוטב של בשר כבר כתבנו לעיל בשם התוס' במו"ק (כג, ב) ובשם ספר התניא שמדינא האונן מותר בבשר מלוח וביין מגיתו ורק נהגו בו איסור. כ"ע"ש. והנה הברכ"י (פי' שמא אות ב) כתב בשם מהר"י אלפאנדרי בספר מוצל מאש שעלה וגסתפק אם אונן מותר בתבשיל של בשר. כ"ע"ש. וכ"כ הגרע"ק בהגהותיו לשו"ע (פי' שמא) כ"ע"ש.

אכן בנודע ביהודה תנינא (יו"ד פי' ריב) כתב מהר"ש סגל, בנו של הנוב"י, שאעפ"י שבספר ברכ"י בשם מהר"י אלפאנדרי נסתפק בזה, אין כל מקום לספק. אבל מדברי התוס' במו"ק (כג, ב הנ"ל) נראה שאעפ"י שנהגו שלא להתיר אכילת בשר ואפילו אינו כשלמים, מ"מ נראה מדבריהם שמדינא מותר. כ"ע"ש. והן אמת שבמג"א (פי' תקנא ס"ק כט) פסק לאסור מר"ח אב ועד התענית תבשיל של בשר, ותברא בצדו שראיות המג"א הנ"ל הם מדברי הש"ך ביו"ד (פי' ריז, ט) דבגדרים אזלינן בתר מנהג המקום. ואם תבשיל של בשר נקרא בפי בני אותה העיר בשר, הולכים אחר לשון בני

בן חיים

[יז] וכן פסק להתיר בזה בחזון עובדיה אבלות ח"א דיני אונן עמ' קמט. וכן לגבי שתיית השיכר פסק שם בעמ' קנ כפסק מור"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה. ע"ש. המגיה.

שנשחט לפני השבת. אך לפי מה שכתב הנוב"י (תניינא יו"ד סי' סד) נסתר היתר זה וכו'. יע"ש. והיינו שהראיה אינה אלא ספק שכן לא אפשריטא בחולין הנ"ל. ועוד שלפי מה שפירש רש"י שבעיא זו היא רק דרוש וקבל שכן, א"כ יש כאן ס"ס להחמיר. דשמא הלכה כרש"י, ואת"ל כהרא"ש, עכ"פ גם להרא"ש בעיא דלא אפשריטא היא. והוי תרי ספיקות בדרכנן להחמיר שקרוב להיות כודאי. כיע"ש. וה"ה לאונן שאסור באכילת בשר שנשתייר אע"פ ששיירי היתר הם.

ראיה להתיר מההיא דאיבעיא לן בחולין (יז, א) אברי בשר נחירה שנכנסו לארץ אי אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי וכו'. ואף שיש לדחות ראיה זו מ"מ אין למחות בידי המקילים. עכת"ד. וכתב בפת"ש שכפי מה שכתב החיד"א דס"ל להמקילין בדרכנן נקטינן לקולא, וכש"כ במנהגא בעלמא, יש פנים לומר כן גם באונן, לפי מה שכתבו התוס' (מו"ק כג, ב ד"ה זאינר) שמדינא אין האונן נאסר כי אם בבשר שהוא כשלמים. כיע"ש. ובשר זה ודאי עברו עליו שני ימים שנשתייר משבת ופשיטא

בדין פטור האונן ממצוות

ב. האונן פטור מקריאת שמע ומן התפילה ומן התפילין וממצוות עשה שבתורה. שחכמים פטרוהו בשב ואל תעשה כדי שיהיה פנוי לעסוק בצרכי המת. ואם יש מי שיעסוק בצרכי המת וקבורה שאינו מן המתאבלים על המת, ורצה האונן מעצמו להחמיר על עצמו ולקרוא קריאת שמע ולברך, אין מוחין בידו. ואם בא לשאול, אין מורים לו שיקרא ויברך, אלא מורים לו שפטור.

ק"ש ומה בכך שהכל יודעים שאין זה אלא מצוות אנשים מלומדה. ואפילו חכמי הגמרא היו אומרים כן וכו'. כיע"ש. וע"ע בכ"מ ובלח"מ שם.

ולדעה זאת, אפילו אין לו מי שיעסוק בצרכי המת, רשאי לברך ולזמן ושאר דברים המוזכרים במשנה. וכ"כ בספר פחד יצחק לאמפרונטי (מערכת אונן). יע"ש. וכן נראית דעת השיבולי הלקט (הלכות שמחות אות ו) כדעת רש"י. ומעם הפטור משום שאין דעתו מיושבת עליו. כיע"ש. וכ"מ בספר התניא (הלכות אבל אות כט). יע"ש. ובמאירי (ברכות ז, ב) [ח]. יע"ש. וע"ע בפני יהושע (ברכות ז, ב בתוס' ד"ה זאינו מברך) שהכריח שיטת רש"י. כיע"ש.

הסוברים שפטור ואסור והתוס' (ברכות ז, א ד"ה זאינו מברך) כתבו לחלוק על דעת רש"י בזה. והביאו ראיה מן הירושלמי דפרקין וס"ל דפטור ואסור. ואינו רשאי להחמיר על עצמו. כיע"ש. ובתוס' מו"ק (כג, ב ד"ה זאינו מברך). ואולם אין דעת בעלי התוס' אחידה בזה. ועיין לעיל [בביאורים לסעיף א] שהארכנו בזה, ואין צורך לחזור על הראשונות.

מקור הדין
במשנה (ברכות ז, ב) מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפילה ומן התפילין ומכל המצוות האמורות בתורה וכו'. ובגמרא (שם) מוטל לפניו אין שאינו מוטל לפניו לא. ורמינהו מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר וכו'. ואינו שותה יין ואינו מברך ואין מברכים עליו ואינו מזמן ואין מזמנים עליו וכו'. יע"ש.

הסוברים שרשאי להחמיר על עצמו ופירש"י אינו מברך – אינו צריך לברך ברכת המוציא. ואינו מזמן – אינו צריך לברך ברכת המזון. ואין מברכים עליו – ואין צריך שיברכו לו אחרים ברכת הלחם. ואין מזמנים עליו – אין מצטרף עם שלושה לזימון. ע"כ. ומוכח מדבריו שפטור ומותר אם ירצה. וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שפסק (פרק ב מהלכות ק"ש הלכה ז) וז"ל: כל מי שפטור מלקרוא ק"ש אם רצה להחמיר ולקרוא קורא, והוא שתהיה דעתו פנויה עליו. אבל אם היה זה הפטור מלקרוא מבולבל, אינו רשאי לקרוא עד שתתיישב דעתו. עכ"ל. ובהשגות הראב"ד כתב שגם אם אין דעתו פנויה יקרא

בן חיים

[יח] וז"ל המאירי: "ואינו מברך המוציא ר"ל שאינו צריך לברך המוציא לעצמו ויש מפרשים שאם מברכה לא יצאו אחרים אחר שהוא פטור ממנה ומ"מ נראה לי דבדיעבד מיהא יצאו ואינו מזמן ר"ל שאין צריך לברך ברכת המזון". ע"כ. המגיה.

המצוות שפטור בהם

ואתה תחזה בדברי תלמידי הר"י בברכות (י, ב דפי הרי"ף ד"ה פטור) שיש מפרשים שלא נפטר האונן כי אם מק"ש ותפילה ותפילין. ולא גרסינן במתניתין ומכל המצוות שבתורה. ובאלו דווקא נאסר מפני שצריכים כוונה יותר מהשאר. דק"ש היא קבלת עול מלכות שמים וצריך כוונה. ותפילין ג"כ צריך שלא יסח דעתו מהם. ותפילה גמי צריך שיכוון עכ"פ באבות, ואם לא כיוון צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת. אבל בשאר מצוות שאינן צריכות כוונה כ"כ חייב. ואין זה נראה למורי הרב ז"ל, שאנן קי"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה. ולפיכך נראה לפרש, דתנא אלו שהן חמורות שצריכים כוונה, וכל שכן בכל שאר מצוות שאינן חמורות וכו'. כיע"ש.

והנה מה שכתבו תר"י טעם עוסק במצוה פטור מן המצוה, היינו שמצוה עליו לקבור את המת, ועוסק בצרכי המת. וכבר כתבנו לעיל [בביאורים לסעיף א] שאיבעיא לן בירושלמי אם משום כבוד המת, או משום שאין לו מי שישא משאו הוא דפטור האונן מן המצוות. ונפקא מינה לדינא במי שיש לו מי שיעסק במתו. כיע"ש. ונראה שלא אפשרתא הא בעיא. וכ"כ המרדכי בריש פ"ג דברכות (ס"ג נ), והאור זרוע (הלכות אבל ס"י תיג), ושכ"ד ראבי"ה, ועל זה סמכו האוננים שהולכים לבית הכנסת להתפלל במקום שיש קרובים שיתעסקו בו, ושכן מנהג שפירא. יע"ש. וכנ"ל.

הכרעת הב"י

ומר"ן ז"ל בב"י (אור"ח ס"י עא) פסק לענין הלכה נראה כיון שהירושלמי מספקא ליה היכא שיש לו מי שישא משאו אם רשאי להחמיר על עצמו, וספיקא במילתא דרבנן הוא, דהא מדאורייתא ליכא איסורא במילתא, הרוצה להחמיר על עצמו היכא

שיש מי שישא משאו אין מוחים בידו. וזה טעם דברי הראבי"ה. וכש"כ דלדעת רש"י והרמב"ם רשאי הוא להחמיר על עצמו. וכדאי הם הם לסמוך עליהם שלא למחות ביד הרוצה להחמיר על עצמו, היכא שיש לו מי שישא משאו. ע"כ.

וכ"פ בשו"ע (אור"ח ס"י עא, א) וז"ל: מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו אפילו אינו מוטל עליו לקבור פטור מק"ש ומן התפילה. ואפילו אם רוצה להחמיר על עצמו אינו רשאי. ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה ורוצה להחמיר על עצמו ולקרות אין מוחין בידו. עכ"ל.

הסוברים שאינו רשאי להחמיר

איברא שביו"ד (ס"י שמא, א) פסק מר"ן וז"ל: וי"א שאפילו אם ירצה להחמיר על עצמו לברך או לענות אמן אינו רשאי. עכ"ל. וכתב המ"ז (אור"ח ס"י עא סק"ג) שמשמע ביו"ד שאינו רשאי להחמיר כלל. ונראה עיקר כדבריו ביורה דעה, שלא מקילים בספיקא דרבנן אלא בדיעבד ואי אפשר בענין אחר. ולמה נאמר לו שיעשה איסור נגד הטעם של כבודו של מת ושב ואל תעשה עדיף. עכ"ד. וכפי דבריו צ"ל שחזר בו מר"ן ביורה דעה ממה שכתב בפירוש באורח חיים להקל בזה שלא למחות ביד המחמיר על עצמו. ותמוה שכן ביו"ד לא הביא כל חילוק בדבר. ונהי דמלשון מר"ן מוכח שאם בא לשאול אין מורים לו שיחמיר על עצמו, מ"מ אם נתעורר מעצמו אין מוחים בידו כל שיש לו מי שיעסק בצרכי המת. וכמו שכתב במג"א (ס"ק ב) דכיוון שהעמיד איש אחר במקומו הוי כאילו הוא מתעסק בעצמו. כיע"ש. וע"ע במחה"ש שם (ס"ק ב).

ומצאתי סייעתא לדברי המ"ז במה שכתב הפר"ח (ס"י עא) שאינו רשאי להחמיר על עצמו אפילו אם יש לו מי שיתעסק בצרכי

רשאי. וביו"ד כתב שיש להחמיר בשם י"א. וכוונתו, שלסברא הראשונה אם יש לו מי שישתדל, אם רוצה להחמיר רשאי וכמו שפסק באו"ח (ס"ע עא). וסברת היש אומרים דהיינו שאפילו אם יש מי שיתעסק במת אינו רשאי להחמיר. וכדמשמע מדברי התוס' והרא"ש והטור, וכמו שכתב בבית יוסף. ובה אין מקום לקושיית הלחם חמודות. ע"כ. יע"ש. וכ"כ האליה רבה (או"ח ס"י עא אות ב) מדנפשיה ויישב בזה דברי הלבוש. כיע"ש. ומסיים שעכ"פ אין בידו למחות שרבים הפוסקים דלא אפשרא בירושלמי. אבל בבא לשאול מורים לו שאין רשאי להחמיר וכדמשמע בב"י. וכן משמע בשו"ת עבודת הגרשוני (ס"ב סב). ע"כ.

ובזה נתבררה דעת מר"ן ז"ל שרשאי לקרוא ולברך אם יש מי שיתעסק במת. וכ"פ בכף החיים סופר (ס"י עא אות ז) על פי הכלל המסור בידו שבכל מקום שסותם מר"ן ז"ל ואח"כ כותב דעת היש אומרים יש לומר שדעתו לפסוק כסתם. וא"כ דעתו לפסוק שאם רצה להחמיר על עצמו רשאי אם יש מי שישתדל בשבילו. ע"כ. וכ"כ המשנ"ב (ס"י עא אות ה) לדעת מר"ן ז"ל. יע"ש.

בירור דעת הרמ"א

ולענ"ד גם דעת הרמ"א כן מדלא הגיה בשו"ע כלום זולת מה שבאו"ח הראה מקום ליו"ד, וביו"ד הראה מקום לאו"ח. כיע"ש. ומיהו בדרכי משה (יו"ד ס"י שמא) כתב שלדעת הכלבו הולך האונן לביהכנ"ס וכו', וזה כדעת רש"י והרמב"ם, אבל אין נוהגים כדברי הכלבו^[1]. כיע"ש. וכ"כ בשו"ת

המת. שכל שנמצא באותה עיר יחמיר משום כבוד המת. ואעפ"י שמדירושמי לא למדנו זאת, דהא לא אפשרא בירושלמי, מ"מ במסכת שמחות (פרק יוד) גרסינן ואם רוצה להחמיר על עצמו לא יחמיר מפני כבוד המת. ואפילו לדעת הרשב"א שמתיר לאכול בשר ולשתות יין מודה בענין ק"ש ובכל המצוות האמורות בתורה שאינו רשאי להחמיר על עצמו. וכ"כ בחידושו. כיע"ש. וכן הדין כשנמצא בעיר אחרת ואין לו מי שיעסק בצרכי המת. ורק אם הוא בעיר אחרת ויש מי שיתעסק במת חייב בק"ש ובכל המצוות האמורות בתורה. עכ"ד. וע"ע בפרמ"ג במשבצות (אותיות א, ב, ג). יע"ש. וכדברי הפר"ח פסק הב"ח (ס"י עא) יע"ש. והביאו בשיירי כנה"ג (או"ח ס"י עא בהנהב"י). וביד אהרן אלפאנדרי (ס"י עא). ומשמע שכן ס"ל ונגררים אחר מה שפסק מר"ן ז"ל בשם י"א שאינו רשאי להחמיר על עצמו. כיע"ש. וכ"כ בספר בני ציון ליכטמן (או"ח ס"י עא אות ב) שכבר נהגו שאינו רשאי להחמיר על עצמו ומוחין בידו. כיע"ש. וכ"כ בשו"ת מהרש"ל (ס"י ע). ע"ש.

הסוברים שרשאי להחמיר

וכן ראיתי בלחם חמודות (רפ"ג דברכות אות ה) שהקשה על דברי מר"ן ז"ל שבאו"ח (ס"י עא) נתן רשות לאונן שיש מי שיתעסק במתו לברך ולקרוא ק"ש. ואילו ביו"ד (ס"י שמא) פסק כל בתר איפכא שאינו רשאי להחמיר. ע"ש [וע"ע שם מה שכתב בשם הלבוש. ואכמ"ל]. וכבר יישבה הברכ"י (או"ח ס"י עא אות ב) שמה שפסק באו"ח הוא מה שהכריע בין הדעות, שהיכא דיש מי שישתדל ורוצה להחמיר על עצמו

בן חיים

[1] יש לי בדברי הכלבו ומה שהעירו בו הפוסקים איזה הערה. דהנה הב"י העתיק דברי הכלבו (ס"י קיד) וז"ל: "האונן הולך לבית הכנסת בין בחול בין בשבת והצבור מתפללין כדרךן ואין מונעין שום דבר מן התפלה" והקשה עליו הב"י בזה"ל: "ואיני יודע למה יבוא בחול לבית הכנסת כיון שאינו מתפלל" ע"כ. והד"מ שם רצה ליישב קושיית הב"י וכתב דס"ל להכלבו כרש"י ורמב"ם דרשאי להחמיר על עצמו אם ירצה וכו'. ובהגהות והערות שם אות טז ציוו לעיין בכלבו שכתב שאחר הקריעה הולך האונן עם הקהל לבית הכנסת ומתפללין וכו'. והעתיקו האורחות חיים (הלכות אבל אות י) ואח"כ כתב האורחות חיים

מהרש"ל (פ"ט ע) שאין המנהג כראב"ה. וכ"כ הב"ח בשמו. וכ"כ במשנ"ב (אורח סי' עא אות ה). יע"ש. ובערוך השולחן (יו"ד סי' שמא אות יא). כיע"ש.

קושיות בדברי ערוך השולחן

אולם מה שכתב ערוה"ש שהדברים הם כן לדינא, וכמו שפסקו הטור והשו"ע, ונתן סברא לדבריו שבהכרח לומר כן דאם לא כן כשיש הרבה אבלים ורק אחד מהם עוסק בצרכי המת, האם נאמר שהשאר חייבים במצוות. עכת"ד. ואינם מוכרחים כלל. שמה שאמרו שאם יש מי שיעסוק במת וכו', בזרים מיירי שאינם בכלל האבלות. וגם מה שכתב שכ"פ השו"ע אינו נכון, כנ"ל.

וגם מה שכתב בערוך השולחן או"ח (סי' עא, א) שממה שהגיה הרמ"א לומר עיין ביו"ד סי' שמא. כוונת הרמ"א דשם נתבאר שמוחים בידו ואסור להחמיר. וכן הכריעו גדולי האחרונים, הט"ז והלבוש והב"ח והעט"ז. ע"כ דברי ערוה"ש שם. הנה לא שת ליבו לבאר מה שהגיה רמ"א ביו"ד (סי' שמא) שכתב ועיין או"ח סי' עא. עכ"ל. והרי שם נתבאר שאין מוחין בידו. וקושיית הלבוש שהביא הלחם

חמודות כבר יישובה הא"ר (פ"ט עא אות ב) והברכ"י (פ"ט הנ"ל אות ב) וכנ"ל.

וע"כ נלענ"ד שגם להנהגים כדברי רמ"א אין למחות כשמתעורר להחמיר מעצמו ויש לו מי שישא משאו אלא מצד המנהג. אך לדינא נ"ל לדעת רמ"א כמו שכתבתי.

פטור אונן מדרבנן

ופטור האונן מן המצוות לכאורה מדרבנן הוא, שפטורוהו מהמצוות בשב ואל תעשה. וכן י"ל במה שאסרוהו בבשר ובזין. וכן נראה ממה שנתנו טעם בירושלמי אי משום כבוד המת ואי משום שיעסוק בצרכיו. כיע"ש.

וכ"כ להדיא הרא"ש בברכות (פרק היה קורא סי' טו) שמה שאונן אסור ביום ראשון מן התורה, היינו לענין אכילת קדשים כדאיתא בזבחים (פרק סבול יוס), ולענין אכילת מעשר דכתיב לא אכלתי באוני ממנו. ועוד החמירו בו מדרבנן לאוסרו בדברים המפורשים בפרק מי שמתו. ע"כ. וע"ע בדברי הרא"ש במו"ק (פרק אלו מנלחין סי' ג) שאונן אסור ביום ראשון מן

בן חיים

(אות יא) שאם רצה האונן להחמיר על עצמו אין שומעין לו, וכן נראה מהירושלמי, וכן נמי אמרו הגאונים שאינו רשאי להחמיר על עצמו. ע"ש. וממה שכתב האורחות חיים רצו הם להוכיח דהכלבו גם הוא ס"ל דאינו רשאי להחמיר על עצמו, שהרי האורחות חיים דורך בעקבות הכלבו כידוע, וממילא לא יכון תירוצו של הד"מ וחזרה קושיית הב"י למקומה. אולם, אחר המח"ר המעיין בדברי הכלבו עצמו יראה שהעתיק לעיל מיניה דין מי שמתו מוטל לפניו ושם לא התייחס לשאלה האם רשאי להחמיר על עצמו אם לאו. וכיצד נוכל להוכיח ממש"כ האורחות חיים, ושמה מדיליה כתב להוכיח כן מהירושלמי ושכן הורו הגאונים וכו', אך אין כן דעת הכלבו. ואנא עניא ס"ל ליישב באופן אחר דברי הכלבו ולהצילו מקושיית הב"י. דמש"כ הכלבו "האונן הולך לבית הכנסת בין בחול בין בשבת והצבור מתפללין כדרכן", המעיין יראה שדיבר שם באבל ולא באונן. כי בתחילת הפסקה כתב: "אבל תוך שבעה לא יצא מפתח ביתו ואפילו בשבת אבל מתפללין בביתו ובתפלה של חול... וכן אין מתפללין בבית שאין בו אבלים... והאונן הולך לבית הכנסת בין בחול בין בשבת והצבור מתפללין כדרכן ואין מונעין שום דבר מן התפלה, וכן ביום הכפורים, הולך האבל לבית הכנסת ערב יום הכפורים במנחה ואפילו יהיה תוך שבעה וכן בכל שאר תפלות היום הגדול והנורא ההוא ואין מונעין שום דבר מן התפלה וכן בראש חדש". הרי להדיא דמירי מדין תפילות בבית האבל וכיצד ינהג האבל בתפילות במשך ימי השבעה, ולהדיא כתב אח"כ "וכן ביוהכ"פ הולך האבל לבית הכנסת". ולכן נלע"ד דמש"כ "אונן" או טעות הדפוס הוא או לשון אנינות לאו דווקא וכוונתו לאבל. וראיה לדבר דאין כאן מקום דין האונן שהרי לעיל מיניה כתב דין מי שמתו מוטל לפניו ושם לא הזכיר מזה דבר וחצי דבר. ואם דברי כנים, אזלא לה קושיית הב"י מדברי הכלבו, דלאו באונן מיירי. וכמו כן, לא גילה דעתו בדין האונן אם רשאי להחמיר על עצמו אם לאו, דלא כהר"מ. ולעומתו האורחות חיים גילה דעתו בזה והיא מדיליה, ודלא כפי שכתבו בהגהות והערות שם. ועיין. המגיה.

גם בלילה, וה"נ בשאר פטורין ואיסורין כגון אכילת בשר ושתיית יין ופטור מן המצוות, אינו אלא מדרבנן. ע"כ. וכן הוא בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' קעב) שבזה"ל כל כמה שלא נקבר אין איסור אנינות, אלא גזרת חז"ל הוא כדי שיתעסק במתו. ע"כ. וכ"כ בשו"ת יהודה יעלה (ח"א א"ח סי' יב). יע"ש. וע"ע בשו"ת הנ"ל (ח"א י"ד סי' שסב) שדין אנינות דרבנן והוא שווה לדין אבלות, וספקו להקל. ע"כ ע"ש. וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב (מהרד"א קמא ח"א סי' רמא) שאנינות דרבנן. כיע"ש.

דעת התוס' דאנינות מן התורה וביאורה
וחזות קשה הוגד לי ממה שכתבו התוס' בכתובות (ד, א ד"ה 'בועל') שכתבו בסוף הדיבור דהשתא מקילינן טפי באנינות דאורייתא מבאבילות דרבנן מידי דהוה אנעילת הסנדל ועטיפת הראש וכפיית המיטה^[2]. ע"כ. וראיתי להריטב"א בחידושו לכתובות (ג, ג) וא"ת דנהי דלא חלה עליו אבילות קודם קבורה, מ"מ חלה עליו אנינות. וי"ל שבאנינות הקלו ועשו אותו כאלו נתייאש מלקוברו שהוא מותר בבשר וביין ותשמיש המטה, כדאיתא התם. וכן פירשו התוספות. עכ"ד.

ואני הדל לא ידעתי היכן דברי התוס' מצויים^[3]. וגם מה שכתב הריטב"א שבנתייאש מלקוברו מותר בבשר ויין ובתשמיש המיטה, לא ידעתי מהיכן מוצאם. שכן אם נתייאשו מלקוברו, חלה עליהם אבלות. ונהי דמותרים בבשר ויין, מ"מ

התורה לענין אכילת קדשים ואכילת מעשר וכו'. ועוד החמירו בו רבנן לאוסרו בדברים המפורשים בפרק מי שמתו. ע"כ.

וכ"מ מדברי הרב מעדני יו"ט בברכות (פרק ג אות ה). יע"ש. וכן ראיתי במשנה למלך (פרק ג מאכל הלכה י בסופה) שכתב שעל מות נשיא לא גזרו אלא אנינות של דבריהם, דהיינו כל זמן שלא נקבר המת שיהיה אסור בבשר ויין ושיהיה פטור מכל המצוות שבתורה. אבל אנינות דאורייתא, דהיינו לאכילת קודשים דקיי"ל דאסור האונן והוא אומרו יתברך לא אכלתי באוני ממנו זה לא גזרו על הנשיא. ע"כ. ושפתיו ברור מללו שפטור מן המצוות מדרבנן הוא. וכבר הבאנו לעיל דברי הב"י באו"ח (סי' עא) שלא אפשרטא בעיין בירושלמי והוי ספק במילתא דרבנן ולקולא. ולכן אם יש לו מי שישא משאו ומתעורר מעצמו להחמיר על עצמו ולקורא קיים ולברך אין מוחין בידו. כיע"ש.

וכ"כ בשו"ת שבות יעקב (חלק א סי' ז) במי שהיה מתפלל ואיתרע ביה מילתא שנעשה אונן, שכיון שמה שאמרו שאונן אינו מתפלל היינו מדרבנן, וכדאיתא בירושלמי (ברכות ריש פרק מי שמתו), שאם רצה להחמיר על עצמו אינו רשאי מפני כבודו של מת או מפני שאין לו מי שישא משאו. וכן מבואר באו"ח (סי' עא) יע"ש בב"י, א"כ פשיטא דיגמור תפילתו כיון שהתחיל בשעת החיוב. ע"כ. וכ"כ בשו"ת בית יהודה (חלק א"ח סי' ה) שאונן אסור באכילת קדשים מדאורייתא ביום, והחמירו בו חכמים

בן חיים

[כ] כוונתם דאלו שלשת הדברים מותרים באונן ואסורים באבל, ומכאן שיש דברים שמקילים אנו באנינות אף דהוי דאורייתא ומחמירים באבילות אף דהוי מדרבנן. ועיין עוד בתוס' מו"ק כג, ד"ה 'ואינו' שכתבו וז"ל: "תימה משמע דאונן חמור מאכל דלא מצינו אבל שיהא בו איסור בבשר וביין ולענין קדשים אשכחן דאבל אוכל בקדשים ואונן אסור ובשאר דברים החמירו באבילות בכפיית המטה ונעילת הסנדל ועטיפת הראש וטובא איכא ובאונן שרי וי"ל דדברים שהן משום אבל מותר גבי אונן ובאבילות אסורין אבל דברים שאינם אסורין משום אבילות אלא משום שיש לו להיות טרוד בקבורת מתו ולא ימשך אחר דברים אחרים כגון אכילת בשר ושתיית יין אסירי באונן דוקא". המגיה.

[כא] וכן העיר הרב משה גולדשטיין, מהדיר חידושי הריטב"א הוצאת מוסד הרב קוק הע' 79, דבתוס' לפנינו ליתא. המגיה.

אונן, וכתב שם הב"י דלא שייך הלכה כמיקל
באבל משום דאכתי לא חל עליה אבלות,
והקשה הרב פתה"ד דסוף סוף אנינות הוא
דרבנן ואף אם לא חל עליו אכתי אבלות ספיקו
להקל, והיאך יתקיימו שתי המקראות הללו
בדברי הב"י. ורמז לדברי הרב מכתם לדוד
פארדו (פי"ג) שהביא משם בנו שלדעת
הרמב"ם אנינות דאורייתא, דס"ל לסמוך על
מה שאמרו בש"ס טעם דחתן דכתיב ובלכתך
בדרך, בלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה
פטור. וה"ה באונן דס"ל דפטור דאונן
דאורייתא דומיא דחתן. וכבר דחה מר אביו
דבריו ועלה אריה על דברי בנו, וביאר
ההפרש שבין סברות רש"י והרמב"ם לעומת
סברות הרא"ש והתוספות. כיע"ש.

וחידש לנו הרב פתה"ד ליישב דעת מר"ן
ז"ל שכיון שאנינות בזה"ז יש בו צד
להקל מכח דהוי דרבנן, ויש בו צד להחמיר
משום דשם אנינות עיקר דאורייתא לענין
אכילת קדשים ומעשר שני, וכל דתקון רבנן
כעין דאורייתא תקון. הלכך בדברים של
מצוה היכא דאיכא פלוגתא פסק להקל דדחינן
האנינות דרבנן מקמי המצוות, וזה שפסק
באו"ח שרשאי להחמיר על עצמו. אבל בדברי
הרשות, כגון תשמיש המיטה וכיוצא בזה,
דאי לא מקילינן ביה ליכא ביטול מצוה,
הכריע להחמיר כיון שיש לאנינות עיקר מן
התורה, וזה שפסק ביו"ד להחמיר בתשמיש
המיטה לאונן בשבת וכו'. ע"כ. והביאו השדי
חמוד (מערכת אבל אות ו) ורמזו במערכת אנינות.
ונראה שהולך מסכים לדברי הרב פתה"ד.

אם הלכה כמיקל באנינות

ואמנם עין רואה לתר"י (ברכות ר"פ מי שמתו ד"ה
אבל לענין הפסק) שפסק הלכה כר"ג.

בתשמיש המיטה אסור, וכמבואר במקומו^[כב].
ושו"ר להמהרש"א בכתובות (ד, א תוס' ד"ה זבועל)
שכתב שפשימא להו להתוס' שלא חלה עליו
אבלות וכו'. כיע"ש. ועדיין קשיא קושיית
הרימב"א משום אנינות יאסר.

וראיתי בפני יהושע (כתובות ד, א) שביאר דברי
התוס' שר"ל שאנינות מיהת יש לה
עיקר מן התורה ביום המיתה עצמו, משא"כ
באבילות דמשמע להו שאפילו אבילות יום
ראשון אין לו עיקר מן התורה כלל. ובאמת
שיטת רוב הגאונים כן שאפילו ביום ראשון
אין לו עיקר מן התורה באבילות כשאינו יום
מיתה וקבורה עצמו, דלא הוא אלא מדרבנן
כדאיתא ביו"ד (פי" שצח, א). ע"כ.

וכ"ד הב"ח ביו"ד (פי" שפא, ג) שאנינות יום
ראשון דאורייתא לענין אכילת קדשים
ומעשר שני. כיע"ש. ורובם של דברים
הביאם הרב פתח הדביר (או"ח פי" עא אות ז) וציין
שחסור לשון יש בדברי התוס' הנ"ל ולמד כן
מנוסח התוס' כפי שהעתיקם בשממ"ק וז"ל:
והשתא מקילינן טפי באנינות, אע"פ שיש
אנינות דאורייתא, מבאבלות דרבנן. ע"כ.
ומכח זה כתב להשוות בין דברי הרא"ש
לדברי התוס' דלעולם אין אבלות מן התורה
אלא לאכילת קדשים ומעשר שני, אבל
אנינות אינו אלא מדרבנן.

תירוץ פתה"ד לסתירה בדברי השו"ע

ועינא דשפיר חזי להרב פתח הדביר הנ"ל
שאחר שהשווה דברי התוס'
והרא"ש, הביא דברי מר"ן שבאו"ח (פי" עא)
היקל בפלוגתא דאונן משום דהוי דרבנן
וכנ"ל, וביו"ד (פי" שמא) החמיר בפלוגתא
דתשמיש המיטה מטעם שאינו אבל אלא

בן חיים פלוגתא דאונן ודמיא דהתוס' ודמיא דהרא"ש. גם לקושיא זו שת ליכא הנ"ל שם בהע' 77 וכתב: "וצריך לומר דמה שכתב רבינו 'דעשאוהו כאילו נתיאש מלקוברו' לא דווקא וכוונתו דהוי כמי שאינו מוטל עליו דומיא דנמסר לכתפים דמבואר בירושלמי דפסקה ממנו אנינות". ע"כ. ע"ש. המגיה.

קושיא על תירוץ פתה"ד

ומתוך הדברים נראה שאין דברי הרב פתה"ד מוכררים, שגם אכילת בשר ושתית יין אינם חובה בשבת, וכמו שכתבו תר"י (ברכות י, ב בדפי הרי"ף ד"ה זבשבת) דלא קאמר בשבת חייב לאכול בשר ולשתות יין משום שאינו חובה על האדם שיאכל בשר וישתה יין בשבת. שהרי אמרו (שבת קח, א) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. הלכך בכל דבר שהוא מצוה חייב לעשותו בשבת אבל זה רשות הוא אם ירצה יאכל בשר וישתה יין ואם לא ירצה יניח. כיע"ש. וכ"כ בש"ך (סי' שמא סק"ז). ואולם ביין י"ל שהיו מצוה, דרבנן תיקנו לקדש על היין. וכדאיתא בפסחים (קו, א) יע"ש. אבל בשר הוא דבר הרשות, ואע"פ כן מותר לו בשבת.

ובע"ז כורחין לומר דשאני תשמיש המיטה שנראה יותר פגיעה בכבוד המת, וכמשמע מדברי הרמב"ן בתורת האדם הנ"ל. וכן משמע בשיבולי הלקט (הלכות שמחות אות ז) שאעפ"י שפתח להתירא שאינו אסור אפילו לדברי הרי"ף, סיים בשם הר"ר אביגדור כהן צדק ז"ל שטעמו של הרי"ף כדי שלא יתירא בעסק הקבורה, דבשבת גמי מוטל עליו לשומרו ולדבר על עסקי קבורתו. ע"כ. ואילו לאכילת בשר ושתית יין לא חשש שמא ימשך אחר אכילה ושתיה. ומוכח שתשמיש המיטה מבטלו יותר מאכילה ושתיה, והיו זילותא טפי בכבוד המת.

תירוץ חדש לסתירה בדברי השו"ע

וכפי זה איכא למשדי נרגא בדברי הרב פתח הדביר הנ"ל, שי"ל שמה שהתיר מר"ן ז"ל אינו משום דהוה דבר מצוה וכנ"ל, אלא משום שבתפילה וק"ש וברכות יש מחלוקת רבים כנגד רבים, ובדרבנן אזלינן לקולא, ותשמיש המיטה שאני שעמודי ההוראה אסרוהו, והסכימו עמהם רבים מרבתינו הראשונים וכעמודי ההוראה פסק.

שהאונן חייב בכל המצוות ביום השבת, ואפילו במצוות עונה. וכוותיה פסקו בירושלמי. וכי תימא לא נחוש לירושלמי, דכיון שאנו רואים בתלמוד שלנו שחולקין עליו רבנן וקיי"ל כרבנן דיחיד ורבים הלכה כרבים, לא נניח תלמוד ערוך שבידנו ונסמוך על ירושלמי, זו אינה קושיא, מפני שזה הפסק ג"כ בכל התלמוד שלנו דקיי"ל הלכה כדברי המיקל באבל, ואעפ"י שעדיין לא נקבר המת ולא חל עליו עיקר האבלות אפ"ה כיון שגם זה מפני האבלות הוא אמרינן הלכה כדברי המיקל באבל. עכ"ד. וכ"כ בשיבולי הלקט (אות ו) נניין ספר התניא שבשבת מותר האונן בת"ה, ושכן מצא בשם ר' זרחיה בס' המאור.

מ"מ כתב הרא"ש (מ"ק כג, ב סי' נב) דקיי"ל כת"ק שאסור בתשמיש המטה, דאם איתא דגמרא דידן סברה הלכה כרבן גמליאל, הוה פסיק כוותיה. ולא שייך הלכה כמיקל באבל דאכתי לא חל עליו אבלות. והרי"ף ז"ל ס"ל שאין הלכה כר"ג, דאם איתא הל"ל דהלכה כוותיה. כיע"ש. וגם הרמב"ן בתורת האדם (ענין מי שמתו מוטל לפניו) הביא דברי הרי"ף שאוסר בתשמיש המיטה, והקשה עליו דהא קיי"ל הלכה כהמיקל באבל, וי"ל שמי שמתו מוטל לפניו אינו בכלל שהחמירו בכבודו של מת בפניו. ע"כ. וגם הרמב"ם בפרק ד מאבלות (הלכה ו) מדפסק כת"ק ודלא כר"ג. כיע"ש. ש"מ שאנינות אינה בכלל אבלות להקל בה. הא קמן דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והרמב"ן עמהם, כולוהו ס"ל דאנינות אינה בכלל אבלות להקל בה. וכ"ד ספר האשכול. וע"ע באחרונים. ואכמ"ל.

ומיהו מסתברא דכי אמרינן שאין מקילים באנינות הני מילי לפסוק כיחיד נגד רבים, וכמו שאמרו לגבי הלכה כהמיקל באבלות, אך עכ"פ עדיין י"ל שהולכים להקל באנינות במחלוקת רבים נגד רבים. וכשאר מילי דרבנן.

בדין מסירה לכתפים

ג. מה שמוסרים הטיפול במת לחברא קדישא והם מטפלים בצרכי הקבורה, אינו מבטל דין אונן, כל שדעתו לעמוד בהספד על המת או ללוותו. ופטור ממצוות עשה שבתורה עד לאחר הקבורה. ומכל מקום אם רוצה להחמיר על עצמו ולקרוא ולברך, אין מוחים בידו, שכן יש מי שיעסוק במתו. ואם בא לשאול, אין מורים לו להחמיר על עצמו [ובגל סעיף ב]. והוא הדין כשמביאים המת מחוצה לארץ ישראל, שהמלווים את המת דין אונן עליהם עד לאחר הקבורה, וההודעה לחברים ולמשפחה לבוא ללוות את המת בכלל כבוד המת וצרכו הוא. והנהגים שאין הבנים יוצאים אחר מיטת אביהם, וכפי שנהגים בירושלים תובב"א, אם נפרדו מהמת ולא יעמדו בהספדים, פקע מהם דין אנינות אף על פי שעדיין לא נקבר. ואם עתידים לעמוד בהספדים, עדיין שם אונן עליהם עד שיחזירו פניהם מן המת.

ואולם כפי זה יש לחלק לדעת הרא"ש בין מי שיכול לעסוק בצרכי המת, ואפילו מושבו בעיר אחרת, לבין מי שאינו יכול לעסוק כלל, וכגון האסור בבית האסורים שאין לו כלל אפשרות להשתחרר ממנה, וכיוצא בזה נתן טעם הרמב"ן בתורת האדם (ענין מי שמתו מוטל לפניו) שכיון שנמצאים בבית הסוהר מסיחים את דעתם ולבם מעסק הקבורה כל כך ע"י אונס זה. כיע"ש.

וענין נמסר לכתפים או לרבים כתב הרמב"ן בתורת האדם הנ"ל שהיו חבורות בעיר מזומנים על הקבורה. וכשהשלים האבל צורכי הוצאתו מוסרים אותו לאותן חבורות על מנת שיוציאוהו לקבורה כשירצו, ומשעה שנמסר להם המת שוב אינו מוטל על האבל אלא על אותם הכתפים. ע"כ. ולכאורה משמע שמשעה זאת פסקה האנינות.

מחלוקת בגדר מסירה לכתפים — פת"ש והנה הראב"ה (חלק א סי' נח) כתב דמספקא לן אם הוא הולך עם המת בעגלה או בספינה אי דמי לנמסר לכתפים או לא. ע"כ.

מקור דין מסירה לכתפים

בירושלמי דמועד קטן (ג, ה) נזכר בירושלמי ברכות ג, א] נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין. נמסר לכתפים כנמסר לרבים דמי. ע"כ. וכ"כ התוס' (ברכות יח, א) שכשאין מוטל עליו לקבור אינו נוהג אנינות. וכ"מ בירושלמי נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין. נמסר לכתפים כנמסר לרבים דמי. ועל כורחין נמסר לרבים ס"ל אפילו בפניו, דאי שלא בפניו תיפוק ליה שמיד חלה האבלות משיצא מפתח ביתו. ע"כ. והרא"ש בברכות (פרק ג סי' א) הוסיף שמי שנמצא בבית האסורים נראה שמותר לאכול בשר ולשתות יין כיון שאין מוטל עליו לקבורו. וכשנפטרה אחותו של ר"ת הודיעוהו בעיר אחרת שהיה שם ואכל בשר ושתה יין, ונתן טעם לדבריו שכיון שיש לה בעל שחייב בקבורתה אינו אסור באכילת בשר ושתית יין. ולפי טעם זה אף אם היה באותה עיר היה מותר בבשר וביין. ומילתא דתמיאה הוא וכו'. אלא כל המתאבל הוי כמו כן אונן. ע"כ. וכבר הארכנו לעיל בענין זה [ראה דברינו לסי' א]. ואכמ"ל עוד.

מדברי הראב"ה והגה"מ שיש להסתפק עם הולך האונן עם המת לקבורו. ואפילו אם נמסר לכתפים. ובשו"ת נוב"י (תניינא יו"ד סי' ריא) כתב שלא פקעה האנינות כל שהולך עמו בשעה קבורה. ע"כ. ע"ש.

מוכיח דאין מחלוקת בגדר מסירה לכתפים ולא זכר שר הגאון בעל פת"ש דברי החכמת אדם אשר כתב בקונטרס מצבת משה (אות ג) [והוא מודפס לאחר שער השמחה] שכיון שמסרתי כל צרכי הקבורה לחברא קדישא, וגם בחרתי מקום קבורה וכבר חפרו הקבר ואותו יום אסור בהספד^[כג]. ולכן אעפ"י שעדיין לא נקבר כיון שמסר לכתפים הייתי מברך. וכדאיתא בשו"ע. והקשה לי אחד שכפי טעם שכתב הרא"ש דאנינות משום כבודו של מת אפילו לאחר שהתעסק בו מ"מ פטור. והשבתי לו שהרי הרא"ש בעצמו כתב שם בפרק מי שמתו בדין נמסר לכתפים שאפילו אם המת עדיין בביתו מותר. ובע"כ צ"ל שדווקא כל זמן שמוטל עליו לקבורו, אע"ג שכבר עשה כל צרכיו, כיון שעדיין לא קברו, שמא יתעצל בקבורתו. אבל כיון שנמסר לכתפים בודאי יעשו כל צרכם ואין שום חשש התעצלות. ולכן מותר. וא"כ מאי שנא אם מסרו לכתפים והוא בביתו דמותר. וא"כ ה"נ אע"ג שהאבל הולך ג"כ לביה"ק דמותר. עכ"ד.

וכפי זה י"ל דלא פליגי, דהראב"ה מסתפק אם כיון שמסרו לכתפים שוב אין חשש שמא יתירשל בקבורתו, או כיון שהולך עמהם הרי שבדעתו לבחור מקום קבורה או להספיד או דבר אחר השייך לכבוד המת וכלא נמסר לכתפים דמי, ומינה שיש לחשוש שמא

וכ"כ הגה"מ (פרק ד מאכל אות ו) יע"ש. והביאם ב"י (יו"ד סי' שמא). וכ"פ בשו"ע (שמא, ג) מקום שנוהגים שכתפים מיוחדים להוציא את המת ולאחר שנתעסקו הקרובים בצרכי הקבורה ומסרוהו להם והם יקברוהו, משמסרוהו להם מותרים הקרובים בבשר וביין. ואפילו קודם שהוציאוהו מהבית, ששוב אינו מוטל עליהם. עכ"ל. והנה מלשון הרמב"ן ומר"ן ז"ל משמע שהכתפים יקברוהו בלעדי הקרובים, ושוב אין מוטל על הקרובים דבר מה מטיפול המת וכבודו.

וכן ראיתי בנב"י תניינא (יו"ד סי' ריא) שלפי מה שכתב בית יוסף בשם הגה"מ שמספקא לן כשהולך עם המת בעגלה או בספינה אי דמי לנמסר לכתפים או לא. וא"כ בנמסר לכתפים היינו שמוליכים אותו למקום רחוק ואין האונן הולך עמהם למקום הקבורה אז משמסר לכתפים אעפ"י שעדיין היה עמו בבית פסק האנינות, שכבר אין לו שום עסק עמו. אבל במקום שהקרובים הולכים עמו בשעת קבורה לא מהני המסירה כיון שגם הוא הולך שם הרי מוטל עליו כמו שמוטל על אחרים וכו'. כיע"ש.

ואולם בחכמת אדם (כלל קנא אות ג) כתב שלא יפה עושים האוננים שאינם מתפללים עד לאחר הקבורה אעפ"י שכבר מסרוהו לכתפים ולחברא קדישא, ואמנם לפעמים אינם שווים באיזה מקום יקברו אותו והוא נוגע לכבוד המת או כל זמן שמספידים אותו אז פטורים. ע"כ. ונראה מדבריו שאם כבר נתפשרו עם החברא קדישא בכל העניינים ס"ל לחכמת אדם שפקע דין אונן. ובפת"ש (סי' שמא אות כא) דחה דבריו, שכן משמע

בן חיים

[כג] שם מיירי המחבר במה שאירע לו שנפטר בנו משה שלום בהיותו בן כ' שנים ביום הפורים, וראה בהקדמת החיבור כתב איזה מילי דהספדא על בנו שהיה עוסק בתורה תדיר ומתנוד מענייני העולם ודברים בטלים, ולעילוי נשמתו כתב חיבור זה וקראו מצבת משה על שמו. ע"ש. ודייק מו"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה ממש"כ (ואותו יום אסור בהספד" דאם היה מותר בהספד אף לדעת החכ"א לא פסק ממנו דין אנינות וכדלקמן. המגיה.

ערעור על דברי השדי חמד

ועל פניו נראה דקדוקו של השדי חמד אמת ויציב, אך אינו מוכרח די הצורך. שכן מסידור דברי הראב"ה ובית יוסף שהקדימו דין מסירה לכתפים לספקו של הראב"ה משמע יותר דבנמסר לכתפים מייירי, ומסברא יש לדחות ג"כ שמה שמוליד המת בספינה או בעגלה מצרכי המת הוא. ולא גרע ממה שאמרו (שבת קנא, א) ובירושלמי (פ"ג דברכות) מחשיכים על התחום לפקח על עסקי המת להביא לו ארון ותכריכים. ע"כ. וכתבו התוס' (ברכות ז, ב) בשם רבינו נתנאל שעכ"פ משעה שיצא להחשיך על התחום אסור בבשר ובין וכו'. כיע"ש. וכ"כ הרא"ש (שם). אלמא דין אונן עליו. ואטו משום שזה יש לו בים דרך ובמים עזים נתיבה או כי בא דרך האתרים ביבשה לאו בצרכי המת עסק. ואם משום שבכל אופן אינו יכול לקבור עד שיגיע למחוז חפצו, מ"מ לא דמי לאסור בבית האסורים. שזה הבא בספינה או בעגלה יקבור למחר או ליומא אחרינא, אבל האסור בבית האסורים לא יעסוק כלל, ואפילו לאחר זמן, וכמי שנתייאשו ממנו לגמרי, וכמו שכתב הרמב"ן בתורת האדם הנ"ל. ואדרבה דמי טפי למה שכתבו התוס' והרא"ש (בברכות הנ"ל) במי שמת בתפיסה שכל שלא נתייאשו מלקבורו דין אנינות על הקרובים שעדיין עוסקים בהשתדלות על המת. וי"ל דשאני התם שאינם יודעים מתי יתרצה המושל ליתנו לקבורה, משא"כ בנוסע בעגלה או בספינה שידוע כמה זמן יעבור עד שיקבור, ובין לבין אינו יכול לקבור בלאו הכי, והוי כמו שבת ויו"ט שחייב במצוות. ולקו"ד הראיה מהמחשיך על התחום מכרעת שמשעה שהתחיל ללכת לצורך המת להביא לו ארון ותכריכים נאסר בבשר ובין ופמור מהמצוות.

וחן אמת שהגאון השדי חמד, הביא מדברי הרא"ז מרגליות בביאורים שלו (אות ב ואות כ) שכתב שאף שדעת האונן ללוות את המת

יתרשל. והם הם הדברים של החכמת אדם במצבת משה הנ"ל דמייירי לאחר שסיים העיסוק בכל צורכי המת, ואפילו חפירת הקבר ובאופן שאין להספיד, דמעתה אין לחוש יותר לשמא יתרשל, כיון שכבר נעשו כל צורכי המת, ומה שילך לבית הקברות לא מעלה ולא מוריד, וא"כ למה יפטר מהמצוות.

דברי השדי חמד

כל קבל דנא ראיתי להגאון השדי חמד (מערכת אנינות אות ב) דשדי נרגא בדברי הנוב"ה הנ"ל, שהמציא דינו על פי מה שכתב הבית יוסף בשם הגה"מ דמספקא ליה בהולך עם המת אי דמי לנמסר לכתפים או לאו. ואני עני לא זכיתי להבין דברי קודשו. שלפענ"ד כוונת ההגה"מ הוא שמשמע דמה שמועיל מסירה לכתפים הוא משום שאין מוטל עליו לקבורו, שמשעה שנמסר לכתפים נסתלק האונן ונכנסו אלו במקומו, וא"כ י"ל שה"ה כשלא נמסר לכתפים אלא שאי אפשר לו עתה לקבורו לפי שצריך להוליכו בים או ביבשה, נימא נמי שדינו כנמסר לכתפים ואוכל בשר וכו'. או שמא שסוף סוף החיוב קבורה עליה ידידה רמיא שהרי לא מסר לכתפים והרי הוא עומד באיסורו. זה נלענ"ד מקום ספק ההגה"מ. אבל אם מסר לכתפים והוא הולך עם המת לבית הקברות, בהא לא מייירי. ומסתברא דמה שהולך עמו אינו פוטר מן המצוות ואינו אוסרו בבשר ויין שאין עליו עוד עסק קבורה כי הולך הוא ללוות דווקא. ואף אם היה ספקו של הגה"מ אי מהני כשהולך עמו מסירה לכתפים (מה שאין נראה כן לענ"ד מדרדוק לשונו דא"כ הל"ל אי מהני מסירה לכתפים, ולא אי דמי למסירה לכתפים) מ"מ נהי דלענין היתר בשר ויין איבעי לן למיזל לחומרא משום דדבר הרשות הוא. אך לפוטרו מן המצוות הוה לן למפשט בצד הקולא כדי שלא לפוטרו מן המצוות. ע"כ. וע"ש שהביא מדברי הפוסקים הסוברים כדברי הנוב"ה. והניח בצ"ע.

הכרעת ההלכה

דון מינה ואוקי באתרין שמסירה לכתפים או לחברא קדישא אינה מפקיעה דין אונן לחייבו במצוות, וכ"כ בשו"ת ר' עזריאל הילדסהיימר (ח"א יו"ד סי' רנג) שאעפ"י שכל חברא קדישא מטפלת במת ונשים צדקניות בתכריכים, אע"פ כן אין זה כמסרו לכתפים. כיע"ש. ומ"מ רשאי להחמיר על עצמו. וכ"פ בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קן) ובהר צבי (אורח סי' קסח).

וראיתי לתת טעם על פי מה שכתב בשו"ת אגרות משה (אורח ב סי' בדר) שאע"פ שיש בעיר אנשים מיוחדים והם כבר באו לעסוק במת והם יודעים כל העניינים שעושים לכבוד המת כפי מנהגי העיר וגם אין מניחים לבנים שום עסק, מ"מ יש לבנים לעמוד עליהם כדי שיראו הכל שהם רוצים לעסוק בכבוד המת אם רק היה אפשר ומניחים להם. ומה שאין מניחים להם הוא רק משום שהחברא קדישא יודעים יותר וממונים מבני העיר. ונמצא שזה כבוד המת יותר. וגם יש הרבה דברים שיש למת כבוד יותר, וכגון הרחיצה שאין לבנים לראות את אביהם ערום אף לאחר מיתה, ואפילו יהיו הם עצמם מהחברא קדישא, ורק לחגור אותו או לשים כובע על ראשו יוכלו הבנים לעשות. ע"כ. ושפתיו ברור מללו שלא נפטרו הבנים מדין אנינות במסירתם לח"ק, שעדיין מוטלת עליהם החובה למפל בכל דבר שהוא לכבוד המת ורק מנועים הם מלעסוק בו משום שבקאים יותר יעסקו בו, ובכלל כבוד המת הוא.

ומכאן קצרה הדרך לומר שגם מה שנהגו האידינא להכריז ברחובות עיר על פטירת פלוני בכלל כבוד המת הוא, כדי שיהיו רבים מצויים ללוותו, וכן מה שמודיעים בכרזות בדפוס או בטלפון על מועד הקבורה וכיוצא בזה, בכלל כבוד המת הוא. וכל זמן שעוסקים בזה לא פקע דין אנינות. ורק אם

וכשיגיע זמן הקבורה ילך עמהם, עכ"פ אין חיוב עליהם לטרוח עמו מעתה. ועדיף מסירה לכתפים מאם יש לו מי שישא משאו. ובזה י"ל דמודו כו"ע שעכ"פ רשאי להחמיר על עצמו. משא"כ כשהולך עמו בעגלה או בספינה עם המת, אף שמסרו לכתפים מ"מ כיון שהולך הוא עמהם מוטל עליו כמו שמוטל עליהם, וכמו שכתב בנב"י. וקיצרתי. ע"כ. ורצה הרב השדי חמד להסתייע מהם, אך באמת שרשות שמענו בדברי הרא"ז מרגליות, אבל חיוב לא שמענו.

וכן מה שכתב להסתייע מדברי החיד"א בברכ"י (יו"ד סי' שמא אות כ) שבמסר לכתפים מותרים בבשר וביין וכו'. וה"ה דיכול לברך ולהתפלל וכו'. כיע"ש. י"ל שהרחיד"א מיייר באינם יוצאים עם המת. וכ"כ בשלמי ציבור (דף קפא, ב). והוסיף שכן הסכמת הרב מאמר מרדכי ומהריק"ש, ושכ"כ מהר"י עייאש בספר שבט יהודה, שלא דוקא בשר ויין אלא ה"ה כל המצוות. וסיים בשלמי ציבור הנ"ל ומיהו אם הולך עם המת בעגלה או בספינה יש לו דין אנינות. כיע"ש נש"ר למהריק"ש בהגהותיו שציין לשו"ע דין ג' ולשון השו"ע שם "מסרוהו להם והם יקברוהו" וכו'. והוסיף שכשירצו מותרים הקרובים "בבית אחר" בבשר ויין ובשאר דיני אנינות חוץ מעידונים וכו'. ע"כ. ותמתי על מה שכתב "בבית אחר", והלא מדברי הרא"ש בברכות (ג סי' ג) הנ"ל ובמו"ק (ג סי' נה) מוכח שפקעה האנינות אפילו המת בפניו. כיע"ש. וכ"כ התוס' ברכות (חי, א) שאפילו בפניו. ע"ש. וצ"ע.

וכמו כן אין סייעתא להשדי חמד בדברי החכמת אדם, דהתם סיים כל צורכי המת ואפילו בהספד, משא"כ בנידון ידיה. ודו"ק. וגם מה שכתב השדי חמד להסתייע מדברי הרב פתח הדביר (אורח סי' עא) שבאונן כל ספק שבדבר מצוה לקולא. וכל שבדבר הרשות לחומרא. כיע"ש. אין דברי הרב פתה"ד מוכרחים די הצורך, וכמו שכתבנו לעיל, דשאני תשמיש המיטה וכנ"ל.

בירושלים תותב"א שאינם יוצאים כלל עם אביהם המת, והרחיצה נעשית בבית המטהרה, ושם עושים כל הנ"ל מעצימת העיניים ובקשת מחילה, והמת נספד הן ברחובות עיר והן במקום אחר, ואין הבנים עומדים שם כלל, מודינא ליה להרב שדי חמד שלאחר שעשו כל זאת חלה עליהם אבלות, ופקע דין אונן מינייהו, ומותרים בבשר ובין, וכש"כ שחייבים במצוות. אכן כל שאינו נוהג בכך, כי רק אינו מלווה את אביו המת אבל בכ"ז עומד בהספד עד שילווהו לבית מועד לכל חי, בזה י"ל שעדיין בגדר אונן הוא, וכפי שמשמע בדברי החכמת אדם במצבת משה (אות 2) ובדברי הגוב"י (תנינא יו"ד סי' ריא) ושאר אחרונים.

ומה שנתחדש האידנא שמביאים את המת מחו"ל לקבורו בארץ ישראל ומלוים את המת במטוס, הרי זה פשוט שהמלוים דין אונן עליהם עד שיביאוהו לקבורה, דק"ו מדברי הראב"ה והגה"מ הוא, שהלא במסרו לכתפים והולך עמהם בספינה או בעגלה יש להסתפק, וכש"כ זה שלא נמסר לכתפים ועדיין יש לטפל בו למצוא מקום קבורה וכו', שבכגון זה לא נסתפקו ונחזקו שלא נקבר בעירו על תנאי ואח"כ העבירוהו, שבוה יש כמה חילוקי דינים, ויבואר במקומו בס"ד].

יש מי שיעסוק בזה במקום האונן, יהיה רשאי להחמיר על עצמו.

גדר מסירה לכתפים במי שאינו הולך ללוות עוד רגע אדבר במה שכתב השדי חמד (מערכת אנינות אות כ ד"ה זעור נלע"ד) שלפי מה שנהגו שאין הבנים הולכים ללוות אחרי ממת אביהם המת ומקפידים ומדקדקים על זה ורבים מצווים ומחרימים ע"ז מהטעם הידוע^[כד]. הנה לכו"ע אחר שנתפשו ומסרוהו לכתפים חייבים הם בכל המצוות אף שעדיין לא התחילה אבלותם (עד אחר הקבורה). וכן נמי במי שחולה או מחמת אונס אחר לא יוכל לילך עם המת הדין הוא כמ"ש. וכבר כתב הרב זל"א (ח"א דף קסח, א) מעין זה. יע"ש. ע"כ.

והנה למה שנהגו האידנא שלאחר שמסרוהו לחברא קדישא ומיפלו במת ברחיצה ובהלבשה, באים הבנים ונותנים עפר בעיני המת, ומעצימים עיניו. וסימנך ויוסף ישית ידו על עיניו, הרי שלא הסתיים טיפול הבנים באביהם אלא עד לאחר שיעשו כן, וינשקו ידי אביהם [אם אפשר] ויבקשו ממנו מחילה, שכל זה מענין כבוד המת הוא, וכל עוד לא עשו כן עדיין מוטל לפנייהם.

ברם לפי מה שנהגו מקצת מתחסדים

בן חיים

[כד] בגוף מנהג זה עיין להגר"ע יוסף זצ"ל בספר חזון עובדיה אבלות ח"א דיני לויית המת סעיף ז ובנימוקיו שם אסף איש טהור כעמיר גורנה כל המדברים בזה, אם על פי פשט הוכיח דלא נהגו כן בזמן התלמוד, ואף הביא דיש שכתבו שמצוה גדולה היא על הבנים להתעסק בקבורת אביהם (מעבר יבק אמרי נועם פכ"ח), ומאידך כתב דברי המזהירים בזה על יסוד דברי הוזה"ק והמקובלים כיע"ש באורך וברוחב. וכתב דבחו"ל לא נהגו כן, ואין למחות בידם. ובכל אופן כתב דאין לעשות מזה מחלוקת וכו'. כיע"ש. ואכמ"ל. המגיה.

בדין אנינות בשבת

ד. היה אונן בשבת, כגון שלא הספיקו לקבור המת לפני השבת או שמת לו מת בשבת, מיסב האונן על השולחן ואוכל בשר ושותה יין ומברך ומברכים עליו ומזמן ומזמנים עליו וחייב בכל המצוות, אבל אסור בתשמיש המיטה^[כח].

בן חיים

[כח] כאן לא כתב מ"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה נימוקי הדין כבכל מקום, וכדי שלא יבוא דין זה ללא נימוקיו אכתוב איזהו מקומן של דברים, ויה"ר שהוא בבחינת ברא כרעא דאבוא ומזכה אבא לכוון לאמת.

בכרייתא בברכות (חי, א) ובמו"ק (כג, ב): ובשבת, מיסב ואוכל. ואוכל בשר ושותה יין, ומברך ומזמן, ומברכין עליו ומזמנין עליו, וחייב בכל המצוות האמורות בתורה. רבן שמעון בן גמליאל אומר: מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן. ואמר רבי יוחנן: מאי בינייהו תשמיש המטה איכא בינייהו. ע"כ. וברש"י שם כתב: דל"ג חייב אבל בעונה בשבת. ע"כ. וכ"מ מפשט לשון הגמרא "מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולם". וברש"י כת"י במו"ק פירש: ול"ג מיחייב במצוות עונה בשבת. ע"כ. ומשמע מדבריו דל"ג מחייב ולא מתיר. ולפ"ז היינו יכולים לומר דת"ק פליגי וס"ל דרשות היא אבל איסורא ליכא דלא מסתבר לומר דחלקו מן הקצה אל הקצה, דל"ג חייב ולת"ק אסור, ויותר מסתבר דבחוברה ורשות קמיפלגי.

ובאמת דכך פירש הר"ז^ה (יד, ב דפי הרי"ף) דמלישנא דברייתא משמע דל"ג חייב ולת"ק פטור ומותר אם ירצה כשחלה עליו מצות עונה. והביא ראיה מההיא דכתובות במי שפתו אפוייה וטבחו טבוח ומת לו מת מכניסין את המת לחדר ואת החתן והכלה לחופה ובוטל בעילת מצוה ופורש, ומשמע דשבת או כל יום הדומה לה שאין בו אבילות מותר בתשמיש המיטה. ע"ש. ומצאתי לו להר"ז^ה חבר, הלא הוא ספר שבלי הלקט (סדר תענית סי' רסו) שכתב בתחילה פירוש הרי"ף ואח"כ פירש כדברי הר"ז^ה. וסיים: הנה דברי בעל המאור מודה לדברי. ע"כ. ע"ש (ועיני לקמן דגם הרמב"ם חבר לו להר"ז^ה בזה).

אבל המפרש במו"ק (ראה מאמרו של הרב יעקב סופר שהוכיח שאין רש"י הנדפס לפנינו על מסכת מו"ק מרש"י וכעת ישנו רש"י כת"י שנדפס) כתב: הא דאמר נתחייב בכולן סבר: מותר בתשמיש המטה, ותנא קמא סבר: אסור בתשמיש המטה. ע"כ. והיינו דל"ג מותר קאמר ולת"ק אסור. וכך פירש הרי"ף ז"ל (כמש"כ הר"ז^ה בשמו). ומה שרצה לדייק הר"ז^ה מדברי הגמרא בכתובות והקשה על פירוש הרי"ף, כבר עמדו שאר ראשונים על קושיא זו. וכמש"כ המאירי (שם): ואם מת לו מת בשבת מותר בכל אלו חוץ מתשמיש המטה. ואף על פי שבמסכת כתובות התירו להכנס לחדר אף על פי שמתו מוטל לפניו, טעם הדבר שם מפני שאין בה זלזול שחובת חתונה וביאת מצוה מפקעת את הזלזול אבל בשאר בני אדם אסור. ע"כ. וביתר ביאור בדברי רבינו יונה (ברכות יא, א) וז"ל: וי"ל דהכי קאמר אי משום דקתני בועל בעילת מצוה ופורש, מאי קילותא דהתם מתוך כך התירו לו בעילת מצוה קודם קבורה משום דאכתי לא חל עליה אבלות. שאע"פ שאסור הוא בתשמיש קודם קבורה, זהו מפני חומרא שהחמירו בו מפני שהוא קלות ראש. ואם הקילו לו לבעול בעילת מצוה בזמן שאין בו אלא חומרא בעלמא מה טעם הוא שנחוש שיבא ג"כ להקל בעיקר זמן האבלות. והשתא לא קשה מידי. ע"כ. והיינו כדברי המאירי הנ"ל דמה שאמרו שם בכתובות, לא שמותר בתשמיש המיטה, אלא שאסור משום קלות ראש או זלזול וכו'. כיע"ש. וכן ראיתי להראב"ה (ח"ג הלכות אבל סי' תמא) שהקשה מההיא דכתובות ותירץ בדומה להנ"ל ואח"כ כתב: אי נמי יש לומר דלרבי שמעון בן גמליאל חובה עליו דאונן בשבת תשמיש המטה משום מצות עונה ולרבנן רשות, אבל בחול דכולי עלמא רשות. ותפוס לשון ראשון. ע"כ. הרי שהקשה ותירץ ולא ניחא ליה לפרש כהר"ז^ה. וגם הרמב"ם ז"ל בתורת האדם (ענין מי שמתו מוטל לפניו) הביא הקושיא הנ"ל ותירצה כיע"ש.

ורבינו יונה אחר שהביא דברי הרב יוסף הלוי ז"ל (ומדברי הלח"מ שיבואו לקמן למדתי דהיינו רבינו יוסף אבן מיגאש. ע"ש.) שפירש כפירוש הר"ז^ה הנ"ל כתב: "וזה הפירוש יהיה מתקבל, אלא שבירושלמי מוכח דאין לאוקמי פלוגתייהו בזה. דגרסינן התם רבן גמליאל אומר מתוך שהתרת לו את אלו התרת לו את כולן. ומדשמעינן ליה לר"ג דאמר לשון מותר, מכלל דת"ק אסור היה. ופלוגתייהו הוי בין איסור לחובה, כדכתבינן לעיל לדעת הרי"ף ז"ל". ע"כ. וכ"כ הב"י בשם רבינו יונה לדחות פירוש הר"ז^ה. ואנכי בער ולא אדע למה לנו לסמוך על דיוק הלשון בירושלמי ולא על דיוק הלשון בבבלי. ובשלמא לרבינו יונה ניחא, דאזדא לטעמיה שכן פסק כר"ג משום שפסקו כמותו בירושלמי, ואף שבפשטות הבבלי לא ס"ל הכי. אבל להרי"ף והרא"ש שפוסקים כסתמא דבבלי דהלכה כת"ק, לכאורה היה לנו לסמוך על לשון הבבלי גם בדיוק ד"ננתחייב בכולן" ולא על

דיוק הירושלמי "התרת לו את כולן". ובפרט דרש"י, הן בברכות והן במו"ק (בכת"י) פירש דלר"ג חייב ולא מותר, ומשום משמעות הלשון בבלי פירש כן. ואולי משום כלל דאפושי פלוגתא לא מפשינן אין אנו רוצים לומר דפירוש המחלוקת בין הבבלי לירושלמי שונה הוא. וצ"ע.

ובכל אופן, העולה מן המדבר בביאור המחלוקת, דלדעת רז"ה ושבלי הלקט ר"ג חייב קאמר ות"ק רשות קאמרי, ואילו להרי"ף והמאירי והרא"ש ורבינו יונה והמפרש במו"ק ת"ק אסור קאמרי. ואם כנים אנו בזה, גם להסוכרים דת"ק אסור קאמרי פליגי בדעת ר"ג אם חייב קאמר או רשות קאמר. דהנה רש"י (הנ"ל) פירש דר"ג חייב קאמר. ובתחילה רציתי להוכיח מדבריו דת"ק רשות קאמרי, אך ראיתי להרי"ף במו"ק (טו,א) שלר"ג חייב. וכ"כ הרשב"א בחידושי (כתובות ד,ב) דלת"ק אסור ולרשב"ג חייב. וכ"כ הרא"ש (מו"ק ג,ג). ואע"ג דמלשון הירושלמי שהביא רבינו יונה לסתור פירוש הרי"ף משמע דר"ג מותר קאמר ולא חובה קאמר, י"ל דכוונת ר"ג דמותר, ומכיון שמותר אפילו להנאתו אם ירצה, אם יש עליו חיוב עונה, ודאי שחייב. אך בדברי המפרש במו"ק (הנ"ל) משמע דר"ג מותר קאמר ולא חייב. אך אינו מוכרח דיש לדחות כנ"ל דמותר להנאתו, אך משום מצוות עונה חייב.

ולענין פסק, רבינו יונה פסק כר"ג משום דבירושלמי פסקו בפירוש כמותו, ואף שבבבלי פליגי עליה ת"ק ויחיד ורבים הלכה כרבים, משום שהפסק גם בתלמוד שלנו הלכה כמיקל באבל, ואף על פי שעדיין לא נקבר המת ולא חל עיקר האבלות אפי' הכי כיון שגם זה מפני האבלות הוא הלכה כדברי המיקל. ע"כ. אבל הרא"ש ז"ל כתב דלא אמרין הלכה כמיקל באבל באונן, ותלמוד דידן לא ס"ל כר"ג ולכן הלכה כת"ק, וכ"פ הרי"ף (מו"ק טו,א), וכ"פ הרמב"ם, וכמ"ש הב"י בשם (יו"ד שמא). והנה, הרמב"ם ז"ל בתורת האדם (שם) הביא דעת הרי"ף גיאת דבין מיתה לקבורה מותר האונן בתשמיש המיטה. וכתב עליו שדברי שגגה הם דהא אפילו בשבת ת"ק אסור וקא סלקא דעתין דגמרא משום דיש אבלות בשבת ודחינן התם משום דמתו מוטל לפניו הוא שהחמירו עליו שלא יקל ראשו בכך, אלמא בחול לית דינא ולית דיינא דאסור... ותמה על עצמך בבשר ויין אסורו ולעשות כל צרכו מפני אנינותו כדי שיפקח על עסקי המת, וקל וחומר לתשמיש המטה שאפילו קל שבקלים אינו עושה כן, אלא כדפרישית עיקר, וכן דעת רבינו הגדול ז"ל. ע"כ (והביאו מו"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה לקמן סעיף טו). ואולם, לא יישב הרב דברי הרי"ף גיאת אלא דחאם. אבל יכולים היינו לומר דס"ל להרי"ף גיאת כפירוש הרי"ף זלה"ה הנ"ל דת"ק לא אסור קאמרי, אלא רשות קאמרי, דאם ירצה שרי ליה, אבל אין לחייבו משום עונה. וממילא לפ"ז אין נפק"מ בין שבת לחול, וכגון דחל ליל טבילה דידה בחול, דלת"ק רשות, והלכה כת"ק, ונמצא דהאונן מותר בתשמיש המיטה בין בחול בין בשבת. או נאמר יתרה מזו, דס"ל להרי"ף כרבינו יונה שפסק כר"ג מחמת שהירושלמי פסק כוותיה, ואם נפרש דר"ג מותר וחייב קאמר והיינו בשבת, א"כ בחול נאמר שמותר ואינו חייב. ובכל אופן יוצא דלדעת הרי"ף גיאת מותר בתשמיש אף בחול וכש"כ בשבת.

וכעת ניהדר אנפין לדברי הרמב"ם, אף שהב"י העמיד דברי הרמב"ם בפשיטות יחד עם דברי הרי"ף והרא"ש, שכתב בפרק ד מאבל (הלכה ו): בשבת מיסב ואוכל בשר ושותה יין, ומברך, ומזמן, ומברכין עליו ומזמנין עליו, וחייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מתשמיש המטה. ע"כ. ובפרק א מאבל (הלכה ב) כתב: אבל כל זמן שלא נקבר המת אינו אסור בדבר מן הדברים שהאבל אסור בהן. ע"כ. וכתב הלח"מ שם דעל כורחין ס"ל להרמב"ם דת"ק רשות קאמרי, דהא פסק כוותיהו בפ"ד דחוץ מתשמיש המיטה, וכאן פסק דמותר בתשמיש המיטה, ועל כורחין רשות קאמר, דאל"כ בשבת אסור בחול מותר. וכ"כ תלמידי רבינו יונה בפירוש ההלכות בפרק מי שמתו בשם רבו של רבינו הרי"ף הלוי ז"ל. את"ד הלח"מ (ויש להעיר על מש"כ דר"י הלוי הוא רבו דהרמב"ם ואכ"מ). ונמצא דדעת הרמב"ם דת"ק רשות קאמרי והן בחול והן בשבת אם ירצה שרי ליה, רק שאינו חייב. וכ"כ הב"ח (יו"ד שמא,ו) בדעת הרמב"ם דלא כהב"י. וכ"כ ערוה"ש (שמא,כז) בדעת הרמב"ם והרי"ף גיאת. כיע"ש. נמצא א"כ דלדעת הרמב"ם והרא"ש והרי"ף הלכה כת"ק ואסור קאמרי בשבת וכש"כ בחול. ולדעת הרמב"ם הלכה כת"ק דרשות קאמרי, וכן יש לפרש דעת הרי"ף גיאת, ומותר בתשמיש המיטה הן בחול והן בשבת, וכפירוש הרי"ף מיגאש והרי"ף והשבלי הלקט בסוגיין. ולדעת תלמידי רבינו יונה הלכה כר"ג דמותר הן בחול והן בשבת ובמצוות עונה חייב. והא קמן דמחלוקת ראשונים יש כאן בתרתי. הן בפירוש המחלוקת והן לענין פסק.

והנה, השו"ע (שמא,א) פסק כדעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם הנ"ל, ולשיטתיה אזיל דיש כאן שני עמודי הוראה. ואף שרבים החולקים, אנן אתכא דמין סמכין, וכן עיקר להלכה ולמעשה שהאונן אסור בתשמיש המיטה בשבת וכש"כ בחול. וזהו שפסק מו"ר אבי לעיל כפסק השו"ע. ואכמ"ל. המגיה.

בדין אנינות ביום טוב

ה. מי שמת לו מת סמוך ליו"ט ודעתו לקבורו על ידי גויים באותו יום, חלה עליו אנינות ואסור לו לקדש ולשתות יין ולאכול בשר, אבל חייב בק"ש ותפילה^[1]. ואם מת לו מת ביו"ט ראשון והוא בחו"ל ודעתו לקבורו ביו"ט שני, במקום שנהגו לקבור גם ביו"ט שני על ידי גויים, וכמנהג אשכנז, לא חלה עליו אנינות בלילה, ומקדש ושותה יין ואוכל בשר. אבל אם נהגו לקבור ביו"ט שני על ידי ישראל, חלה עליו אנינות בלילה, ואינו מקדש ואינו שותה יין ולא אוכל בשר עד שיקבור. ובכל מקום שאין רשות לקבור בלילה מקדש ושותה יין ואוכל בשר בלילה. והוא הדין אם אי אפשר לקבור בלילה מפני אונס אחר.

אין דין אנינות נוהג בלילה כי אם ביום, ודומה למש"כ הרא"ש על יו"ט ראשון, דלא גרע ממחשיך על התחום, והתם דווקא בשעה שהוא מחשיך הוא פטור. עכ"ל. והשווה דברי הרא"ש והמהר"ש והיו לאחד.

דעת הש"ך שנוהג אנינות בליל יו"ט שני אבל הש"ך (יורד סי' שמא ס"ק ט) כתב שמהר"ש לא ס"ל כהרא"ש, אלא כהסמ"ג ושאר פוסקים שס"ל שתלמודין חולק על הירושלמי. ובכל ענין אין אבילות ביו"ט. ולפי זה לדין דקיי"ל כהרא"ש, א"כ הוא הדין בלילה אסור לקדש. ע"כ. והמעין בדברי מהר"ש יראה שאין כל הכרח להעמידו בשיטת הסמ"ג. שכל מה שכתב הוא שמותר לקדש בלילה, אך לא שאין אנינות ביו"ט. כיע"ש. ונראה שכך הוא הבנת הט"ז ביו"ד הנ"ל (פ"ק א) שכתב דביו"ט שני חשיב אונס דווקא ביום שהוא זמן קבורה ולא בלילה שלפניו, וכן פסק במהרי"ל בשם מהר"ש, ונראה שמוזה המעם פסק שאין דרך לקבור בלילה. ע"כ. וע"ע בנקוה"כ שם.

דעת הדרישה שאינו נוהג אנינות בליל יו"ט שני

כתב הרא"ש בפרק אלו מגלחין (כ"ט א) שיו"ט שני [לגבי מת] כחול שויוהו רבנן, ונוהג בו דין אנינות, וביו"ט ראשון אם רוצה לקבורו ע"י עו"ג, כיון שהוא צריך להמציא להם ארון ותכריכים יראה דלא גרע ממחשיך על התחום להביא לו ארון ותכריכים ופטור. עכ"ל. והביאו ב"י באו"ח (סי' תקמח) וביו"ד (סי' שמא). יע"ש. והדרישה ביו"ד הנ"ל (אות ב) הביא דברי מהר"ש המובאים בספר מהרי"ל (הלכות יו"ט דף לב, ב ולפניו במודפס בסוף הלכות יו"ט) על מת בשמיני עצרת לעת ערב שמותר לאכל לקדש בליל שמחת תורה שלאחריו, משום שאין אנינות ביו"ט. ע"כ. וצ"ע שכן אם רצה לקבורו מותר. וכש"כ ביו"ט שני שאפשר שחל אנינות אף אם אינו רוצה לקבורו דומיא דאם מת בחול בערב דיש עליו דין אנינות כל הלילה אע"פ שאינו רוצה לקבורו עד הבוקר. ואפשר שביו"ט שני נוהגים איסור לתפור תכריכים ולתפור הקבר ושאר מלאכות, וכמש"כ באו"ח סי' תקכו, א"כ אינו מוטל עליו הרבה, ולכן

בן חיים

[כז] חילוק זה יסודו בדברי הרב בית דוד שלא הביא מו"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה בפירושו, ועל כן נא ראה בהערה כ"ט שציטטתי תורף דברי הרב בית דוד קחנו משם. המגיה.

סיעת הסוברים כדרישה

גם המג"א (או"ח סי' תקמח ס"ק ח) כתב לחלוק על דעת הש"ך הנ"ל וכתב להשוות דעת הרא"ש והמהר"ש שבלילה לא שייך אנינות, ואפילו ביו"ט שני דכחול שווהו רבנן אבל בלילה שלפניו לא, וכש"כ לדין שנוהגים לעשות צרכי הקבורה ע"י גויים דחייב בלילה, וכמו שכתב מהרי"ל וכו"פ והדרישה ודלא כש"ך שחולק, ובטלה דעתו נגד דעתם. וכ"פ לקמן (סי' תרצו) לגבי פורים, וכש"כ לגבי יו"ט, ומשמע שביום אפילו אינו רוצה לקבור עתה, חל עליו דין אנינות דכחול שווהו רבנן, וכ"מ בסי' עא וכו"ה בטור וב"י ביו"ד (סי' שצג) וכ"מ ברא"ש. עכ"ד. וכן העירו על דעת הש"ך הנ"ל הדגמ"ר והגאון רעק"א על הגליון ביו"ד הנ"ל, וצינו לדעת המג"א הנ"ל, ומשמע דס"ל כוותיה, וכמו שכתב בשו"ת יהודה יעלה ח"א (או"ח סי' יד) יע"ש. וכן מוכח מדברי מהר"ש קלוגר בחכמת שלמה (או"ח סי' תקמח, ה) כיע"ש.

ובשו"ת מהר"מ מלובלין (סי' ע) שיצא לדון במי שאירע לו מת בליל שני של פסח, שאע"פ שכתב הרא"ש שיו"ט שני כחול שווהו רבנן ונוהג בו דין אנינות, וא"כ היה נראה שכשמת קודם ליל שני שיש לנהוג בלילה דין אנינות כדין מי שמת לו מת בשבת דעלמא, שבמוצ"ש נהג דין אנינות. מ"מ נראה לומר שהרא"ש ר"ל בו ביום שנקבר, אבל לא בלילה שלפניו אפילו היכא שמת מאתמול ומומל לפניו. וכש"כ לדין שגם ביו"ט שני עושים הכל ע"י עממים, ומהר"ש מסתמא לא פליג ע"ד הרא"ש, אלא שמפרש דברי הרא"ש שדייק ביום שנקבר נהג בו אנינות אך לא בלילה שלפניו, וביו"ט שני עצמו אפשר שגם מהרי"ל מודה כיון שהוא נקבר בו ביום. עכ"ד ונמנן דבריו יש ראיה לדברי הש"ך דשמו ס"ל למהר"ש כדעת הסמ"ג אך באמת אין דברי מהר"ש מוכרחים. ודוק. ודבריו הם בסיס ויסוד לדברי המג"א הנ"ל שסמך דבריו עליו.

כיע"ש.

וכדברי המהר"מ מלובלין והמג"א פסק גם הרב החבי"ב בספר פסח מעוכין (סי' קעז), ובערוך השולחן (יו"ד סי' שמא ס"ק ט: או"ח סי' תקמח ס"ק ח) שבליל יו"ט שני לא חלה עליו אנינות עד למחרת בבוקר, וחייב בלילה בקידוש ותפילה. וכש"כ שאם מת ביו"ט ראשון שאין אנינות נוהג בלילה אפילו אם קוברו למחר ע"י א"י. אמנם אם קוברו בלילה חלה עליו אנינות עד אחר הקבורה. ע"כ. וכ"פ בחכמת אדם (כלל קנא אות ו) שכן אין דרך לקבור בלילה. כיע"ש. וכ"פ במשנ"ב (סי' עא ס"ק יא) שבליל יו"ט שני לא חלה עליו אנינות כיון שאין דרך לקבור בלילה, ושכן הסכמת רוב האחרונים. יע"ש.

כל קבל דנא כתב מהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה (או"ח סי' ה) לדחות דברי הט"ז (יו"ד סי' שמא ס"ק ג) בשני ידיים שכן קי"ל באו"ח (סי' עא וסי' תקמח) שנוהג ביו"ט שני דין אנינות, ואין חילוק בין יום ללילה, שאע"פ שאין דרך לקבור בלילה, מ"מ הרי יכול לעשות מכשירי המת, כגון ארון ותכריכים. ומה שכתב הט"ז בשם מהר"ש שאין אנינות ביו"ט, מוכח שגם ביום יש איסור, שאם אין כוונתו אלא על הלילה, לא היה תולה באנינות, אלא משום שאין דרך לקבור בלילה. ועוד קשה על גוף הטעם שאמר הט"ז משום שאין דרך לקבור בלילה, שמה מזיק מה שאינו קובר בלילה, שעכ"פ יכול להכין ארון ותכריכים, וכי תימא שהקבורה היא גמר המצוה ואינה יכולה להעשות בלילה לכן לא ידחה ליל יו"ט שני ולא ינהג אנינות, כל כגון דא צריך להודיע ולהביא ראיה. ועוד שהיכן מצינו שביום אחד שלם של תורה שהוא של כ"ד שעות, שיהיה מקצתו אסור ומקצתו מותר וכו'. ואחרי זה ראיתי להרב ש"ך ביו"ד (סי' שמא ס"ק ט) הביא דברי מהר"ש והדרישה וביאר טעמו, וגלענ"ד עיקר כדברי הש"ך וכו'. ע"כ.

סיעת הסוברים כהש"ך

ואולם עין רואה למהר"י עייאש בספר מטה יהודה (ליו"ד סי' שמא) נואמ"א לעיין בדב"ק^[1] והובא לשונו בספר שלמי ציבור (ה"פ קפ. א) וז"ל: וביו"ט שני אם דינו כחול לענין זה אף אם אינו רוצה לקבור בו ביום, הדבר מוכרע. שיש פנים לומר כיון שיו"ט שני לגבי מת כחול שווהו רבנן, א"כ דינו לגמרי כחול ולעולם פטור מן המצוות, וכן מטין דברי השו"ע (אורח סי' עא, ב). ויש פנים לומר שדינו כיו"ט ראשון אם אינו רוצה לקבור בו ביום, שסוף סוף קדושת יו"ט יש כאן. ולפי האמת נראה עיקר כצד ב', דהא אמרינן לעיל יו"ט אוכל בשר ושותה יין. וסתם יו"ט קא אמרי. ואי אמרת כצד א' הרי לעולם פטור מכל המצוות ביו"ט שני כיון שדינו כחול, וכן מוכח לשון השו"ע (אורח סי' תקמח, ה)^[2]. עכ"ל.

נמצא שיש לחלק בין רוצה לקבור ביו"ט שני, לבין אינו רוצה לקבור. וכפי זה יש להעמיד דבריו שבש"ת בית יהודה הג"ל כשאין דרך לקבור בלילה, אבל עכ"פ קוברים ביום ודעתו לקבור ביום, שבזאת חייב באנינות אפילו בלילה, כיון שרוצה עכ"פ לקבור ביום, וכחול שווהו רבנן, אבל באינו רוצה לקבור כלל ביו"ט שני לא חלה עליו אנינות כלל.

הסוברים שקוברים בלילה

ועיין עוד בשו"ת שואל ומשיב תליתאה (ח"ב סי' נא) שכתב ליישב על פי דברי

הרדב"ז בתשובה (ח"א סי' שיא) שאין האיסור להלין המת אלא במלין כל הלילה. כיע"ש. ועל פי זה י"ל שכיון שאינו עובר על כל תלין אלא עד שיעבור כל הלילה, א"כ עכ"פ אי אפשר לעשותו כחול, שכך אמרו בריש פסחים שלא מצינו יום שמקצתו יו"ט ומקצתו חול. אבל ביו"ט שכבר עבר הלילה ודאי עבר על כל תלין. א"כ הוא כחול, וכל היום שוב חול. וכ"ז ליישב בדוחק, אלא שבאמת בכל הפוסקים משמע שקוברים בלילה. עכ"ד. יע"ש. ומבואר שאף הלילה חול, וחלה עליו האנינות, וכמו שכתב בכף החיים סופר (סי' תקמח אות כג) בשם גה"ש (סי' עא) וכדעת הש"ך. יע"ש.

ובאמת שמלבד דעת הרדב"ז (סי' שיא) שכתב בפשיטות שקוברים בלילה, כך מצאתי בספר גינת ורדים (יו"ד כלל ה סי' א) דנקיט בפשיטות לקבור בלילה. כיע"ש. וכ"מ בחיים שאל (ח"ב סי' כה). וכן נראה מלשון מר"ן ז"ל באו"ח (סי' תקכו, ב) שאם מת ביו"ט ראשון אסור להלינו ליו"ט שני כדי שיקבר ע"י ישראל. כיע"ש. ומסתמת לשונו נראה שקוברים בלילה ודרך לקבור כדי לא להלין המת.

וחזית הוי בספר שלחן גבוה (יו"ד סי' שמא אות כא) שכתב בשם מורו שאם בא לקבור ביו"ט ראשון ע"י עממים חל עליו אנינות אפילו בלילה שכן בהול להביא ארון ותכריכים, ואינו מסיח דעתו מן המת. ואין טעם לחלק בין יום ללילה, כשם שאין

עיינתי בדב"ק ואכן הובא בשלמי ציבור אות באות כדבריו בשבט יהודה שם. ולאחר שכתב זאת, כתב דברי האחרונים

הג"ל שנחלקו לגבי ליל יו"ט שני והניף ידו שנית להכריע כהש"ך וסיים: "ולפ"ז הה"ג לילי יו"ט ראשון אם רוצה לקבור ע"י עממין". המגיה.

[כח] כוונת המטה יהודה למש"כ השו"ע שם וז"ל: "אבל אם מת ביום טוב שני והוא רוצה לקבור בו ביום... חל עליו אנינות". ומדייק מלשון השו"ע דדוקא אם רצה לקבור בו ביום כחול שווהו רבנן משא"כ אם אינו רוצה לקבור לא שווהו רבנן כחול ויש לו קדושת יו"ט ממש. אולם, במשנ"ב שם כתב וז"ל: "לאו דוקא [שרוצה לקבור בו ביום] אלא ר"ל כל שהיכולת בידו לקבור ולאפוקי אם א"א לקבור מחמת חג העכו"מ או אונס אחר לא חל עליו דין אנינות". וע"ש בשע"צ שהביא משם לכושי שרר דאף המעכב מחמת אונס חלה עליו אנינות, והמשנ"ב פליג עליה בזה וכתב דדבריו מוקשים ע"ש. ואיך שיהיה הן המשנ"ב וכש"כ הלב"ש לא ס"ל כהאי דיוקא דהמטה יהודה. המגיה.

שלמי ציבור הנ"ל שהביא דברי הרב בית דוד הנ"ל. כיע"ש.

וכתב הרב המגיה שם^[5] שלפי המתבאר מכל הפוסקים הנזכרים נלפקע"ד דנקמינן לענין מעשה כדברי הרב בית דוד שבליל יו"ט שני במקום שנהגו לקבור ע"י ישראל נוהג דין אנינות לענין אכילת בשר ושתיית יין וקידוש, כיון שבמה שכתבו מהר"ל ומהר"ש והט"ז אין גילוי היפך מזה, כי הלא אפשר שיוודו בזה, וכמו שכתב הרב בית דוד. והנגלות לנו דברי הדרישה והש"ך והבית דוד והבית יהודה דבכגון דא כולוהו מודו דנוהג אכילת בלילה. ולא פש גבן כי אם מה שכתב המג"א והפסח מעוכין שנגררו אחר סברת מהר"מ מלובלין. וכבר כתב הרב בית דוד ז"ל שמוהר"מ לא כתב הדברים בהחלט אלא 'היה נראה' קאמר. אבל בליל יו"ט ראשון וכן בליל יו"ט שני לנוהגים לקבור

מחלקים בין יום ללילה בימי החול. ואפילו אין דרך לקבור בלילה. כיע"ש. והם דברי מהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה (ח"א סי' ה'). יע"ש. וכ"כ בשלמי ציבור (שם קפ"א) יע"ש. ומיהו קושיית הבית יהודה והשו"ג תירצה הגאון חכמת שלמה (או"ח סי' תקמח סעיף ה') יע"ש ויבוא גם להלן בס"ד.

לחלק בין קובר ע"י ישראל לקובר ע"י גוי ועינא דשפיר חזי בשו"ג (י"ד סי' שמא אות כא) הנ"ל שהביא דברי הרב בית דוד (סי' קסו) שלאחר שהביא דברי הדרישה והש"ך והט"ז העלה בהסכמה שיש אנינות בליל יו"ט שני כשרוצה לקבורו על ידי ישראל^[6], ולאפוקי מנהג אשכנז שביו"ט שני כל דבר שיכול לעשות ע"י נוכרים עושה, וכמבואר באו"ח (סי' תקכו"ד) בהגה. כיע"ש. ע"כ. וספר בית דוד אינו מצוי אצלי, אך ראיתי בספר

בן חיים

[כט] במש"ס חופשי' ראה ראיתי בעניי דברי הרב בית דוד (לרבי יוסף דוד אבר"ק סאלוניקי) שהאריך בזה ביו"ד בסי' קסו ובדבריו מצאתי חידושים הרבה וישפכו אור על הנאמר להלן ועל כן אמרתי להביא עיקרי דבריו בקיצור נמרץ. ראשית כתב הרב שם דכל מה שכתב מהר"ם מלובלין הנ"ל עיקר נידונו ביו"ט ראשון ומש"כ לגבי יו"ט שני כתבו בדרך 'היה נראה'. ובדברי הט"ז ביאר דדוקא בקובר ביו"ט שני על ידי עממים מיירי ומשום הכי אינו מוטל עליהם הרבה וכדברי הדרישה, אבל הקובר ע"י ישראל לא גרע מיום חול שקובר ע"י ישראל ביום והוי אונן גם בלילה. הרי שמסכת עירובין שנה כאן בין דברי הדרישה והט"ז והעמידם בחדא שיטתא עם דברי הש"ך, דכל מה שסברו הם שאין נוהג דין אנינות הא דדוקא כשהגוי איסור לקבור בלילה וכגון דקובר על ידי עממין וכדומה, אבל באופן אחר וכגון שקובר ע"י ישראל, לכ"ע נוהג דין אנינות בליל יו"ט שני. ומש"כ הרב פסח מעוכין (בסי' קעז) דברי מהר"ם וכתב בשמו בסתם שחייב האונן בכל המצוות בין בליל יו"ט ראשון ובין בליל יו"ט שני, נראה פשוט דלא ראה דברי הדרישה והש"ך שאילו היה רואה אותם לא היה נמנע מלהזכירם וכו'. אבל במקום שנהגו איסור לקבור ביו"ט שני ע"י ישראל, יש לומר שלא חלה עליו אנינות משום דאיכא תרתין, שגם אין קוברין בלילה וגם הוא יו"ט לדידו וכו'. את"ד הרב בית דוד שם. ואח"כ יצא לדון האם פטור גם מק"ש ותפילה או רק לא יאכל בשר ולא ישתה יין אף שהוא יו"ט של פסח דחייב לשתות ד' כוסות וכו'. ועיקר טעמו לחלק הוא משום דברי מר"ן הב"י באו"ח סי' עא דהרוצה להחמיר על עצמו אם יש לו מי שיעסוק בשבילו רשאי, והשתא בליל יו"ט הוי כיש מי שיתעסק בשבילו, כיון דבלילה אין דעתו להתעסק בו. ואפילו נימא דגם בלילה הוי כמי שאין לו מי שישתדל בשבילו, מ"מ כיון דהוי פלוגתא דלהרמב"ם ורש"י אם רוצה להחמיר יחמיר אף שיש חולקין נעשה כאן ספק ספיקא להחמיר. דספק ראשון הוא אם חייב מן הדין בכל המצוות בליל יו"ט וכדלעיל, ואת"ל פטור, שמא הלכה כמ"ד שרשאי להחמיר על עצמו שלא לנהוג אנינות. אבל בבשר ויין הקידוש וד' כוסות אין שייך לומר להחמיר, כי אף שהוא מצוה, פוגע באיסור אכילת בשר ויין באונן. עכ"ד בענין זה. ואם כנים אנו בזה, קצת קשים דבריו במש"כ שחייב בק"ש ותפילה, דהא כל מה שעשה ס"ס להחמיר הוא באופן שרוצה להחמיר על עצמו, אבל מהיכי תיתי לחייבו, ונמצא שיש כאן רק ספק אחד אם חייב בליל זה במצוות אם לאו ולמה לחלק בין מצוות דק"ש ותפילה למצוות דקידוש וד' כוסות. וצ"ע. המגיה.

[5] הלא הוא הרב אברהם חיון אשר בשער הספר נכתב עליו בזה"ל: "הרב המובהק ארי שבחבורה נחל נובע מקור חכמה חסידא קדישא ופרישא כמוהר"ר אברהם חיון זצוק"ל". המגיה.

ותכריכים, דאס לא יתנו לקבורו יפסידו, ובכגון זה ודאי לא חלה עליהם אנינות. שאי אפשר לפוטרו מן המצוות ולאוסרום בבשר ויין בלי גבול. כע"ש. ומ"מ מודה ביו"ט שני שאסור לעשות ארון ותכריכים אם אינו קוברו בו ביום, וכמבואר בס"ת תקנו (פ"ט ד). כע"ש. והביא תמצית הדברים בדגמ"ר (אורח סי' תקמח) ויו"ד (פ"י שמא). כע"ש נוע"ע חכמת שלמה אורח סי' תקמח].

וכפי זה במקום שאי אפשר לקבור בלילה של יו"ט שני, בין מצד השררה ובין מצד אונס אחר, שפיר י"ל שלא חלה אנינות בלילה. וכ"כ בספר דעת קדושים (המודפס בסוף שרע יו"ד אות 1) שכשאין דעתו לקבורו בלילה ולא יעסוק בשום ענין של מות, כגון ארון ותכריכים, משא"כ כשהולכים לעסוק מיד מאור היום שחלה האנינות גם בלילה. וכן הסכים הגרא"ז מרגליות בהלכות אבלות שלו (אות א) שיש לצרף גם דעת הסוברים שאין אנינות ביו"ט כלל למה שאין לו רשות לקבורו ולסמוך על דעת המג"א שאין בזה דין אנינות. כע"ש. ובאופן שבמקום שנוהגים לקבור ביו"ט שני על ידי ישראל, אלא שאין רשות לקבור בלילה מצד השלטון או משום אונס אחר, לא חלה אנינות בלילה, ומקדש ושותה יין, ואוכל בשר.

ובדיותי בזה ראיתי למהר"ש קלוגר בחכמת שלמה (אורח סי' תקמח, ה) שנשאל במת שאין מניחים לקבורו אלא סמוך לערב. והשיב שנראה פשוט שחלה האנינות. שאף שכתב המג"א שבמקום שא"א לקבורו מחמת איד עכו"ם שלא חל אנינות, היינו אם כל היום א"א לקבורו. אבל אם היום אפשר לקבורו רק אחר זמן מה, אין לחלק גוף היום לשניים, וכל שהיום נקבר חלה עליהם אנינות. ואינו דומה למה דקיי"ל שבמת ביו"ט יקדש בלילה ולא חל עליו אנינות. שבין לילה ליום השינוי ניכר והם גופים מחולקים ולכך לא חל עליו אנינות בינתיים, אבל ביום גופא שאין השינוי ניכר,

ע"י גויים נראה ודאי שאין לנהוג אנינות בלילה כלל, כיון דרבו הסוברים כן. הלא המה מהרי"ל ומהר"ש והמ"ז ומהר"מ מלובלין והחבי"ב בספר פסח מעוכין והרב מג"א ז"ל. וכן מטה ג"כ דעת הבית דוד הנ"ל. ומעתה לא פש גבן כי אם דעת הש"ך והבית יהודה שיחידים הם נגד כל הני רבוותא. עכ"ד.

ואמנם מצאנו שכן דעת השו"מ תליתאה דס"ל כדברי הש"ך והבית יהודה נוכ"כ במשנה למלך פרק ב מאבילות הלכה 11 כע"ש. מ"מ הדגמ"ר ורעק"א על גליון השו"ע ורוב האחרונים הסכימו לדעת מהר"ש והמ"ז וסיעתייהו.

הכרעת ההלכה

והעולה מן האר"ש שבקבורו ע"י גויים לא חלה עליו אנינות ביו"ט שני בלילה. אבל בקבורו ע"י ישראל חלה עליו אנינות גם בלילה, וכדברי הרב בית דוד והשלמי ציבור וכ"פ הגרא"ז מרגליות בחידושים וביאורים שלו (אות כב).

דין אונן כשהשלטון מונע לקבור והנה לא כל העתים שווים לקבורה ולא כל המקומות שווים, שיש מקומות בגלותינו שאינם מתירים השררה לקבור בלילה, או לקבור בו ביום עד שיעברו כ"ד או מ"ח שעות, מתי תחול האנינות. וכבר כתב המג"א (פ"י תקמח ס"ק 1) שאם אי אפשר לקבורו מחמת איד העכו"ם או אונס אחר לא חל עליו דין אנינות, דדמי למי שהוא בתפיסה, וכמש"כ ביו"ד (פ"י שמח). ע"כ. ואולם בנוב"י תניינא (יו"ד סי' ריא) כתב לחלוק על דברי המג"א הנ"ל, הני מילי ביום חול שאף אם לא ניתן לקבורו להיום ולמחר, מ"מ לאחר זמן זה ודאי יבוא לקבורה, הרי שכל הזמן הזה מוטל עליהם לעשות ארון ותכריכים. ואינו דומה לנמצא בתפיסה דהואיל ואינם יודעים מתי ינתן לקבורה, אין לחייבם לעשות ארון

לא פסקין ליה לשניים. ע"כ. יע"ש. נמצא מחצית היום מותר ומחציתו אסור. ומתורצת בזה קושיית הבית יהודה עייאש (פ"י) ודו"ק. (ה) והשו"מ (תליתאה ח"ב ס"י נא) שבשינוי הניכר

בדין צירוף האונן לדברים שבקדושה

1. האונן אינו מצטרף לשום דבר שבקדושה, לא לתפילה ולא לקדיש ולא לאמירת קדושה, ואין מזמנים עליו בין בשלושה ובין בעשרה. ואם יש מי שיעסוק בצרכי המת שאינו מן הקרובים המתאבלים על מת זה או שמסר טיפולו לחברא קדישא, מצטרף האונן לכל דבר שבקדושה. ובשבת ויו"ט שאינו יכול לעסוק בצרכי המת מוזמן ומזמנים עליו ומצטרף לכל דבר שבקדושה.

ונקדשתי בתוך בני ישראל, שעל כל עשרה דבני קדושה ניהו שכינא שריא. ותדע קמן המוטל בעריסה שמצטרף לריב"ל. אמנם טוב והגון להמתין עד שיגמור תפילתו כדי שיוכה גם הוא, ובלבד שיהיה שחות להתפלל. ע"כ. וכתב על זה הב"י שמכאן למד מהר"י בי רב זל"ה שאם היה אחד ישן מצטרף לקדיש ולקדושה, דכיון שיש עשרה שדם בני קדושה שפיר שריא שכינתא עליהו. ואח"כ מצאתי שכתב האגור (פי רנב) וז"ל: שאל גדול הדור מהר"י מולין (שו"ת מהרי"ל סי' קסא) על עשרה שהיו בבית הכנסת וישן אחד מהם אם יכולים להתפלל אעפ"י שהוא ישן. והשיב דהא ר"ת צירף עם תינוק המוטל בעריסה. ונהי דכתב הרא"ש שצריך עשרה דצייתי, מ"מ חזינו דנהגו עלמא לצרף אעפ"י שמישיחין שיחת חולין, אע"ג דליבי מגמגם, דשמא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו (יבמות קד, א) וכדאי הוא מורי ז"ל לסמוך עליו. ע"כ.

ועל פי דברים אלו רצה להוכיח בשו"ת מהרי"ט הנ"ל שאונן מצטרף לעשרה דלא גרע מישן, וליכא למימר דהני ראויים לבילה לאחר שיקבור מתו. והסכמתי שיצטרף דומיא דאילם. ושוב דקדקתי שאין ראיה מאילם. שכיון ששומע אעפ"י שאינו מדבר או מדבר אעפ"י שאינו שומע, הרי הוא כפיקח לכל דבריו, וכמו שכתב הרב בית יוסף. אולם מדברי תשובת מהרי"ל שהביא בב"י מוכח

צירוף אונן לזימון בברכות (ב, יז) מי שמתו מוטל לפניו וכו' ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן ואין מברכים עליו ואין מזמנים עליו וכו'. ופירש"י ואין מזמנים עליו – אין מצטרף עם שלושה לזימון. ע"כ. וכ"מ מדברי התוס' (פירק כג, ב ד"ה זאין). ובמאירי ברכות (ב, יז) נתן טעם שהואיל ואינו חייב בברכה אין דנים אותו אפילו כקטן מצד שאין מטרידים אותו בכלום. כיע"ש. וכ"כ בתוספות רא"ש (ברכות הנ"ל) והרמב"ם בפרק ד מאבל (הלכה ו). יע"ש. ומדברי רש"י והתוס' ותוספות הרא"ש משמע שלזימון לשלושה אינו מצטרף, ולעשרה לא שמענו. וגם הרמב"ן בתורת האדם כתב שאינו מצטרף לשלושה. כיע"ש. ואולם מדברי הרמב"ם הנ"ל נראה שאין כל חילוק בדבר. ובין לשלושה ובין לעשרה אינו מצטרף. וכ"ג מטעמו של המאירי שאין מטרידים אותו בכלום. כיע"ש.

צירוף אונן למנין ואנוכי הראוה בשו"ת מהרי"ט (בחדשות סי' ו) שהביא דברי הב"י (או"ח סי' נה) בשם הגה"מ (פרק ה מתפילה אות ט) שכתב בשם הר"מ שאם אחד עמד להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם ואין כאן אלא תשעה שיוכלו לענות, אפ"ה מצטרף עמהם, דכתיב

דחשבינן ליה כישראל שלא אכל. אבל להצטרף לעשרה אימור כיון דהוא ישראל מעליא ורוח הן בקרבו נשמת שדי, וגם עתה בר חיובא הוא במצוות לא תעשה, קרי ביה ונקדשתי בתוך בני ישראל^[א]. והרב פרי חדש יצא לחלק בין יש לו מי שישתדל בשבילו לאין לו. ע"כ. יע"ש.

ואולם במה שכתב החיד"א שמצטרף לעשרה וכו', הלא כיוצא בזה חכך לומר המהרי"ט בחדשות (ס"ו) וחזר לדחותה מדינא, והעלה שאינו דומה לישן. כיע"ש. וכן כתבו הכנה"ג (י"ד ס"י שמא) ובשירי כנה"ג (א"ח ס"י נה), והרב שלמי ציבור (דף פ.ב. וקע"ב). וכן הסכימו האחרונים שאונן אינו מצטרף לעשרה לא לזימון ולא לכל דבר שבקדושה, וכ"כ בספר פרח מטה אהרן (ח"א ס"י יט), ומהר"י כולי בספרו מעם לועז (פרשת ויחי אות ט), ובן איש חי (שנה א פרשת ויחי אות ו), וכף החיים סופר (ס"י נה אות י), ובערוך השולחן (י"ד ס"י שמא אות י) ועוד אחרונים.

כשיש מי שיעסוק בצרכי המת

אכן מה שחילק הרב פרי חדש שאם יש מי שיעסוק בצרכי המת מצטרף. כיע"ש. נראה שהחיד"א הסכים עמו. כיע"ש. וכ"כ בשלמי ציבור הנ"ל, ובכף החיים סופר הנ"ל ועוד אחרונים. ומה גם לדידן דבתר מר"ן ז"ל אזלינן שי"ל שמצטרף האונן לזימון ולכל דבר שבקדושה כשיש לו מי שיעסוק בצרכי המת או שסיים להכין כל צרכי המת ומסרו לחברא קדישא. וגם לאשכנזים היוצאים ביד רמ"א יש להקל בזה, וכמו שכתב הרא"ז מרגליות בהלכות אנינות (אות ח) לסמוך ע"ד הרב פר"ח בזה. ע"ש^[ב].

דמצטרף, שכל בי עשרה שכינתא שריא. אלא שדקדקתי שוב וראיתי טעם הרב משום שהוא בר מצוה. אבל אונן אינו בר מצוה בעת ובעונה אחת וכן אמר לי מורי ז"ל. והבאתי דבריו בתשובה. ע"כ. הא קמן דמסיק שאונן אינו מצטרף לזימון ולשאר דברים שבקדושה, ואפילו בעשרה. וכ"כ בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב ס"י קפ"ט) שדווקא אבל מצטרף לשלושה או לעשרה, וכפסק השו"ע (י"ד ס"י שעתה) ונשנה שם (ס"י שפ"ג) בהגה. אבל אונן אינו מצטרף. וכדמוכח מדברי השו"ע (ס"י שמא, א) שאונן קודם שנקבר המת אין מברכים עליו ואין מזמנים עליו. וכ"כ בשו"ת שבות יעקב (חלק ב ס"י כה), והביא ראיה מדברי הכל בו המובא בבית יוסף (י"ד ס"י שמא) שאונן מותר ללכת לבית הכנסת בשבת ואפילו בחול אינו אסור, רק שמאחר שאסור להתפלל מה יעשה שם. ע"כ. ואם איתא דמצטרף לעשרה יבוא לשם להשלים המנין. ע"כ. ויש לדחות הראיה שלהדיא איתא בב"י בשם ראבי"ה והנה"מ (פרק ד מאכל) שסמכו על טעם שיש לו מי שישיא משאו ובאים לבית הכנסת להתפלל. כיע"ש נוראה בדברינו לעיל סעיף א. וע"ע להרא"ז מרגליות בהלכות אנינות שלו (אות ח) שאונן אינו מצטרף. ע"ש.

דעת הרחיד"א

וחזית הוי למרן החיד"א בברכ"י (א"ח ס"י נה) שמה שכתבו האחרונים שאונן אין מצטרף לעשרה, והרב פרי חדש מייתי ראיה ממה שפסק בשו"ע (ס"י קצ"ט) שאונן אין מזמנים עליו. ע"ש. ואי מהתם יש לדחות דשנא ושנא. שהרי ישראל שלא אכל אין מזמנים עליו, ואממו להכי דינא דההוא גברא

בן חיים

[א] אולם, ראה בהערות המגיה על גליון ברכי יוסף שם שציין שהרחיד"א עצמו בספרו קשר גודל ח, יג כתב שהאונן אינו מצטרף דלא כמו שמשמע מדבריו כאן, ויתירה מזו לא חילק שם בין מי שיש לו מי שיתדל למי שאין לו ודלא כהפר"ח. המגיה.

[ב] וכן פסק בחזו"ע אבלות ח"א דיני אונן סעיף ט (עמ' קלו). כיע"ש. המגיה.

בדין אנינות ומילה

ז. בא למול את בנו והוא אונן, אם אפשר לקבור המת תחילה, ימולו לאחר קבורה ויברך האב להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. ואם אי אפשר למול לאחר קבורת המת, שלא תהיה שהות ביום למול לאחר קבורה, אם נתפשרו עם החברא קדישא ומסרו את הטיפול במת לידם, לבני הספרדים הסומכים על הוראות מר"ן ז"ל ימולו ויברך האב ברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו בנהוג, ובני אשכנז ימולו ויברך המוהל או הסנדק או אחר. ואם מסרו הטיפול לחברא קדישא ואין בדעת האב להיות נוכח בהספרים ולא ילווה את המת יברך האב לכל הדעות.

שלנו שיש לו עת קבוע למולו לפני עלינו לשבח, ואיתא גמי בפ"ק המגילה מי שהיה הולך למול את בנו ולשחוט את פסחו ושמע שמת לו מת לא יטמא וכו' שאינו מטמא אלא למת מצוה שאין לו קוברים, אבל שלנו שיש לו קוברים וא"צ לו ואינו מבטל שום דבר, פשיטא שעושה מצוותו דהיינו למול בנו קודם. ועוד, עיקר שפטרו אותו מכל המצוות משום כבוד המת כדי שיהיה עוסק עם מתו, וזהו כבודו, וכמו שאמרו בירושלמי מת אחד במשפחה תדאג כל המשפחה, נולד בן זכר נתרפאה כל המשפחה. וכניסתו לברית הוא לידתו דהא גר במילה כקטן שנולד, וא"כ כבוד המת הוא. עכ"ד.

דעת הט"ז בשם הרמ"א

ולעומתו הט"ז ביו"ד (פי' שם ס"ק ו) הביא בשם תשובת הרמ"א כת"י שיש לקבור קודם. שאל"כ הוי אונן וא"א לו לברך להכניסו בבריתו שאונן פטור מכל המצוות. ונ"ל שיש לחוש לזה אם אפשר לקבורו קודם שיוצאים מביהכנ"ס בשחרית, שאין דוחים זריות המצוה. אבל אם אי אפשר, יברך הסנדק וימול אותו בשחרית דהא איתא בס' שם מת ומילה מילה קודמת. ע"כ. וכ"כ בשו"ת בית יהודה עייאש (אורח פי' ה) שכיון שהאב פטור

דעת מהרש"ל

בשו"ת מהרש"ל (פי' ט) יצא לדון בדין אונן שיש לו בן למול. שאעפ"י שבירושלמי פסקו שאונן פטור מכל המצוות האמורות בתורה, ואפילו אם ירצה להחמיר על עצמו אינו רשאי, ודלא כהראב"ה שכתב שהמנהג שהאונן בא לבית הכנסת ומתפלל, מ"מ במצוות מילה שרמיא עליה בפרט ויש לה זמן, לא נפטר ממנה כלל. ובפרט שמלין אותו בביהכ"נ שהוא לעולם קודם הוצאת המת, דאשכחן גמי בכתובות (א.ו) מי שהיה טבחיו טבוח וכו' שבעל בעילת מצוה ופירש וכו'. ואע"ג דשם משום הפסד ממון התירו הא לאו הכי לא, שאני התם משום דכבר מת וראוי להתאבל עליו ולדחות הנישואין עד לאחר האבילות, ומ"מ שמעינן מינה דלא בכל מילי אמרינן אונן פטור מכל המצוות, דאי לאו הכי איך יעשו לו החופה ויבעול בעילת מצוה כדי שיחולו עליו שבעת ימי המשתה מאחר שהוא פטור מכל המצוות. אלא ודאי חייב במצוות פרטיות כי האי, אלא שהקילו עליו חכמים ופטורו מכל המצוות מאחר שהוא עוסק במצוה הזאת של מת. והכא שאינו מבטל שום דבר מצרכיו של מת במה שמולך בנו למול ולהכניסו בבריתו פשיטא, ובפרט שזריזים מקדימים וכו'. וכש"כ למנהג

מכל המצוות, כמאן דליתיה במדינה, והחיוב מוטל על ביה"ד למולו ויברך הסנדק. והרי ברור לנו מכאן שאפילו מצות מילה החמורה שיש בה כרת, אעפ"י כן חלים עליו דיני אנינות, שהוא בכלל שאר מצוות וכו'. ע"כ. וע"ש.

שקו"ט בדעת מהר"י עייאש

ואולם קשה לענ"ד בדברי מהר"י עייאש הנ"ל שכיון שמהרש"ל מיירי ביש מי שישא משאו, וכמו שכתב להדיא בסניפי היתרו שיש למת קוברים ואינו צריך לו, שבזה דעת מר"ן ז"ל דרשאי להחמיר על עצמו, וכמו שפסק באו"ח (סי' עא) וביו"ד (סי' שמא) והסכימו עמו רוב ככל הפוסקים מבני ספרד, ומקצת פוסקים מקהילות האשכנזים, והובאו דבריהם לעיל. וכיצד הניח לדברי מר"ן ז"ל דרשאי להחמיר על עצמו ולברך, ובר חיובא מקרי, ואמאי לא יברך.

שו"ר בשו"ת ציץ אליעזר (אבן יעקב סי' ח) שכתב בשם מהר"י עייאש (חלק ב סי' ה) [ולא מצאתי^[2]] שחזר בו מסברתו שהחיוב מוטל על בית הדין, והגם שלא הזכיר סברתו הראשונה להדיא, מ"מ דבריו ברורים שכיון שבאה לו המגיעה מצד האונס, איך נקום אנחנו למולו, שאין אנו אלא שליחי האב, וכיון דהמשלח לא מצי עביד אנן היכי עבדינן. ועוד שאיך נפקיע שתי ברכות להכניסו בבריתו ושהחיינו וכו'. כיע"ש. וסברא זו היא כסברת החת"ס (בליקוים סי' טל) שמוהל שנעשה אונן ואין מוהל אחר, רשאי

למול את בן חברו, דמחוייב במצוות מקרי. כיע"ש. ואילו לדברי מהר"י עייאש לא מצי עביד מקרי, דהיינו אינו מחויב ולא מצי עביד שליח, ופסק כרמ"א שיש לקבור המת תחילה, ואפילו יש מי שישא משאו משמע. וזה דלא כדעת מר"ן ז"ל הנ"ל.

סיעת הסוברים שלא יברך

הן אמת שבאליה רבה (או"ח סי' קלב) כתב בדברי מהר"י עייאש הנ"ל שהוא אונן אינו יכול לברך להכניסו בבריתו וכו' משום שפטור מהמצוות, ובזה שאומר אקב"ו, אומר שחייב הוא במצוות. כיע"ש. וכן כתב בשו"ת יהודה יעלה אסאד (ח"א יו"ד סי' שנו) שאונן יכול להיות מוהל אבל לא יברך, ואחר יברך על המילה והאונן ימול. כיע"ש. וכ"פ בשו"ת תשובה מאהבה (סי' פה) ושאפילו לדעת הרמ"א שפסק שיקברו המת תחילה ואח"כ ימולו, וכמו שכתב הט"ז בשמו, מ"מ אם ירצה האב האונן למחול על ברכתו, מודה שיקדימו המילה.

ע"כ. יע"ש. וכ"כ החיד"א בברכ"י (יו"ד סי' שמא אות ח) שדעתו נוטה לדעת הרמ"א ומהר"י עייאש, ומשום ברכה נגעו בה. כיע"ש. וכ"פ בשו"ת שמש צדקה (חידו"ד סי' ח-ט) שאונן יכול להיות סנדק, ומאן דאסר, משום שהאבא אינו יוצא מביתו, אבל משום המצוה שרי, שכל שאין חומר ברכה שא"צ או איסור אחר אף שהוא פטור אינו אסור. ע"ש. וראה עוד בשו"ת יהודה יעלה הנ"ל שכתב שאף שכהן אונן אסור בעבודה ובנשיאת כפים, כבר כתב המג"א (או"ח סי' קבח ס"ק סד) שעיקר הטעם משום שצריך להיות שרוי בשמחה. כיע"ש. ואעפ"י

...בן חיים...בן חיים...

[2] וגם אני הקטן תרתי אחריו ולא מצאתיו. וגם קונטרס אבן יעקב של הציץ אליעזר לא מצוי לפני בשלימותו ולא מצאתי דבריו במה שיש לפני. אך הציץ אליעזר התייחס לדבריו במקום אחר (בחלק יט סי' לג) וז"ל שם: "אוסף על זה מה שמסביר זאת ביתר על כן בשו"ת בית יהודה למהר"י עייאש ז"ל בח"ב סימן ע' וז"ל: ולפי דעתי נראה שהעיקר הוא כסברת רמ"א ז"ל ואין בזה ספק, דלמה נפקיע המצוה בידים מאביו של בן כיון דאפשר לקיים שתיהן שיקבר המת ויהא הבן נימול ביום ח' שהוא זמנו, ואי משום זריזות בעלמא, אין כאן בית מיחוש, דהזריזות הוא למי שיש לו שעת הכושר למוול דכשתעכב ולא ימול אותו הוי מכח העצלות, משא"כ בנדו"ד דהעכוב של הזריזות בא לו מחמת האונס וכשיקבר המת לא יתעסק האב בדבר אחר אלא יתיקף ומיד יקדים למצות המילה נקרא לגביה זריזות עכ"ל". המגיה.

לדברי תורה. ועיין תשובת חכם צבי (פ"א א).
אך כבר נתפשט המנהג על פי הוראת הט"ז.
ע"כ.

ומורם מדבריו דס"ל לדינא כדברי הרמ"א
לקבור תחילה, אך המנהג שימול
אפילו לפני קבורה ויברך הסנדק, וכדעת
הט"ז. אך שפתיו ברור מללו לדחות דברי
מהרש"ל וכסברת הרבנים שהבאנו לעיל.

הסוברים שיכול לברך

ואנוכי הרואה בהנהגות יד שאול על יו"ד (פ"י
שם) שהביא דברי הט"ז (שם פ"ק ו)
וכתב שלענ"ד נראה כדברי מהרש"ל ודלא
כדברי הרמ"א. שלמה לא יברך האב האונן
להכניסו וכו'. כיון שיו"ט שלו הוא, והלא
מצוה שלו היא. וכן נלענ"ד להלכה. ועיין
בשו"ת נוב"י קמא (אורח פ"י כו) לענין ספירת
העומר ודו"ק (והוא בדברינו לקמן סעיף ח).
והט"ז לא כתב כן. ואולי פשר בין מהרש"ל
והרמ"א. אבל מי כהחכם ומי יודע פשר דבר.
ע"כ. יע"ש. וכן הסכים בשו"ת חלקת יעקב
(אורח פ"י כו) שמה שאמרו שאונן פטור מן
המצוות, לא דמי לשאר פטורים, כגון שומה
ונכפה, שפטור האונן אינו אלא מדרבנן. וכפי
פסק המחבר (אורח פ"י עא) רשאי להחמיר על
עצמו. כיע"ש. ובט"ז (שם) שע"ז סומכים
האוננים שהולכים לביהכ"ס ומתפללים שם.
וכ"כ המרדכי בשם הראב"ה. והא"ז כתב כן
ושכן המנהג בשפירא. ועוד שיש סוברים
שהאונן פטור מן התפילה ומן התפילין וכו',
ודווקא באלו, אך לא מכל המצוות, וכמבואר
בדברי תר"י (ריש פ"ג דברכות). וע"ע להר"ש
בדמאי (א"ד) שאונן מחוייב לברך המוציא.
כיע"ש.

והמעניין בשו"ת נוב"י קמא (אורח פ"י כג) ישר
יחזו פנימו שהביא דברי מהרש"ל
(פ"ט ע) הנ"ל, ונתן טעם חדש לחלק שבמצוות
הנהגות בכל יום, בזה דווקא אמרו שהאונן
פטור. משום שכרוב פעמים נמצא המת

שהביא המנ"א שם מדברי הרמב"ם (פרק ג'
מהלכות כלי מקדש הלכה ג) שלוי אונן מותר לעבוד
ולשורר וכו'. ולכאורה קשה שצריך להיות
שרוי בשמחה, וכמו שכתב הרמ"א טעם זה
בנשיאת כפיים, וזה מעולל בעפר קרנו. ומה
גם דילפינן שירת הלויים מקרא דתחת אשר
לא עבדת את ה' אלוךך בשמחה ובטוב לבב
וגו', וכמבואר בערכין (א"א), וזה מן הנמנע
בלוי אונן. ולפי זה צ"ע למה מותר בשיר.
ועכ"פ נ"ל שודאי היו הלויים מברכים תחילה
על עבודתם זו, היא מצוות השיר, אבל אונן
לא היה מברך כיון שפטור מן המצווה, וכמו
שכתב בשו"ת שמש צדקה (יו"ד פס"י ט). ע"כ.

ביאור הבית מאיר לדעת הרמ"א

והגם הלום ראיתי אחרי רואי כל הנ"ל מה
שכתב הרב בית מאיר (יו"ד פ"י רסב)
לחלוק על דברי הט"ז ושאינן נראה כן מדברי
הרמ"א בכ"י שהעתיק הט"ז. שתמיד יקברו
קודם. וראיתו מס"י שם (פ"ע א) פשיטא שיש
לדחותה שי"ל שמירי שאין האב אונן. אבל
מהרש"ל מסיק שהאב אונן ועכ"פ אינו פטור
ממצוה זאת. וכפי דבריו האב מחוייב ויכול
לברך. וע"ז ודאי חולק הרמ"א. ולכן נלענ"ד
שתמיד ראוי לקבור לפני המילה, שכן קודם
הקבורה האב פטור, ומהיכי תיתי שבי"ד
חייבים למולו. וכמשמעות דברי הרמ"א ביו"ד
(פ"י רסא, א) בשם הרמב"ם שאין מלים בנו של
אדם אלא מדעתו. אלא א"כ עבר האב,
דהיינו במזיד. משא"כ באונן משהה המצוה
כדי לקיימה כדין וכמצווה ועושה. ולכן אין
על ביה"ד חיוב. ואי משום זריזים מקדימים,
זה אינו אלא במחוייב אבל במי שאינו מחוייב
כלל לא שייך לומר בו שחייב בזירו. ומשום
כך מסופק אני אם הסנדק יכול לברך, כיון
שאינן החיוב חל על שום אדם. וראיית
המהרש"ל ממגילה במי שהולך למול ושמע
וכו' שלא יטמא אלא למת מצווה, יש לדחות
כדי ליישב דברי רמ"א, שדין פטור האונן בכל
המצוות אינו אלא מדרבנן, ובריתא זו נאמרה

אלא כמה שפטור לעשות, כתפילה ותפילין, אבל כשאמרו (כתובות ג.ב.) במת אבי החתן דבועל בעילת מצווה, ומסתמא יברך כדינו מאחר שעושה מצווה ברשות, וכדין חולת האוכל ביוהכ"פ. ע"כ. והן הן הדברים אשר העלה המהרש"ל בתשובתו (פ"ו. ע"ש).

הכרעת ההלכה

ואמנם אנן בדידן. לא מיבעיא במסרו לכתפים ואינו מתעדר לצאת בלויית המת או להיות נוכח בהספדים, שבזה לכו"ע פקע מיניה דין אנינות [ואף לבני אשכנז באופן זה יברך האב הברכות ולא ימחל הברכות לסנדק או למוהל], אלא אפילו נמסר לחברא קדישא ולאחר שנתפשרו עמם שהיו יש לו מי שישא משאו, ובזה דעת מר"ן ז"ל ברורה שאין מוחים בידו, בודאי שרשאי לברך וכדעת מהרש"ל, ואינו צריך להמתין לקבורת המת.

באופן שזאת העולה מן המדבר שאם אפשר לקבור המת לפני המילה עדיף. ואם אי אפשר, וכגון שיקברוהו בשעה מאוחרת בשביל כבודו של מת שיהיו לו מלווים וכדומה, אזי בני הספרדים ימסרו אותו לחברא קדישא לאחר שנתפשרו עמם, שאז יש להם מי שישא משאו ורשאי האב האונן להחמיר על עצמו למול ולברך^[ד]. ובני אשכנז ימולו ויברך הסנדק או המוהל או אחר וימחל האב על הברכות.

מתבזה, שלא ימצא מי שיעסוק בצרכיו. אבל מצוות הנהוגות בזמנים ידועים ואין להם תשלומים דחביבה מצוה בשעתה, בזה אין אנינות דוחה אותה. ואע"פ שגם ק"ש ותפילה עובר זמנן, מ"מ לא מיקרי חביבה מצוה בשעתה. ע"כ. ומ"מ לענין ברכה בנידונו בספירות העומר לאונן כתב שלא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה, אלא יספור בלי ברכה וכו'. כיע"ש.

וכפי זה אע"פ דמסייע ליה להמהרש"ל בכל מצווה מיוחדת ושאיין לה תשלומין כגון מילה וכדומה, מ"מ לענין ברכה ספוקי מספקא ליה [ודין אונן בספירת העומר יבואר להלן סעיף ח בס"ד]. וארי נעשה שואל שכיון שם"ל שחייב בכל מצוה שזמנה ידוע, למה סילק ידו מהברכה, ולעומת זה התיר להמשיך לברך בשאר ימים. ויש ליישב.

וחזית הוי למרן החיד"א בברכ"י (י"ד שמה אות ה) שהביא דברי הרב הגדול מהר"ר זרחיה גוטמ בכ"י שנשאל במי שמתו מוטל לפניו ועשו צרכי המת, וייחדו חבריו לפטור את בעל הברית מהקבורה והלך למול ובירך. והשיב הרב זל"ה דשפיר עבד. דקו"ל נמסר לכתפים סגי. ומה גם דהכא ייחדם בכך בפירוש. ועוד דהוי פלוגתא אי רשאי לברך. ומאן דאמר לא הויא ברכה לבטלה ששכר ברכה בידו אף שעשה איסור דרבנן. ותו דיש עסקים ורשאי לברך. ותו שאפשר שאין זה

בן חיים

[ד] ועיין בחזון עובדיה אבלות ח"א דיני האונן סעיף לא (עמ' קפט) שהאריך בדין זה ומסקנתו דומה. ע"ש. המגיה.

בדין האונן בספירת העומר

ח. מי שנעשה אונן בימי ספירת העומר רשאי לספור בלילה בלא ברכה ומשם ואילך ימשיך לספור בברכה.

דעת הנוב"י

בנוב"י קמא (א"ח סי' כז) נשאל במי שמת לו מת בספירת העומר בלילה ומקום הקברות רחוק מן העיר באופן שיהיה אונן כל הלילה ויום המחר, וא"כ מאחר שאונן פטור מכל המצוות, אם יבטל ספירת העומר מחמת אנינות הוא פסידא דלא הדר כל ימי העומר, ששוב גם לימים שלאחריו לא יברך על העומר, האם תדחה המצוה הזאת לגמרי מחמת אנינות או לא.

והביא דברי המהרש"ל בתשובה (סי' ט) שמה שפטרו את האונן מכל המצוות לאו כלל הוא. שמצוה שמוטלת עליו ואין בה ביטול זמן, שאינו מתבטל בגללה מצרכי המת, גם האונן חייב. והביא ראיה מההיא דהיה הולך למול את בנו או לשחוט את פסחו ושמע שמת לו מת דאמרינן ביה שלא יטמא ולא ידחה מצוותו. והא גופא קשיא, שכיון שהוא אונן איך יעשה הפסח או ימול בנו, והרי אונן פטור מכל המצוות. אלא ודאי דלאו כלל הוא הוא וחייב בעשיית פסחו ובמילת בנו. כיע"ש. ואולם יש לדחות על פי מה שכתבו התוס' בברכות (ט, ב ד"ה ולאחותו) דהך קרא מיירי בנזיר וכהן גדול שאינם מיטמאים למת מפאת נזירותם או כהונתם. ואתא קרא ללמדנו דמיטמא למת מצוה, ומ"מ כיון שבקרובים אינו רשאי להיטמא, אין הקבורה יכולה להיעשות על ידו כלל ולכן חייב במצוות פסח ומילה. אמנם התוס' שם מסקי דמיירי בעושה פסח לחוד. כיע"ש. אלא שעלה בדעתי שלא אמרו שאונן פטור מכל המצוות אלא במצוות הנהוגות בכל יום, שאם אתה מחייב את האונן בזה נמצא על הרוב שיתבזה המת, ולא

יהיה מתעסק עמו, אבל המצוות הנהוגות בזמנים ידועים ואין להם תשלומים שחביבה מצוה בזמנה בזה אין אנינות דוחה אותם. ואף שגם ק"ש ותפילה אף שנוהגים למחר מ"מ מצוה זו כבר עברה ועבר זמנו בטל קרבנו, מ"מ לא מקרי חביבה בשעתה. ומהרש"ל הביא עוד ראיה אחת מהך דריש כתובות שבוטל בעילת מצוה קודם קבורת המת. ומה שכתב מהרש"ל הטעם משום הפסד ממון אני תמה. שדווקא אביו של חתן ואמה של כלה, הא שאר קרובים לא, שיש מי שיטרח בעבורו. אלמא שבשביל הפסד לחוד לא התירו. ואולי מצטרף עכ"פ גם טעם הפסד. ואומר אני דלא גרע טעם הפסד המצוה של כל ימי העומר מהפסד ממון. ועוד, דעד כאן לא ידחו מפני האנינות אלא מצוות הנהוגות בשעת אנינות, שאז נראה שביטול המצוה הוא משום כבוד המת, אבל שיבטל מצוה כמה ימים אחר קבורת המת, זה לא נדחה מפני כבוד המת. וא"כ לפי זה היה מותר לזה לספור העומר כדי שלא יבטל כל ימי העומר, אלא שמפני שאנו מדמים לא נעשה מעשה לברך. אבל עכ"פ כיון שבזה גופיה אם ביד האונן לקיים המצוה נחלקו הפוסקים אם הרשות ביד האונן, ולכן בו בלילה יספור בלא ברכה, ושוב ממילא בשאר ימים יספור בברכה, וכמו שכתב הב"י בס"י תפ"ט בשם תה"ד שאם ספק לו אם דילג יום אחד יברך בשאר הימים אלמא משום ספקא דיום אחד לא הפסיד בשאר ימים. עכ"ד.

ובשפה ברורה ונעימה ביאר לנו היתר לספור העומר משום פסידא דלא הדר, ובימים שלאחר מכן יספור בברכה.

ימים מצי לברך ולספור. כ"ע"ש. ונראה לפום ריהטא שדבריו במחבר"ר עיקר, שכן נכתב לאחר שכתב ספרו ברכ"י, כנודע^[1]. ובלאו הכי החילוק מתבקש מעצמו על פי דברי מר"ן ב"י בשו"ע (יו"ד סי' שמא), וגם מהרא"ז מרגליות הביא דברי המחבר"ר הנ"ל שלכתחילה לא יספור בשעה שהוא אונן אף בלא ברכה, ולא נחלק עליו אלא במי שאין לו מי שיעסוק במתו, שלחיד"א רשאי לספור רק אם יש מי שיעסוק בצרכי המת, ואם ספר אז רשאי להמשיך בשאר הימים בברכה ולהרא"ז מרגליות אף אם אין לו מי שיעשה צרכי המת, אם ספר מעצמו, ימשיך בשאר הימים בברכה. כ"ע"ש^[2].

וציווה החיד"א זלה"ה לעיין בספר שו"ת ריח השדה (סי' ה) [למהר"ש דווקא הכהן. וכפי שצוין בשם הגדולים ח"ב מערכת ספרים אות כ או"ק כ"ב. יע"ש]. ובספר צרור הכסף (סי' ד) [למהר"א גמניו מחכמי סאליניקי, ומשא"ב, מחבר ספר מירת

ואעפ"י שמלשון השאלה משמע שאמנם מקצת היום יהיה אונן, ומקצתו יהיה אבל, ואעפ"י כן לא ימתין עד לאחר הקבורה לספור.

דעת הרחיד"א

ועין רואה בברכ"י (או"ח סי' תפט אות ח) בשם מהר"מ אמריליו בשו"ת דבר משה (ח"א או"ח סי' לב) שאונן בלילה יספור ביום בלי ברכה, ודלא כהרב בית דוד (סי' רסו)^[3]. ובשאר ימים יספור בברכה. ע"כ. אלא שבמחבר"ר (סי' תפט אות ו) לאחר שהביא דברי הגו"ב הנ"ל דבשאר ימים יספור בברכה, כתב דמדברי קצת אחרונים משמע איפכא, וכן מדברי מהר"ם מזרחי בספר פרי הארץ שכתב דיספור שאר ימים בלא ברכה, והמעין יראה דאין דברי גו"ב מוכרחים. ואחר כך כתב לחלק בין יש לו מי שישא משאו לבין אין לו, דאם ספר מעצמו ומדעתו בלילה שהיה אונן^[4], והיה מי שישתדל בעדו לצרכי קבורת המת, אז שאר

בין חיים

[1] וז"ל הרב בית דוד שם: "נלע"ד דווקא שכח [ולא ספר בלילה יספור ביום בלא ברכה], אבל אם היה אונן בלילה ולא ספר מפני שהוא פטור מכל המצוות, למחר ביום לאחר קבורה יספור בברכה. דווקא היכא דשכח איכא למימר שיספור ביום בלא ברכה משום דחל עליו חיוב הספירה בתחילת הלילה אלא ששכח, לכך סופר ביום בלא ברכה משום דבטל החיוב המוטל עליו דלא ספר בעת שחל עליו. אבל האונן לא חל עליו חיוב הספירה בלילה, אלא ביום לאחר הקבורה הוא דחל עליו המצוה והרי הוא סופר בעת שחל עליו מיד ולמה לא יברך". הרי דס"ל להרב בית דוד שכשבטל ממנו דין אנינות יספור בברכה, וכש"כ בהמשך הימים דיספור בברכה. המגיה.

[2] לענ"ד כוונת הרחיד"א היא דווקא אם רצה להחמיר על עצמו ובירך, דפסק מר"ן זל באו"ח סי' עא דרשאי, אז דווקא יכול להמשיך שאר ימים בברכה. אבל אם ספר בלא ברכה כשהיה אונן, יספור בשאר ימים בלא ברכה. נמצא דפליג הרחיד"א על הרב בית דוד בהיה אונן בלילה דלרב בית דוד יספור ביום בברכה ולהרחיד"א יספור ביום בלא ברכה (כמש"כ בברכ"י), ופליג ע"ד הגו"ב באונן שספר בלא ברכה שאינו יכול להמשיך ולספור בברכה (כמש"כ במחבר"ר). המגיה.

[3] ונמצא לפ"ז דעיקר כמש"כ במחבר"ר דיספור בשאר ימים בלא ברכה ודלא כמש"כ בברכ"י בשם הדבר משה. המגיה.

[4] ולהרחבת הדברים מעתיק אני דברי הרא"ז מרגליות כמות שהם, ובסוגריים אשווה דבריו לדברי שאר המחברים, וז"ל: "מי שנעשה אונן בימי הספירה ולא ספר בלילה, יספור ביום אחר קבורת המת בלא ברכה [ולא כהבית דוד ושו"ת אגורה באהלך הג"ל]. ובשאר הימים יספור בברכה [כהנו"ב וכהדבר משה שהובא בברכ"י ודלא כמחבר"ר בשם פרי הארץ דס"ל שימשיך ללא ברכה] ואם היה אונן לילה ויום שלם ולא נקבר עד אחר צה"כ של הלילה השניה, יספור בשאר ימים בלא ברכה [וכ"כ גם הרחיד"א בברכ"י בשם מהר"ם בפרי הארץ ג], יספור בשאר ימים בלא ברכה. ואם ספר בשעה שהיה אונן עלתה לו לענין שיהיה סופר בשאר הימים בברכה [כמש"כ הרחיד"א במחבר"ר], ומ"מ לכתחילה אין לו לספור בלילה בשעה שהוא אונן אפילו בלא ברכה. ויש מי שמתיר לכתחילה לספור בלא ברכה וכן נראה לעשות כן משום תקנות שאר הימים כדי שיוכל לספור בברכה [וביאר שם בנימוק הדין שהמורה בזה כהנו"ב לא הפסיד] עכ"ל הרא"ז שם. ונמצא שהכריע מור"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה כדבריו האחרונים דיספור בכל אופן בלא ברכה אף כשהוא אונן כדברי הגו"ב ובשאר הימים בברכה. המגיה.

עושה מחוייב בדבר מיקרי וכמו שכתבו המהרש"ל והנוב"י.

הכרעת ההלכה

וכן עיקר לדינא שבכל אופן רשאי האונן לספור בלי ברכה. ומשום פסידא דשאר ימים דלא הדרא. ולא עכבוהו רבנן להפסיד שאר ימים משום יום אחד, וימשיך לספור בשאר הימים בברכה^[12].

הכסף דרושים, ומצויין בספר שם הגדולים מערכת ספרים אות צ או"ק לד. וע"ע שם הגדולים מערכת גדולים אות א אות לה. ולדאבון לב אין ספרים אלו מצוים אצלנו, ואשרי עין ראתה^[13]. ומו"מ מהרב המגיה במחבר"ר הנ"ל שהפנה אותנו^[14] לדברי החיד"א בברכ"י (או"ח סי' עא) דקא תני ופסיק שדעת מו"ר ז"ל שכל שיש מי שישא משאו רשאי להחמיר על עצמו, וזאת דעתו הן בהלכות ק"ש (סי' עא) והן בהלכות אנינות (י"ד סי' שמא) כיע"ש. ובע"כ לומר שכיון שברשות

בן חיים

[א] ונתקיימה בי ברכת מו"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה וראיתי לספר שיח השדה שנד"מ ע"י מכון הכתב בשנת תשס"ד ועיקר נידונו שם בסי' ה הוא לגבי השוכח וספר בלא ברכה אם מכאן ואילך יספור בברכה או לא, ולא ראיתי שדן בדין האונן, אך מקבילות הלולאות. ובספר צרור הכסף סי' ד שם האריך הרבה להשיב לחכם משה גאלנטי שציטט שם תשובתו אליו ולא זכיי לעיין בכל תשובתו שם שפלפל הרבה בדין זה בראיות רבות והנראה לענ"ד שרצה לקיים דברי הרב בית דוד שהאונן ביום המחרת יברך וכו' כיע"ש. ונמצא שהוא חבר להרב בית דוד בזה. המגיה.

[ב] וכמו כן הפנה שם הרב המגיה לדברי שו"ת אגורה באהלך (הלא הוא כמוהר"ר אליקים בן יצחק גטניו זלה"ה שאנו משא"ב) בדף יט,א. ותרתי אחריו ומצאתי שהוא ז"ל ס"ל דלאחר האנינות יספור בלא ברכה דלא כהרב בית דוד, ואף לאחר מכן ימשיך לספור בלא ברכה. ושם נדפסה בסמוך תשובת ידידו שלמה בן יצחק אמאירליו (שהיה אחיינו של הרב דבר משה שהובא בברכ"י הנ"ל) שהביא תשובת מו"ר דודו בשו"ת דבר משה דבאותו היום יספור בלא ברכה, אבל בהמשך הימים יספור בברכה וכו'. ע"ש. המגיה.

[גא] וכן פסק בדומה לזה בספר חזון עובדיה הלכות אכלות ח"א דיני האונן (עמ' קפו). ע"ש. המגיה.

בדין האונן במצוות לא תעשה וברכות הנהנין

ט. אונן חייב במצוות לא תעשה, הן דאורייתא והן דרבנן. הלכך אם בא לאכול פת חייב בנט"י, ואולם לא יברך על הנטילה מפני המחלוקת, וסב"ל. וברכת המוציא ישמע מהאחרים, ויוצא בזה ידי חובתו. והוא הדין בשאר ברכות הנהנין, שכל שיש מי שיברך בשבילו, יצא ידי חובת ברכת הנהנין בשמיעה מאחר.

וכן מנאה הרמב"ם בכלל המצוות, ואף דיני גיטין וקידושין וחליצות כולן דין אחד להם ובכולם מעשה האוננים קיימים, ופטור האונן מדרבנן בעלמא וכו'. עכ"ד יע"ש.

דחיית החיד"א לדברי מהרי"ט ואולם החיד"א בברכ"י (י"ד סי' שמו) דחה הסבר המהרי"ט לדברי מהראנ"ח ממה שמוכח ברמב"ם^(כב) ובספר החינוך שהחולץ הוא המקיים המצוה ולא האשה, ובמעשה דמהראנ"ח היתה האשה אוננת ולא האישי. ועוד ממה שכתב האבודרהם בריש ספרו בשם מהר"ר יוסף בן פלט שמה שאין מברכים על מצוות חליצה משום שהיא מצוה הבאה בעבירה, דקא עבר על עשה דייבום. וכן האשה אינה מברכת משום שעיקר המצוה היא על פריה ורביה, וכיון שאינה מצווה על פריה ורביה, גם אינה במצוות ייבום. וכו' יוסי שאמר כל העולה למצות יבום עולה למצות חליצה. אלמא יבום וחליצה אתקשו אהדדי. עכ"ל. וע"ע בתשובת הרשב"א (סי' יח) שכוונתו שהמצוה על האישי דוקא ולא על האשה. ואע"ג דאמרינן בקידושין (מא, א) שגם באשה

דברי המהרי"ט חכם צבי (סי' א) נשא ונתן בדין חליצה לאוננת. והביא דברי המהרי"ט (סי' טז) ובמה שנתן טעם למניעת האוננת מחליצה להרב מהראנ"ח משום שהחליצה היא מצווה ואונן פטור מכל המצוות האמורות בתורה. ותמה על טעם זה שכן קמנה שהגיע לעונת הפעוטות חולצת, ואם משום פטור מהמצוות, הרי קמנה פטורה מהמצוות וזיקתה ודאי זיקה גמורה היא. וגדולה מזו שאל"כ לא תמצא אשה כשרה לייבום שכן הוא והיא נעשים אוננים. ואף הייבום הוא מצות עשה, וקיי"ל כל אשה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבוא עליה, הרי היא כאשת אח שיש לה בנים ואסורה. ואין להקשות משעת ההבחנה דההיא ודאי מדרבנן היא. ואם יבוא עליה אף מדרבנן שריא, לאפוקי אוננים לדברי הרב, דלעולם אינם בני חליצה ויבום. ואין לומר שא"כ (כיון שפטורים מהמצוות) גם איסור אשת אח ליכא, דודאי באזהרות ועונשים לא שני לן בין אונן לאחר. ואם כדבריו, אונן שגירש לא יהיה גיטו גט, שגם הגט הוא אחת מכל מצוות ה',

בן חיים

[מב] דברי הרמב"ם הם בהלכות יבום (א, ב) שכתב: "ומ"ע מה"ת לחלוץ אם לא רצה לייבם" ומכאן למד הרחיד"א דדעת הרמב"ם היא שהאיש מקיים המצוה כמה שנותן לאישה לחלוץ נעלו. אולם, עיין להרב דוד אביטן, שהאריך בהגהתו בברכי יוסף שם (הערה ה) לבאר דעת הרמב"ם בזה דלכאורה ממש"כ בספר המצוות (עשה ריו): "היא שציונו להיות היבמה חולצת", הרי שתלה המצוה בדידה. ובסוף העשין סיכם הרמב"ם מהם המ"ע שלא נוהגות בנשים ולא כלל עמהם לא יבום ולא חליצה, ומשמע דס"ל דהאשה נמי מצווה בהן וכמשמעות דבריו בסה"צ. והעלה שם דחייביסאנו לומר דהרמב"ם סובר בזה כדברי הר"ן גבי פו"ר דכיון שהיא מסייעת יש לה מצוה, אך מ"מ עיקרה באיש. ע"ש בדבריו. המגיה.

מצוה בה להתקדש יותר מבשלוחה, וכתב הר"ן שם (פ"ב) שאעפ"י שאשה אינה מצוה אפריה ורביה מ"מ היא מסייעת לבעל לקיים מצוותו. כ"ע"ש. והכא נמי יש לה מצוה בייבום וחליצה, במה שמסייעת לחלוץ הנעל, מ"מ אף שנמפלת לעושה מצוה, אין המצוה מוטלת עליה. ואחר זמן ראיתי שכ"כ מורינו הרב שארנו מהר"א יצחקי על דברי המהרי"ט הנ"ל, ושש אנכי שכיוונתי לדברי גדול. ומה שכתב מהר"ן צבי בתשובותיו (חכם צבי פ"א) דבריו קשים, וכבר ראיתי מי שהשיג עליו וכו'. עכת"ד. יע"ש.

ובכ"ל אופן מה שכתב החכ"צ שבאונן חייב בכל העונשים והאזכרות ובכל מצוות לא תעשה שבתורה. כ"ע"ש. זאת הסברא אמת לאמיתה היא. ואינה צריכה לפני ולפנים^[מב].

סתירה בדברי הפרמ"ג

אלא שהפרמ"ג בפתיחה הכוללת (ח"ב אות כח) בחלקות ישית למו לענין חמץ בפסח, שכיון שהאונן פטור ממצות תשבתו שהיא בקום ועשה אינו עובר על כל יראה בפסח. ע"ש^[מב]. והביאו הפת"ש (יו"ד סי' שמא אות ז), וכתב שבספר חומות ירושלים (סי' רסז) השיג עליו. כ"ע"ש [ואמ"א]^[מב].

אמור מעתה שלדעת הפרמ"ג אין האונן פטור ממצוות לא תעשה אלא כשאין בהם קום עשה, וכגון חמץ בפסח שהגם שאיסור לאו הוא, כיון שיש בו קום עשה בתשבתו ובזה האונן פטור דהוי קום עשה, ממילא פטור גם מהשב ואל תעשה דלא יראה, ואינו מחלק בין מצות עשה למצות לא תעשה, שאם היה סבור לחלק היה מחייב האונן בתשבתו משום לאו דלא יראה.

אלא שהפרמ"ג גופיה (אורח סי' תרט בא"א פ"ק) כתב שהאונן פטור ממצוות עשה בשב ואל תעשה דוקא. אבל סוכה עובר בקום ועשה כשאוכל מחוצה לה וכו'. ע"כ. ומעתה נסתרים דבריו בפתיחה הכוללת הנ"ל לענין כל יראה שפטור שם האונן מאיסור כל יראה כיון שאינו חייב בתשבתו שהוא בקום ועשה. וקשה ששייבה בסוכה עשה, והאונן פטור ממנה, אלא שכשאוכל מחוץ לסוכה עוקר המצוה ונמצא עובר על לאו, ובקום ועשה, ולכן חייבו הפרמ"ג הנ"ל לאכול בסוכה, ומאי שנא מתשבתו וכל יראה. ונראה דמספקא ליה בדין זה, וכבר השיגוהו רבים ושלמים.

הכרעת ההלכה

כי על כן אנן בדין פסקינן שהאונן פטור ממצוות עשה בכל אופן, בין בקום עשה ובין בשב ואל תעשה, וחייב בכל מצוות לא

בין חיים

[מג] וכ"כ להראי מהרחיד"א בברכ"י שם אות ה וז"ל: "דכלהו לאוין - מדאורייתא ודרבנן - האונן חייב. וזה דבר פשוט, וכמ"ש מהר"ר צבי אשכנזי בריש תשובותיו, דודאי בעונשין ואזהרות לא שאני לן בין אונן לאחר". הרי דלא פליג בהא כלל. המגיה.

[מד] ז"ל הפרי מגדים שם: "ופשוט הוא דטעם דפטור דעוסק במצוה פטור ממצוה לא לעבור על דברי תורה. ועיין רבינו יונה בריש מי שמתו [ברכות י, א] ויראה אונן בערב פסח ממצות עשה דתשבתו או בחול המועד פסח לאו דכל יראה, אונן אין מוזהר עליה, דכל שאין בקום ועשה עובר על דין תורה אעפ"י שעובר בכל יראה בכל שעה, אין מחויב לבער, דעוסק במצוה ומפני כבודו של מלך. ונפקא מינה טובא במת לו מת ביום טוב אחרון דיתעסקו ישראל והיה אונן והיה לו אז חמץ, לא עבר על כל יראה ולא הוה חמץ שעבר עליו הפסח, הא עובר אף בשמיני אסור". המגיה.

[מה] ותרתי אחרי ומצאתי שכתב לדחות דברי הפרמ"ג מכמה טעמים. הא' דלא דמי ל"ת לעשה דכלאו הכי לפעמים אין ביד האדם או שלא תזדמן לו היום עשה ומיפטר מפני אחרת. אבל לעבור על ל"ת אין לנו אפילו אין בה מעשה. והב' דלא מסתבר שידחה ג' איסורים דכל יראה וכל ימצא ותשבתו דע"פ רוב יכול לקיים שניהם אפילו בדוחק. והג' דהיכא דאיכא עשה ול"ת מכיון שמחוייב בל"ת כפי שכתב הח"צ (הנ"ל) מסתבר לומר דיתחייב ג"כ בעשה הסמוך לו. עכת"ד ע"ש. המגיה.

שעכ"פ צריך לברך. וצע"ק. והנה המהרש"א בפסחים (קכ, א ד"ה 'פרשבים' להודיעך) כתב שלא שייך לומר שהברכות אינן מעכבות אלא בברכת המצוות, אבל בברכת הנהנין לא שייך לומר כן, שאסור לו לאדם שיהנה בלא ברכה דהוי כמועל, ולכן הוי קולא שלא לברך כרבנן, ודלא כמו שפירש מהרש"ל. עכת"ד. יע"ש. וכפי זה בספק ברכת הנהנין צריך לחזור ולברך. שאל"כ יהיה אסור להנות מספק, וכ"כ באבן העזר (פ"י ריד). כיע"ש. וע"ע בנשמת אדם (הלכות ברכות כלל ה אות א) שהביא מהר"ן והתוס' ותה"ד שבספק מותר לברך, ושכ"ד הרמב"ם. כיע"ש. ובאמת שאכמ"ל בנידון כלל זה דסב"ל נועיין שדי חמד באסיפת דינים מערכת ברכות אות יח (עמ' 314) ומשם בארחה.

ברכת הנהנין באונן

ומ"מ לגוף דין אונן בברכות הנהנין עין רואה להחח"מ במכתב לחזקיהו (חלק התשובות דף מו מור ב) בשם הרב זרע אמת (ה"א ס"א א) שהביא מחלוקת הירושלמי אם פטור האונן הוא משום כבוד המת או משום שאין לו מי שישא משאו, ובעיא דלא אפשר. וכתב ראב"ה שעל זה אומרים האוננים שהולכים לבית הכנסת ומתפללים וכו'. והביא דבריו בב"י והעלה שביש לו מי שישא משאו ורוצה להחמיר על עצמו שאין מוחים בידיו. וא"כ י"ל על דעת ר"י שס"ל שכל ספק בעיא דלא אפשר. וכתב כודאי חייב לברך. עכ"ד. ועיין בזרע אמת הנ"ל באורך וברוחב, ושיש מהראשונים הסוברים דבכל ספק מצי מברך. כיע"ש.

ועכ"פ דברי השדי חמד במכתב לחזקיהו נאמנו מאוד שאעפ"י שדין אונן ספקא דרבנן הוא ולקולא, וכמו שכתב בב"י (או"ח ס"י עא), מ"מ לענין ברכות מידי ספקא לא נפיק, ובכ"ז אין מוחין בידו, אלמא דלא חיישינן לסב"ל באונן שיש לו מי שישא משאו, ובאין מי שישא משאו אם עבר ובירך

תעשה, בין שיש בהם קום עשה ובין שיש בהם שב ואל תעשה, ולא שאני לן כי אם מצוות עשה ומצוות לא תעשה, שהראשונות לפטור והשניות לחובה נובדותי בזה ראיתי למרן מלכא בשו"ת יביע אומר ח"ד יו"ד סי' כה אות ב שרצה לתלות במחלוקת ראשונים של המאירי והכמי נדבורנא ושוב דחה בסו"ד. כיע"ש.

נט"י באונן

ובגוף דין נט"י כתב הפת"ש (סי' שמא אות ד) בשם ספר חמודי הניאל בכ"י נראה שאונן אעפ"י שמותר לו לאכול בלי ברכה, חייב בנט"י. בין מים ראשונים ובין מים אחרונים. ע"ש. ובאמת שמים אחרונים לאו משום מצוה נגעו בה, אלא משום סכנתא, ולא שייך לפטור האונן מהם ושיסתכן. אבל במים ראשונים, כתב בברכ"י (אות ה) הטעם משום שנט"י גזירה היא משום תרומה. כיע"ש. וקצת צ"ע למה צריך למעם זה דגזירה דרבנן, דסני לן בלאו דרבנן שלא לאכול בלי נט"י. ושמא י"ל דאתא לסברת הפרמ"ג שדוקא בקום עשה פטור, ולכן אינו צריך ליטול ידיו כלל, זולת משום טעם גזירה דרבנן. וצ"ע. ברם מהר"י אלפאנדרי בספר מוצל מאש נסתפק בזה, וכמו שכתב החיד"א בברכ"י הנ"ל בשמו ובשו"ת מכתם לדוד (סי' ג) הסכים שחייב, ומ"מ נראה שיטול ידיו ולא יברך. כיע"ש. וכ"ת הפת"ש בסוף דבריו שיטול בלי ברכה. כיע"ש.

ברכת המוציא באונן

ולענין ברכת המוציא לחם כבר ראינו דעת הר"ש במסכת דמאי (פרק א, ב) שאונן חייב לברך ברכת המוציא. כיע"ש. ופליג אדעת רש"י שסובר דרשאי אך אינו מחוייב, וכמו שכתב בברכות (יז, ב). יע"ש. וקצת צ"ע מדברי רש"י במו"ק (כג, ב ד"ה ואינו מברך) שכתב שם וז"ל: ואינו מברך להוציא את האחרים ידי חובתם. ע"כ. וקצת משמע

מי יימר לן שברכתו לבטלה היא, שכל הפטור אינו אלא מדרבנן, וכבר כתבו התוס' במו"ק (כג, ב ד"ה זאין) שצ"ע שמשום ברכה עצמה אינו נראה שיתירשל מכבוד המת. כיע"ש. ולמעשה עד כאן לא מצאנו שאסרו על האונן לברך אלא ברכת המצוות משום שלא מצינו אמר אקב"ו בשעת פטור, וכמו שכתבנו לעיל לענין ברית מילה. יע"ש. ומה גם לדעת הר"ש שחייב לברך ברכת הלחם. כיע"ש. ונראה שה"ה לשאר ברכות הנהנין, דמאי שנא. אלא שזאת הוזכרה במשנה ודו"ק. ולדעת רש"י והרמב"ם רשאי לברך עכ"פ. וא"כ נהי שלדידן פטור מלברך כשאין מי שישא משאו, מ"מ אינו נראה שתהיה ברכתו זאת לבטלה.

ותבט עיני בשו"ת מנחת שלמה אויערבך זצ"ל שהביא דברי המהרש"א בפסחים (ק, ב) הנ"ל וכתב דחזינן מדבריו שעיקר חיוב הברכה משום שאסור לו להנות מן העוה"ז בלי ברכה, דחשיב גזל או מועל. ונמצא כפי זה חובת הברכה היא כדי להתיר את ההנאה. אולם להלכה לא קי"ל הכי וכמבואר בשו"ע (או"ח סי' קסג, ב) אם הוא מסופק אם בירך המוציא אם לאו אינו חוזר ומברך. וכ"ה בסי' כט (ס"ג א). ע"ש. שלא נזכר כלל איסור לאכול מספק, ונ"ל לתת טעם נכון שכן הוא בברכות (ג, ב) בעל קרי מברך על המזון לאחריו ואינו מברך לפניו. והיינו משום שהברכה לפניו מדרבנן הוא. ופשוט בכהאי גוונא מותר לו לאכול ולשתות כל מה שירצה. ולא אמרינן דעבר על איסור גזל שנהנה מהעוה"ז בלי ברכה ויאסר באכילה ושתיה עד שיטבול. ומצינו גבי אונן שפטור מכל המצוות ואינו מברך כלל, לא ברכת המוציא ללא ברכת המזון. וכתבו האחרונים (יו"ד סי' שמא) שאפ"ה חייב בנטי"י שהוא משום סרך תרומה וככל הלאוין הן דאורייתא והן דרבנן. וא"כ האונן מזהיר שלא לעבור על הלאוין ועל האיסורים. וקשה לדעת מהרש"א שכתב שעיקר חיוב הברכה הוא להתיר האיסור להנות מהעוה"ז

בלא ברכה, וא"כ למה אוכל האונן בלי ברכה. ותיפוק ליה משום שפטור רק מן המצוה, אבל לא לעבור על האיסורים, ומה מעם רשאי לאכול כמה שירצה בלא ברכה. אלא ודאי שעיקר חיוב הברכות משום שחייבו חכמים להודות ולהלל לה' קודם שיאכל, וההבדל בין זה לבין ברכת המצוות שלא אלמוהו כ"כ את החיוב עד כדי שיהיה אסור לעשות המצוה בלא ברכה. משא"כ בברכת הנהנין אלמוהו רבנן, ואמרו שכ"ז שלא בירך הוי כגזל ומעילה, וכדאיתא בברכות (ה, א). וכפי זה הטעם שחייב לברך משום גזל, אבל אין הברכה באה להתיר האכילה. ומשום כך בעל קרי ואונן יכולים לאכול. שכיון שאינם חייבים בברכה, מותר להם לאכול בלי ברכה, וכל שפטור מן הברכה לא עבר שום איסור. ע"כ. ובאמת שראיתי כיוצא בזה בספר דעת קדושים להרמ"ד ואהרמאן מבומשטאש (יו"ד סי' שמא) שתחילה נקט כדעת מהרש"א שאסור להנות מן העוה"ז בלי ברכה, וא"כ זאת מצוות לא תעשה שהאונן אינו פטור ממנה ויברך, וחזר לומר שלא שייך לומר בזה איסור שכן רבנן פטרוהו. כיע"ש. וע"ע בשו"ת מנחת שלמה הנ"ל בהשמות ומילואים שכתב לחזק דבריו נגד דברי המהרש"א שכל שאינו חייב לברך ברכת הנהנין אינו כגזל. ואף שהמשנ"ב (סי' ס"ב ס"ק ב) כתב שאסור לשתות בבית המרחץ, היינו משום שחייב להמתין עד שיצא מבית המרחץ וכו'. כיע"ש.

ולמעשה דימוי האונן לבעל קרי אינו עולה יפה. שכן בעל קרי אין מי שיתיר בלא טבילה. אבל באונן דעת רש"י והרמב"ם להתיר, ודעת הר"ש לחייב. ויש עוד לדחות בכמה פנים כאשר יראה המעיין, אלא שאין משיבים את האריה וכו'.

שישמע הברכה מפי אחרים

ואמנם זאת ראתה עיני בספר מעם לועז (פרשת ויחי אות סא) ש"א שמאחר שאסור

קדושים (י"ד ס' שמא אות א) בשם הא"ר (א"ח ס' ע"א ס"ק ב) שבברכות לא שייך בזה ברכה לבטלה אם יחמיר בכך. אף שבירושלמי בעיא דלא אפשיטא, מ"מ מותר. וכתב עליו הרב דעת קדושים דאף דמסברא רחוק לומר כן, אך י"ל שגם אם היה ברור שאינו רשאי להחמיר על עצמו, מ"מ לא מנעו ע"ז מצוות ברכה, ואין בה צד בטלה, כיון שהוא תקנת חז"ל לכל אדם. ומה שפטרו האונן או מנעוהו מלברך אז אינו הפקעת התקנה, אלא שאין נכון לו לברך מצד סיבה אחרת והיא האנינות, ומ"מ כל שבירך הוא בכלל תקנת חז"ל. וגם אם היה שייך בזה כל מילתא דאמרי רבנן לא תעביד אי עביד לא מהני (ועיין תמורה ד, א) ושייך גם כן מדרבנן, מ"מ כיון שהמניעה רק ספק דרבנן הו"ל לגביו כאילו אין שום מניעה בדיעבד. ומ"מ יש המצדדים בזה שכל ספק ברכה לבטלה חמור יותר מכל ספקא דרבנן. וגם יש מקום לומר שאף אם אין מניעה, כיון שעכ"פ פטור מהברכה, לא שייך לומר בו תקנת חז"ל וממילא הו"ל לבטלה. ע"כ. וציין שם לעיין בדבריו בס"ק ז ושם כתב דבשמיעה לא שייך ברכה לבטלה לכו"ע, ולא שייך איסור בה, דהוי ס"ס דשמא רשאי לברך, ואת"ל שאינו רשאי אין חשש ברכה לבטלה בשמיעה. ע"כ. יע"ש.

הכרעת ההלכה

ומכל האמור יש להרים ממנו שאין כל מניעה שישמע האונן הברכה מפי אחרים. ולא מבעיא בנמ"י שיש שקשרו אותה לברכת המוציא, שהואיל שחייב בזאת נתחייב גם בברכת הלחם, ופשיטא שלשמוע מאחרים לא נאסר, ומה גם שיש סוברים שחייב, ועכ"פ יש סוברים שרשאי. ונאמנים עלינו דברי מהר"י כולי בספר מעם לועז שכך ראוי לנהוג. וכן עיקר לדינא בברכת הלחם ובשאר ברכות הנהנין, שכל שיש מי שיברך בשבילו ישמע מפיו ויצא ידי חובתו^[15].

לאכול בלא ברכה אף האונן צריך לברך על אכילתו. וכדי לצאת מידי ספק, טוב שישמעו הברכה מפי אחרים ויתכוון לצאת ידי חובתו. ע"כ. והובאו הדברים בשם הכלבו, כאשר יראה הרואה במקורות שבסוף הפרק. ע"ש. ואמנם השדי חמד (ח"ו מערכת אנינות דף 157 אות ט"ו) כתב שחפ"ש בדברי הכל בו ולא מציא הדברים שם. וספר כנה"ג שציין במעם לועז אמ"א. ע"כ. ומ"מ סברא זאת לא נפלת ולא רחוקה, והזכרה בדברי תר"י בברכות (רי"ש פרק א) יע"ש.

ובצפייתנו ציינו בספר שלמי ציבור (דף קע"א) שהביא דברי הרב שבט יהודה שפטור את האונן מנמ"י, שאע"ג שמשום סרך תרומה נגעו בה ואמרינן (עדות פרק ה, ה) שהאוכל בלא נמ"י חייב נידוי. כיע"ש. ובשבת (סב, ב) שמביא לידי עניות. כיע"ש. ובסוטה (ד, ב) שנעקר מן העולם. כיע"ש. וא"כ יהיה דינו כשאר מצוות ל"ת דרבנן. מ"מ כיון שאמרו חז"ל שפטור מכל המצוות, והיינו בשב ואל תעשה, הכי נמי בחיוב נמ"י הוי ביטולה בשב ואל תעשה, שהרי מברכים וצונו, ופירשו בגמרא (חולין ק"א) מאי וצונו לשמוע בדברי חכמים. ודמיו לברכת המוציא שאע"ג דאיכא איסורא, אזלינן בתר עיקר החיוב וזה פשוט. והעונשים שאמרו במי שאוכל בלי נמ"י היינו למי שנמנע בלי אונס, משא"כ במי שמתו מוטל לפניו שמניעתו לא באה מצידו אלא משום כבוד המת, ולא יחוש לשום חיזק, דברשות קא עביד. ע"כ.

וכתב בשדי חמד על זה שתלה אחר בחברתה, שמאן דפטור מנמ"י פטור מברכה ואיפכא. וכיון שכתבו הפוסקים לחייב האונן בנמ"י והסכימו על כך, ממילא חייב בברכת הנהנין. ולכן צריך לעשות כמו שכתב הרב מעם לועז לשמוע מפי אחרים, או לברך בהרהור מיהא. עכ"ד.

ותירה מזאת חמותי ראיתי בספר דעת

בדין האונן בהבדלה

י. היה אונן במוצאי שבת יכול להתפלל מבעוד יום ולהבדיל על הכוס ולברך ברכת בורא פרי הגפן וברכת המבדיל בין קודש לחול, אבל לא יתפלל ולא יבדיל לאחר חשכה. שכן חל עליו דין אנינות, ואם לא הבדיל מבעוד יום, לאחר קבורה יבדיל על הכוס ויברך המבדיל בין קודש לחול.

שבאב שחל להיות במוצ"ש אין מבדילים ביום ראשון, כיון שלא תיקנו מעיקרא הבדלה על הכוס בזמן דלות אלא להבדיל בתפילה, וכשהעשירו קבעוה על הכוס (ברכות זג, א), ומ' באב הוא יום דלות, ולא תקנו לו כוס. ולא אמרינן שהמבדיל בתפילה צריך להבדיל אלא ביש לו כוס, אבל בשעה שאין כוס בעולם אינו צריך להבדיל. ע"כ. וכתב ע"ז הרא"ש שאעפ"י שמצאתי מעשה דר"י שהיה אונן במוצ"ש וכו', מ"מ לא דמי כולי האי שכן האונן גופיה הוה דחוי שאונן פטור מהמצוות, ודמי לחיגר, אבל הכא גופיה חייב והזמן גורם שאינו יכול להבדיל, וכשיעבור הזמן יבדיל. וכן נהגו העולם כדברי ה"ג. עכ"ד. יע"ש.

ביאור המחלוקת

והט"ז ביו"ד (סי' שצו) האריך לבאר מחלוקת הרא"ש והמהר"מ הנ"ל, והעלה שלהרא"ש הימים הנוספים שיכול להבדיל בהם בתורת תשלומים הם, וכפי ראייתו מחיגר שנתפשט, ששאר ימי ראייה אינם אלא תשלומים לראשון. אבל לדעת מהר"מ כל יום מצווה בפני עצמה היא. את"ד. יע"ש. ופסק מר"ן ז"ל (י"ד סי' שמא, ב) כדעת מהר"מ, שמי שהיה אונן ולא הבדיל במוצ"ש, מבדיל לאחר קבורה. כיע"ש. ומה שקשה מפסק מר"ן בסי' שצו (סע' א) לגבי מי שהיה קטן בשעת תחילת האבלות והגדיל שאינו צריך לנהוג אבלות. כיע"ש. ולכאורה כדברי הרא"ש הוא, שכיון שהיה פטור בשעת תחילת חיוב האבלות ממילא פטור מלהשלים. ההוא לאו מטעם תשלומים הוא. שכן מי שזלזל במקצת ימי

מחלוקת רא"ש ומהר"ם

בדין זה נחלקו הרא"ש בשם ר"י ומהר"מ מרוטנבורג בפרק ג דברכות (סי' ב) שפעם היה ר"י אונן ואכל בלא הבדלה. א"ל תלמידיו ונבדיל לפניך. א"ל והלא אמרו בירושלמי אם ברכו אין עונה אחריהם אמן. ולמחרתו כשבא מבית הקברות א"ל למה אינך עושה הבדלה. א"ל מאחר שהייתי פטור אמש בשעת חיוב הבדלה משום שהייתי אונן גם עתה פטור אני. וכן מצינו בפרק קמא דחגיגה (ט, א) היה חיגר ביום הראשון ונתפשט ביום שני, כיון שנדחה ביום ראשון שוב אינו חייב ביום שני. והר"ר מאיר דנוברעג [רוטמבורג] כתב בהלכות שמחות שלו, מי שיש לו מת בשבת ולא נקבר עד למחר ולא הבדיל במוצאי שבת, נ"ל שמוותר לאכול בלא הבדלה וכו', וביום המחרת לאחר שנקבר מתו אסור לאכול עד שיבדיל דהא קיי"ל (פסחים קה, ב) טעם מבדיל. ואמרינן נמי מי שלא הבדיל במוצ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה. ושמעתי שיש גדולים אומרים לאחר להבדיל ובזה נפטר האבל, ואינו נ"ל כלל וכו'. עכ"ד הר"מ ז"ל. ולי נראה כדברי ר"י. ומה שאמרו שאם לא הבדיל במוצ"ש הולך ומבדיל כל השבת, היינו כשלא היה לו יין, או ארעו אונס אחר שלא היה יכול להבדיל, אבל אונן שחל עליו חיוב הבדלה ובאותה שעה היה פטור, נפטר לגמרי ולא מחייב, ודומה לגמרי להאי דהוה חיגר ונתפשט ביום השני. עכ"ד.

וע"ע להרא"ש בתענית (פרק ד סי' י) שלאחר שהביא דברי הרמב"ן שפסק שבמ'

דיחוי במצוות וחזר החיוב למקומו כשנתגלה. אבל קטן והגדיל שלא היה הקטן חייב מעולם, מאי דיחוי איכא, שנאמר שנדחית מצוותו ואין דיחוי במצוות. ומאי דפליגי שוב באונן, שלמהר"מ האונן בר חיובא הוא, והמצוה נדחית ממנו הואיל ועסוק בצרכי המת ועסוק במצוה אחרת. ואינו אלא דיחוי בעלמא, שהוא ראוי להבדיל והזמן ראוי להבדיל, אלא שזה כמו כיסהו הרוח דהיינו שנפטר ע"י טרדת מצוה אחרת, וא"כ י"ל שאין דיחוי במצוות, ולכשיפטר מטרדת מצוותו ישולם חיובו. אלא שע"ז פליג הרא"ש וצ"ל דס"ל שאינו דומה לחזר ונתגלה, שאין הכיסוי תשלומים אלא חיוב בפני עצמו, משא"כ הבדלה שהיא מדין תשלומים. ואיך שיהיה אין כל סתירה בדברי השו"ע שפסק בקמייטא כהרא"ש ובבבביתא כמהר"מ. והשתא כיון שהבדלה להרמב"ם דאורייתא כמו קידוש, ופטור האונן דרבנן, ויש סוברים שאם ירצה להחמיר על עצמו רשאי, הכריע להבדיל לחומרא. עכ"ד.

וביון לדעת הרשב"א בתשובה (ת"א ס"י קיז) לגבי הבדלה בט' באב שחל במוצ"ש שכתב דלא דמי לכיסהו הרוח ונתגלה, דהתם בשעת שחיטה היה חייב אלא שכיסהו הרוח, וכשנתגלה חזר לחיובו. משא"כ כשנדחה מעיקרו ואינו ראוי לכיסוי. הלכך כל שנתחייב ולא נראה כלל בזמנו הקבוע לו שהוא מוצ"ש, שוב לא יתחייב שכבר נדחה. כיע"ש.

ובאמת שיש לתרץ בפשיטות שמה שכתב מר"ן שכתב ולא הבדיל וכו', שכתב לאו דוקא, שה"ה הזיד, וכמו שכתב בשו"ע הגר"ז (ס"י רצט אות ח), ושכן משמעות פשט הגמרא בפסחים (קנ"ב). הג"ל ומימרא דר' חייא שם. וכ"כ במשנ"ב (ס"י רצט אות טו), ובשער הציון (שם אות כו) שכן מוכח מדברי הרמב"ם (פרק כט מהלכות שבת הלכה ד) להמעיין. כיע"ש. ויש לסייעם מלשון הר"ן בפרק ערבי פסחים (ד"ה מי שלא

האבלות מונה מיום ראשון, שכל יום מצוה בפני עצמה היא. וכמו שכתב בט"ז הג"ל (ס"י שצ"ו). יע"ש. אלא מטעם שהלכה כהמיקל באבלות, וכיון שהרא"ש מיקל, פסק כוותיה.

סתירה בדברי השו"ע

ואנוכי הרואה בשו"ת מהר"מ שיק (י"ד ס"י שפ"א) שהקשה על דברי מר"ן על פי מה שפסק באו"ח (ס"י רצט, ו). שכתב ולא הבדיל במוצ"ש מבדיל והולך כל השבת וכו'. ע"כ. שמשמע מלשון זה שבהזיד אין לו תשלומים והווי מעוות לא יוכל לתקון, ודמי לתפילה דקיי"ל בס"י קח שאם הזיד אין לה תשלומים. וא"כ גם בהבדלה אתי עלה מטעם תשלומים. ודין זה תלוי במחלוקת המהר"מ והרא"ש בדין אונן, שלהרא"ש הואיל והיה פטור בשעת הבדלה משום אנינות ידיה, שוב לא יבדיל. ששאר ימים אינם אלא בתורת תשלומים שהוא דווקא לשונג. וא"כ תמהני על הבית יוסף שפסק ביו"ד (ס"י שפ"א, ב). כמהר"מ שמבדיל לאחר קבורה. ולפי זה בעל כורחין לומר שזמן הבדלה עד יום שלישי, וכמו שכתב הט"ז בביאור כוונתו. וא"כ קשה מה שפסק באו"ח הג"ל כלשון הטור והרא"ש שדווקא בשונג ואונס יש להבדלה תשלומים וכו'. והניח בצ"ע. כיע"ש.

ב' אופנים בתירוץ הסתירה

וקושיא זאת הציע לפני רבו הגאון בעל החתם סופר, ותשובתו הרמתה מובאת בשו"ת חת"ס (ארי"ה ס"י יז). ולאחר שדחה דברי הט"ז הג"ל שאינו כדבריו מה שהאבל מבדיל ביום ראשון משום שהבדלה חובת היום היא, שזה אינו. אלא מחלוקת מהר"מ והרא"ש בדיחוי מצוה. שהמהר"מ מביא ראיה מדין כיסהו הרוח ונתגלה שאין דיחוי במצוה וחייב לכסותו נוכחמבואר בחולין פ"ז, והכא נמי אין דיחוי. וזה דחה הרא"ש דבשלמא כיסהו הרוח ונתגלה, גברא בר חיובא הוא, ואין

אעפ"י כן צריך לחזור ולהבדיל אחר קבורה. ובזה יש לדחות דבריו שכתב שכיון שלהרמב"ם הבדלה מן התורה ופטור האונן מדרבנן הכריע בשו"ע לחומרא, דזה אינו, שכן מיירי גם בהתפלל ערבית של מוצ"ש מבעו"י.

קושי בדברי הרא"ש

וחיות ^(ענין אבלות) הוי בתורת האדם להרמב"ן ^(שנה) שפסק שבמ"ב באב שחל להיות במוצ"ש אין מבדילים במוצאי התענית. שכיון דשאר ימים של הבדלה מתורת תשלומים באים, ולא חזי לאבדולי במוצ"ש שהוא זמנו הראוי, שוב אינו מבדיל שלא בזמנו. משל כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו. ומ"מ למ"ד הולך ומבדיל כל היום כולו משום דכולי יומא כלילה של מוצ"ש הוא, מילתא מחזורתא היא דכי נמי אסור למיכל ולמשתי במוצ"ש לא מבדיל מכאן ואילך. דליכא הבדלה אלא במוצ"ש דהוא לילה ויום. וכיון שראינו לרבינו הגדול ז"ל שהזכיר לפסוק הלכה מבדיל והולך כל היום, אין לנו הבדלה על הכוס בתשעה באב שחל להיות באחד בשבת וכו'. ע"כ.

ומורם מדבריו שאפילו למ"ד שהימים הנוספים עד יום שלישי משום תשלומים הם, מ"מ אחד בשבת מעיקר חיוב הבדלה הוא. וכפי זה יש מקום עיון בדברי הרא"ש דס"ל כר"י שכיון שפטור האונן בשעת עיקר החיוב שוב אינו צריך להבדיל, וכמו שכתב בתענית ^(פרק ד ס"ז). שכיון שאחד בשבת עדיין עיקר החיוב מקרי, הרי שחזר לחיובו לאחר קבורה. ובפרט לפי מה שכתב הר"ן בפסחים ^(ערכי פסחים כא, ב) שכל היום שלאחר הלילה מוצאי שבת הוא. ע"כ. ואמנם סייג הר"ן הדברים, שכיון שעשאוהו כפושע ומזיד כשלא הבדיל כל היום כולו, ולכן אין לדעה זאת תשלומים להבדלה וכו'. כיע"ש. מ"מ באונן ודאי לאו מזיד הוא ולא פושע הוא,

הבדיל^(א), דשוכח מזיד הוא. כיע"ש. וכפי זה אין כל סתירה בדברי מר"ן ז"ל, שבהזיד בודאי שאין לו תשלומים ועכ"ל צריך להבדיל. אלמא לא משום תשלומים נגעו בה, אלא משום שכל יום מצוה בפני עצמה. ודו"ק.

ואולם ראיתי בבן איש חי ^(שנה ב פרשת ויצא אות כג) וז"ל: נאנס ולא הבדיל לביל מוצאי שבת יש לו זמן להבדיל עד סוף יום שלישי וכו'. ע"כ. אלמא אונס דווקא אך לא מזיד. וגם בכף החיים סופר ^(א"ח סי' רצט אות כג) לאחר שהביא דברי הגר"ז העיר עליו מדברי החת"ס ^(א"ח סי' יז) הנ"ל. כיע"ש.

חיזוק דברי הט"ז

והאמת יורה דרכה שנראים דברי הט"ז בזה, וכסברתו שכל יום הוא מצוה בפני עצמה. שכן לדעת החת"ס צריך להעמיד כשלא התפלל ערבית, באופן שלא הבדיל בתפילה, שכשהבדיל בתפילה שוב אין עליו חיוב הבדלה מן התורה. וכדאמרינן בברכות ^(לג, ב) העשירו קבעוה על הכוס. ע"כ. ונראה שזה אפילו לדעת הרמב"ם, שכל ההבדלה היא בדברים ועל הכוס מדברי סופרים, וכמו שפסק בפרק כט משבת ^(הלכה ו). יע"ש. ואעפ"י שמצאנו בשו"ת שבות יעקב ^(ח"א סי' ח) שאונן לא יתפלל ערבית של מוצ"ש מבעו"י שכיון שהתפלל והבדיל בתפילה עשאו חול וחלה עליו אנינות. ע"כ. יע"ש. וכבר דחו דבריו האחרונים וכפי שיראה הרואה במחצית השקל ^(א"ח סי' עא ס"ק א). שכן כל זמן שאינו רשאי לעסוק בצורכי המת לא חל עליו אנינות. כיע"ש. וכ"כ בשו"ע הגר"ז ^(סי' עא אות א). וע"ע בשדי חמד מערכת אבלות ^(אות קעה) שכן עשה מעשה בעצמו שהתפלל של מוצ"ש מבעו"י והבדיל על הכוס וכו'. כיע"ש. וכ"כ בשו"ת זרע אמת ^(ח"ב סי' קב) שכן המנהג להתפלל מבעוד יום של מוצ"ש. כיע"ש. ומסתימת דברי השו"ע ^(סי' שמא) שהכריע להבדיל לאחר קבורה משמע שאפילו התפלל ויצא ידי חובת הבדלה מן התורה בתפלתו,

אות ח) והעיר עוד מדברי הגאון הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"א סוף כד) שאעפ"י ש"ל שבודאי מה שכותב הפוסק בדין שהשיב בו למעשה הוא עיקר נגד מה שכותב בפסקיו דרך לימודו, וגם סייעתא דשמיא עדיף בשעת מעשה. ומה שהסכימו האחרונים שסומכים על פסקי הרא"ש בפסקיו יותר מעל תשובותיו, אין זה מסביר אלא מגמרא מפי רבינו יהודה (בן הרא"ש), ומסתמא ידע שהפסקים היו אחרונים לתשובותיו כו'. ע"כ. יע"ש.

ובאופן שמכל הנ"ל יש לדחות מה שכתבו כמה אחרונים שאעפ"י דס"ל להרא"ש שמי שהיה אונן במוצ"ש שוב אינו מבדיל, ונמצא בתשובותיו (כלל כז) שעשה מעשה הפך דבריו אלו, והבדיל לאחר קבורה. שאין במעשה זה כל ראייה. והדר ביה להכריע כדעת רבינו יהודה ודלא כמהר"מ, וכמו שכתב הב"י (י"ד סי' שמא) והאחרונים.

ומ"מ עדיין קשה למאי דקיי"ל דמוצ"ש יומו עמו להיחשב עיקר החיוב, ואינו תשלומים. וא"כ למה לא יבדיל באחד בשבת לאחר קבורה, שאז חל עליו עיקר החיוב, ובע"כ לומר דס"ל להרא"ש שהואיל ובתחילת החיוב גברא לא חזי, שוב לא יחול החיוב גם לאחר מכן. וצ"ע.

וכיון שלא פקע ממנו החיוב, שכן לאחר קבורה באחד בשבת עדיין חיובו הוא, וא"כ אינו מתורת תשלומים, אלא חיוב גמור. ואפילו לדברי בעל חידושי אנשי שם על הר"ן הנ"ל כיע"ש, הני מילי לט' באב, וכיון שלא הבדיל לא בלילה ולא ביום עשאוהו כמזיד, אבל באונן מנ"ל להחשיבו מזיד.

סתירה בדברי הרא"ש ויישוב הב"י

ואמנם עין רואה להב"י (י"ד סי' שמא) שכתב שהגם שבשו"ת הרא"ש (כלל כז) כתוב שכשמת לו ילד בשבת ולמוצ"ש לא הבדיל, וביום ראשון לאחר שקברו המת הבדיל כיון שעדיין הוא זמן הבדלה למי שלא הבדיל בלילה. צ"ל ששעה שמת לו אותו ילד עדיין לא הכריע כר"י אלא נהג כהר"מ רבו, ולאחר זמן הכריע כרבי יהודה. ולפיכך פסק רבינו הטור כפסקים שהיו אחרונים. וכן שאלו את רבי יהודה (בן הרא"ש) על הדבר הזה, והשיב שכל שרואה את פסקיו עם תשובותיו סותרים זו את זו אני הולך אחר הפסקים שהיו האחרונים. ע"כ.

וכ"כ ביד מלאכי (כללי הרא"ש אות מו) וציין לדברי מר"ן ז"ל בחו"מ (סי' קט) בשם הר"י בן הרא"ש. וכ"כ בשדי חמוד כללי הפוסקים (סי' יא)

בדין אונן שעבר והבדיל

יא. עבר והבדיל במוצאי שבת בחיותו אונן, אינו חוזר ומבדיל לאחר קבורה. ומכל שכן אם עבר והתפלל לאחר חשכה ואמר הבדלת 'אתה חוננתנו' בתפילתו, שאינו חוזר להבדיל על הכוס.

אונן שעבר והבדיל

עין רואה ותעיד שמכלל מחלוקת לא יצאנו, אך דעת מר"ן ז"ל ברורה שחיוב הבדלה לאונן במוצ"ש לא פג, ויבדיל לאחר קבורה. אלא שמכלל המחלוקת יצא דין מחודש אשר חידשו בעל שו"ת פנים מאירות (ה"ב ס"ק) באונן במוצ"ש שהבדיל כי לא ידע שאסור להבדיל, אם צריך להבדיל שנית. והעלה שאינו צריך שכיון שמספקא לן בירושלמי אם האונן פטור מהמצוות מטעם כבוד המת או מטעם יש לו מי שישא משאו, וכתב ב"י דהוי ספק דרבנן לקולא, ולכן מי שיש לו מי שישא משאו רשאי להחמיר על עצמו ולברך, ומכש"כ לדעת רש"י והרמב"ם הכי נקטינן ואין מוחים בידו, ואנו יש לנו קברנים מיוחדים שמטפלים במת, ולכן אינו צריך לחזור ולהבדיל. ואפילו נאמר שאינו בר חיוב, וכדעת הרא"ש שפסק כר"י, מ"מ אינו צריך לחזור ולברך. ע"כ.

ואולם יש להעיר שמה בכך שיש אנשים מיוחדים לקבור, שכל שלא נתפטר עמם על פרטים רבים ומסר להם את המיפול בפועל עוד לא נקרא יש מי שישא משאו. ומ"מ יש לקיים דינו של הפנים מאירות על פי מה שכתב מהר"א חיון ז"ל המגיה לספר שלמי ציבור (דף קצ"ב) שיש כאן כעין ספק ספיקא. שהרי מה שמבדיל ביום לאחר הקבורה אינו מוסכם מהכל, שכן להר"י והרא"ש שפסק כוותיה, ולהטור (פי' שמה) אינו יכול להבדיל ביום, שכיון שנדחה נדחה. ואעפ"י שכבר פשטה ההוראה כדעת מהר"מ והשו"ע, היינו למי שלא הבדיל בלילה, אבל אם עבר והבדיל בלילה או שמע מאחרים ובאוזנו שומע ומשמיע, בכגון דא הוי בדיעבד. ונראה ודאי

שיש לסמוך על סברת רש"י והרמב"ם שהביא מר"ן ז"ל בב"י, ואינהו ס"ל שאפילו לכתחילה אם רצה האונן להחמיר על עצמו רשאי. ע"כ. ע"ש. והגם שהרב המגיה קורא בחיל והולך ומכריז שספר פנים מאירות אינו מצוי תחת ידו וכפי שיראה המעיין בדבריו, מ"מ כיון מדנפשיה לסברת הפנים מאירות, ותנא דמסייע ליה.

ונקפני לבי אם ראוי לסמוך על סברת רש"י והרמב"ם גרידא, ואפילו בדיעבד. שכן נראה מדברי השו"ע שתלוי הכל ביש לו מי שישא משאו, שאז אין מוחים בידו. וגם הרב פנים מאירות לא תלה דינו בדעת רש"י והרמב"ם, אלא התנה שיש מי שישא משאו כאשר יראה הרואה. ודין גרמא ליה להגאון המגיה שאע"פ שסמך על הפנים מאירות, לא שלטה עינו בדבריו, שלא סמך על דברי רש"י והרמב"ם בלא התוספת שיש מי שישא משאו.

חילוק בין דאורייתא לדרבנן

ויקרו בעיני דברי הרב פתח הדביר (פי' עב דף קצ"ב) שכתב שהואיל ולדעת הב"י פטור האונן הוא מדרבנן ואמרינן ביה ספיקא דרבנן לקולא, א"כ כל דבר שחיובו מדרבנן ועבר ועשה אינו צריך לחזור ולברך. וכל שחיובו מן התורה הוי ספק דאורייתא, וחייב לחזור ולברך. הלכך אם עבר האונן וקרא ק"ש צריך לחזור ולקרוא, ויאמר גם ברכות ק"ש, שכך נתקנה הקריאה עם ברכותיה, וליכא חשש לא תישא. אבל אם עבר והתפלל, לא יחזור להתפלל שנית, דשב ואל תעשה עדיף. ושאר ברכות פשיטא שאינו צריך לחזור. עכת"ד.

כתב בזה המג"א (סי' רצט ס"ק ב) בשם הבחיי בספר שלחן ארבע שאם היה מפסיק הרי זה כמגרש את המלך. ע"כ. וכ"פ בערוך השולחן (סי' רצט אות ג) לפי טעמו שמפסיק בקידוש משום כבוד השבת, ה"ה בהבדלה שאינו מפסיק מפני כבוד השבת. ואפילו האריך בסעודתו כמה שעות נראה כמגרש את המלך. ואיתא במכילתא שמעכב יציאתו כאדם שאינו רוצה שילך אהובו מאצלו וכו'. ע"כ. ע"ש. באופן שלפי שעה לא מצאתי מי שיסבור בדעת מר"ן ז"ל שהבדלה דרבנן.

אך עכ"ז רבים מן הפוסקים ס"ל שהבדלה דרבנן. וכמו שכתב הרב המגיד (ריש פרק כט מהלכות שבת) שנראית דעת רבינו הרמב"ם שהבדלה דבר תורה. וראיתי למפרשים ז"ל שחלוקים עליו בזה יש סוברים כדברי רבינו וכו'. ואם הבדלה דבר תורה נפקא לן מזכור וכו' ואם מדבריהם דומיא דקידוש תיקנוה וכו'. ע"כ. וכ"כ המאירי (ברכות כ.ב.) שיש מפרשים שאין חיוב בהבדלה אלא מדברי סופרים אף לאנשים וכו'. ע"כ. וכ"כ באור זרוע (ח"ב הלכות ע"ש סו"ס כה) בשם הלכות גדולות זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין כנגיסתו מכאן סמכו חכמים לקידוש היום מן התורה. ע"ש. וכן הובא במחזור ויטרי (סי' קז ע"א פד). ולשון זה מורה לכאורה על אסמכתא בעלמא. ואין הדבר מוכרח די הצורך, שבודאי קידוש בדברים לכו"ע מן התורה. ואם על היין, לאחר שקידשו בדברים לכו"ע דרבנן.

וקושטא קאי שבבית יוסף (סי' רצו) הביא דברי האורחות חיים (הלכות הבדלה סי' יח) שגשגים אין מבדילים לעצמן. שאין הבדלה תלויה בשמירת שבת אלא רבנן אסמכוה אקראי. והר"ר יונה כתב שכשם שגשגים חייבות בקידוש כך חייבות בהבדלה. ע"כ. וממוצא דבר אתה למד שלדעה ראשונה שהביא האורחות חיים הבדלה מדרבנן. ולדעה שניה בשם הר"ר יונה הבדלה

והביאו השדי חמד (מערכת אנינות אות מז). כיע"ש.

ונודעת בשערים מחלוקת הפוסקים באשר לדין הבדלה אם דאורייתא או מדרבנן, שהרמב"ם בספר המצוות (מ"ע קנה) ובפרק כט מהלכות שבת (הלכה א) פסק משום שנאמר זכור את יום השבת וכו' כך צריך לזכרו ביציאתו. כיע"ש. וכ"כ הסמ"ג (עשין כט), וספר החינוך (מצוה לא). וע"ש במנחת חינוך שכתב דס"ל הבדלה דאורייתא. כיע"ש. ובשיטה מקובצת (ביצה ד.ב) בשם הריטב"א, וכ"כ המג"א (סי' רצט ס"ק ב) במשמעות התוספות (שבת ט.ב ד"ה לימא). יע"ש. וכן מוכחת דעת מר"ן ז"ל בשו"ע (אור"ח סי' רצו, ה) שפסק שגשגים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש, ויש מי שחולק. עכ"ל. וקיי"ל בכל דוכתי סתם ויש הלכה כסתם, וכפי שכתבו בעלי הכללים, עיין עליהם. ואעפ"י שיש חוששים לדעת היש אומרים להחמיר לכתחילה, והרי בכאן דעת הסתם להחמיר בהבדלה דאורייתא, וכמו בקידוש היום.

ופל"א בעיני מה שכתב הרב מכתם לדוד פארדו (יורד סי' נד) שממה שפסק בשו"ע (אור"ח סי' רצט, א) שאם היה יושב ואוכל מבעו"י וחשכה לו אינו צריך להפסיק ולהבדיל. ע"כ. יע"ש. מוכח שהבדלה דרבנן. שאילו מדאורייתא קיי"ל לגבי קידוש (סי' רעא, ד) שאם התחיל לאכול מבעוד יום צריך להפסיק ולקדש. עכ"ל. ולמד מכ"ז שהבדלה דרבנן לדעת מר"ן ז"ל. ובמחילת כ"ת אינו כן, שהרי טעם שמפסיק לקידוש אפילו התחיל בהיתר משום שהקידוש נתקן לאומרו לפני סעודה, וכמו שכתב המג"א (סי' רעא ס"ק ג), ובשו"ע הגר"ז (סי' רעא אות ה). ובערוך השולחן (סי' רעא אות יג) נתן טעם אחר, שמשום כבוד השבת צריך להפסיק בסעודתו ולקדש. כיע"ש. ועיין במושג"ב (סי' רעא אות ד) שלכתחילה תקנו שיקדש קודם סעודה. ע"ש. וכפי כל הנ"ל גם למ"ד הבדלה דאורייתא א"צ להפסיק. שאדרבה

יצא ספק לא יצא, ובספק דאורייתא יש להחמיר ולחייבו לקרוא שנית. אבל הברדלה במוצ"ש פלוגתא דרבנן הוא. וגם לדעת הפתח הדביר יש להקל בזה. ועוד שיש בזה ספק ספיקא. דשמא הברדלה כל עיקרה דרבנן, ואת"ל דאורייתא, שמא הלכה כהרא"ש וסייעתיה שמדין תשלומים הוא, ואין על האונן חיוב כלל, ואפילו בשאר ימים.

הכרעת ההלכה

באופן שדברי הרב פנים מאירות והמגיה בספר שלמי ציבור נכונים להלכה, ואם עבר והבדיל באנינותו, אינו צריך להבדיל שנית לאחר קבורה, ומכש"כ כשהבדיל בתפילה, שאז לכו"ע הברדלה על הכוס מדרבנן, וספקו להקל באונן. ודו"ק^[מ].

דאורייתא. וכבר עמד על זה הב"ח בסימן הנ"ל. ע"ש. ועיין בנזיר (ד, א) אם נזירות אוסרת יין של מצוה דקדוש והבדלה, ובדברי ר"ת בתוס' שם (ד"ה צאי היא). ונחלקו בדעתו אם ס"ל הברדלה דאורייתא. שלדעת הראב"ן ס"ל לר"ת הברדלה דרבנן. יע"ש. וכן ראיתי בשו"ת מר ואהלות (אורח סי' א) שס"ל לר"ת הברדלה מדרבנן. ושכ"כ הרא"ש. יע"ש. וע"ע בספר ארעא דרבנן (מערכת אות ה אות קפמ) שכתב שלהרמב"ם עיקר הברדלה דאורייתא, ולשאר פוסקים ס"ל עיקרה גמי דרבנן. ע"כ. וכן משמע בהגהות מיימוני (פרק ד מאכל אות ח). יע"ש. ואכמ"ל יותר.

דון מינה ואוקי באתרין שאינו דומה דין הברדלה לדין ק"ש. שק"ש לכו"ע דאורייתא, ולכן אם קרא באנינותו הוי ספק

בן חיים

[מז] ומשמע לי מדברי מו"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה דאם אין לו מי שיכרך בשבילו, לא יכרך, וכמש"כ לגבי ברכת נט"י. וכן פסק בחזון עובדיה אבלות ח"א דיני האונן סעיף יג (עמ' קמג) ע"ש. המגיה.

[מז] וכן פסק בחזון עובדיה אבלות ח"א דיני האונן סעיף כד (עמ' קעג). כיע"ש. המגיה.

בדין אונן שישמע הבדלה

יב. מי שהיה אונן במוצאי שבת ושמע הבדלה מאחרים, יצא ידי חובת הבדלה בדיעבד ואינו צריך לחזור ולהבדיל לאחר קבורה. ואם לא הבדילה אשתו במוצאי שבת, לבני הספרדים תבדיל לפניו וישמע הבדלה ממנה. ואם אינה יודעת להבדיל, או שהיא מבנות אשכנז, יבדיל בשביל אשתו לאחר קבורת המת.

למחר. ע"כ. ואנן קי"ל כהמהר"מ. עכ"ד
החיד"א. וכיצד לא הזכיר מהר"א חיון מכ"ז,
והלא דברי החיד"א בהם הולך רגיל ומגלה
פנינים מתורתו.

וכן ראיתי למהר"ח פאלאג'י בספר חיים ביד
(ס"ק קכה אות כד) שבהבדלה לא יכוון לצאת
אלא לאחר שהוציאו המת מהבית וגמסו
לכתפים, ועושין שיעור ומבדיל ע"י זולתו
ושומע. ואם אין אחר מבדיל הוא בעצמו.
ועיין שלמי ציבור (דף קא). ומריח על הבשמים
כמו שכתב הרב כיכר לאדם (דף ק) ומראית
העין בליקוטיו. ע"כ. ובאמת שמלשון זה אינו
ברור אם כיוון האונן לצאת אם יצא אם לאו.
וממה שציין לדברי השלמי ציבור (עמ' קא) יש
פנים לומר שאם כיוון יצא, שאל"כ גם אם
יכוון לא יצא.

הכרעת ההלכה
ובלאו הכי כבר כבתנו לעיל שדין הבדלה
אם מדאורייתא או מדרבנן במחלוקת
שנוי. ואם נאמר שמרבנן הוא, א"כ הוי
ספיקא דרבנן ולקולא. ואם נאמר שהוא מן
התורה, וכמו ששמע מדברי מר"ן ז"ל,
וכמבואר לעיל, מ"מ אכתי יש לומר בזה ספק
ספיקא, דשמא הלכה כהרא"ש וסייעתיה
שפטור לגמרי, ולא יבדיל אחר קבורה כלל.
ואת"ל כדעת המהר"מ וסייעתיה שלאחר
קבורה חייב להבדיל, שמא הלכה כהסוברים
שאם שמע מאחר יצא. וקם דינא שאם שמע

דעת הבית דוד
בשול"ת בית דוד (י"ד ס' קסד) כתב שמי שהיה
אונן ושמע הבדלה מאחרים והאונן
כיוון לצאת והמבדיל כיוון להוציאו, יצא ידי
חובת הבדלה ואינו צריך להבדיל עוד אחר
קבורה. ע"ש. ומהר"א חיון ז"ל המגיה בספר
שלמי ציבור העמידה בסמוכות על דעת רש"י
והרמב"ם שרשאי להחמיר על עצמו אם ירצה
גם כשאין לו מי שישא משאו. ודחה דברי
הרב ב"ח (י"ד ס' שמה) שלאחר שהביא דברי
מהר"מ רוטנבורג בשם כמה גדולים שהתירו
לאונן לשמוע הבדלה מפי אחרים וחלק
עליהם, הקשה על אותם גדולים איך מתירים
לאונן לצאת ידי חובת הבדלה בשמיעה
מאחר, והלא אונן אסור לשמוע שום ברכה
ואינו עונה אמן וכו'. ע"כ. וכתב על זה מהר"א
חיון ז"ל שסמכו על דברי רש"י והרמב"ם.
וראה מה שכתב בב"י שכשיש מי שישא
משאו כדאי הם רש"י והרמב"ם לסמוך
עליהם. ע"כ.

דעת הרחיד"א ומהר"ח פ
וק"ק שכן שפתי החיד"א ז"ל (בבב"י יוסף ס' שמה
אות יט) ברור מללו לדחות דברי הרב
בית דוד. שלא זכר שר דברי הרא"ש
להמהר"מ שאונן ששמע הבדלה מאחרים לא
יצא ידי חובתו כיון שבאותה שעה לאו בר
חיובא הוא. ודברי רבינו ירוחם (נתיב כג) שאפילו
מי ששמע הבדלה מאחר בשעה שהיה אונן
ופטור לא יצא י"ח וצריך לחזור ולהבדיל

מאחרים וכיוון המוציא להוציא והיוצא לצאת י"ח, יצא ידי חובת הבדלה ואינו צריך לחזור ולהבדיל לאחר קבורה^[כח].

אונן ששמע הבדלה אם יכול להבדיל לאשתו ובהיותי בזה ראיתי בשו"ת הר צבי (או"ח א.קסח) שיצא לדון במי ששמע הבדלה מאחר וכיוון לצאת, ואשתו לא שמעה הבדלה, כיצד תנהג אשתו בהבדלה זאת. שיש לדון אם בשעת שמיעתו יצא, כיון שאז היה פטור. ועיין בשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' ק) שבזמנינו שיש חברת גחש"א [גומלי חסד של אמת] יש לצדד שמוותר להחמיר על עצמו, וא"כ יצא. ואפילו להפוסקים שסוברים שלא יצא, יש לצרף דברי הסוברים שאונן פטור מהבדלה גם לאחר מכן. ולכאורה בנידון יש ספק ספיקא להחמיר דשמא לא יצא ואת"ל יצא, יכול להוציא את אשתו. ועדיין יש לדון

שמכיוון שהאונן אסור להחמיר על עצמו, א"כ מה ששמע מאחר אינו מועיל, שהיו כשליח לדבר עבירה, ועיין בספר חסד"א תניינא [כמדומה שהוא חסד לאברהם תאומים ואמ"א] (או"ח סי' יח בסופה) שכתב שלהוציא אחרים הוי מטעם שליחות. וכ"כ בשו"ת מהר"מ שי"ק (או"ח סי' קכ וסי' לט) אלא שבספר ים התלמוד, בסופו, נמצאת תשובה מהגאון חת"ס שכותב בפשיטות דשומע כעונה לא הוי מטעם שליחות שבמצוות שבגופו לא שייך שליחות. ולכן יותר טוב שהוא יבדיל. שאם היא תבדיל שמא אינה חייבת, וא"כ לא יצאה י"ח. אבל כשהוא מבדיל יצאה ממאי נפשי. עכ"ד.

ובאמת לדעת מר"ן השו"ע דס"ל שדין קידוש בדין הבדלה, ודאי טוב יותר שתבדיל האשה לעצמה, שהיא חייבת בודאי. ועוד יש להעיר שבגוף דין שומע כעונה איכא עקולי ופשורי. ואכמ"ל.

בן חיים

[מח] וכן פסק בחזון עובדיה אבלות ח"א דיני האונן סעיף כד (עמ' קעג). המגיה.

בדין האונן בפורים

יג. מי שאונן בליל פורים, במקום שאין דרך לקבור בלילה לא חלה עליו אנינות, ומותר בבשר וביין, וכש"כ שחייב במקרא מגילה וחייב בק"ש ותפילה. וביום פטור ממקרא מגילה וק"ש ותפילה עד שימסרנו לח"ק שאז יש מי שישא משאו ורשאי להחמיר על עצמו. וכן לאחר קבורה חייב בכל מצוות היום. ואם אין יכולת לקבור בו ביום לסיבה מהסיבות או שאין שהות ביום לקבורו ולעשות סעודת פורים, תידחה הקבורה ומותר בבשר וביין.

שני וכמש"כ בס' תקומח (פ"ה), מ"מ קשה איך נלמד זה מכש"כ מבשר ויין דמה ענין זל"ז. עכ"ל.

ויישבו ביד אפרים שכיון שהאונן פטור מכל המצוות, ומ"מ אינו פטור ממצוה זאת של שמחת פורים, כש"כ שאינו נפטר ממצוות מקרא מגילה ותפילה וק"ש שהם דאורייתא ממש. וע"ז כתב שדוקא בלילה שאז אינו רוצה לקבורו אז אינו נפטר. אלא שצ"ע דמאי כש"כ, הא תפילה דרבנן. גם שלפי זה דוקא בלילה קאי גם אסעודה, וקשה קושיית המג"א ס"ק טו. ע"כ. וקשה על דבריו דכי אינו רוצה לקבורו בלילה מאי הוי וכי משום זה יפטר מהאנינות, וכיוצא בזה כתב בחכמת שלמה (אורח סי' תקמח.ה). כיע"ש. וע"ע בשלמי ציבור (דף קפ.א) שנדחק לומר שהאי אינו רוצה היינו אינו יכול. כיע"ש. והתם דוקא ביו"ט או לסיבה אחרת וכגון שאין מרשים לקבור בלילה, אבל בכאן לא נקט ביד אפרים אף לא אחת מהם, וכי אינו רוצה לקבורו למה יפטר מהאנינות.

ובכ"ז אופן כוונתו למה שהקשה המג"א (סי' תרצו ס"ק טו) שתמה למה יהיה מותר בבשר ויין בלילה, והלא אין חיוב כלל לאכול בלילה, וכיצד כתב על זה עשה דברים. ועוד שאכילת בשר ושתית יין אינה חובה אפילו בשבת ויו"ט. וכמש"כ תלמידי הר"י כיע"ש. ומה שאסרו בחול היינו שמא ימשך ויתבטל

דעת השו"ע

כתב בית יוסף (אורח סי' תרצו) בשם אורחות חיים שאונן מותר בבשר ויין בפורים, ולא אתי עשה דחיד דאבלות ודחי עשה דרבים דאורייתא, דלשמוח בפורים דברי קבלה נינהו שהם כדברי תורה. ע"כ. וכ"פ בשו"ע (תרצו.י) בשם יש מי שאומר. כיע"ש. וכפי הכלל שבידינו הוציא הדברים בלשון יש מי שאומר משום שלא מצא דין זה מפורש במקום אחר, וכמו שכתבו בעלי הכללים. ועיין שדי חמד ואכמ"ל.

דברי הרמ"א וביאורם

והרמ"א (שם בהגה) כתב וכש"כ שחייב במקרא מגילה ותפילה וק"ש. וג"ל שדווקא בלילה אעפ"י שמתו מוטל לפניו. אבל ביום שרוצה לקבורו, קבורת המת קודם. וכמו שנתבאר לעיל (סי' תרצו.ב). ולכן קורא ומתפלל אח"כ, דלא עדיף מיו"ט ושבת, וכמו שנתבאר לעיל (סי' עא) כנ"ל. עכ"ל. וכן העתיק בשיירי כנה"ג (הנהב"י סי' תרצו). יע"ש.

שקו"ט בקושיות המג"א

ברם המג"א (סי' יד) כתב לתמוה על דברי הרמ"א הנ"ל, דבשלמא בבשר וביין מותר משום שמחת פורים, אבל ק"ש ותפילה שפטור כדי שיהיה פנוי לעסוק בצרכי המת, א"כ מאי שנא פורים מימות החול. ואף שיש לומר שבליילה חייב בק"ש, שדינו כמו ביו"ט

מלקבור המת, וא"כ ליכא עשה כלל אפילו ביום פורים. ואם משום שמחה שאינה אלא בבשר וביין, כ"ז אינו אלא בזמן שהבית קיים (ועיי' פ' תקבט). ולכן נראה לי עכ"פ לא יאכל בשר שבלאו הכי יש נמנעים וכמש"כ בס' תרצה. ומה שכתב הרמ"א ונ"ל דוקא בלילה, קאי אמגילה. עכ"ר. ור"ל שיש נמנעים על פי דעת הכלבו מלאכול בשר בליל פורים כדי שלא יטעה לומר שהיא סעודת פורים. וכמו שכתב במג"א (שם פ"ו) וכ"כ בלבושי השרד. יע"ש. ודברי הכל בו הם בס' מב והביאם בשם ה"ר אשר. יע"ש. והביא לשונו מר"ן בב"י (או"ח פ' תרצה) יע"ש. ומהר"י כולי בספר שולחן גבוה. יע"ש. ודחה הדברים שהוא חששא רחוקה, ולא ראיתי נוהגים אלא לשמוח בימים ובלילות וכמו שכתב הרב ז"ל. ע"כ. וכוונתו לדברי הרמ"א בס' הנ"ל (פ"א) שאעפ"י שהעושה סעודת פורים בלילה לא יצא ידי חובתו, מ"מ גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה. ע"כ.

וחזית. הוי בספר יפה ללב שאסף איש מהור דברי הפוסקים שדברו בזה. שהמאמר כתב בשם המרדכי והאב"ה שצריך לנהוג ליל שבת ויומו דומיא דקריאה. ע"כ. ונ"ל שט"ם הוא וצ"ל בליל שבת ויומו. ור"ל שצריך לשמוח בלילה וביום דומיא דשבת וכמו שעושים בקריאת המגילה וכו'. ודבר ה' בפיהו אמת, שכ"כ להדיא מור"ם ז"ל בדרכי משה, והיעב"ץ בספר מר וקציעה, וכ"כ בספר האגודה (פ"ק דמגילה פ"ז) בשם יש גאונים. ע"ש. וגם מה שכתב היעב"ץ בספר עמודי שמים (ח"ב דף קנ"א) ישמח וירבה בסעודה קצת גם בלילה שלפניו ואף היא חובה וכו'. וכ"כ מור"ם עצמו בדרכי משה ע"ש תשובת מהר"ב גופיה וכו'. ע"כ. וכ"כ הב"ח (פ' תרצה) והביא ראיה ממגילה (דף ז'). כיע"ש. ואולם המג"א (פ' תרצה) העיר על דברי הרמ"א שבסעודה אחת יוצאים ידי חובתם, וכתב שהוא לאפוקי ממ"ד שצריך לאכול בלילה דומיא דמגילה. כיע"ש (בס"ק א). עכ"פ נהי

דחובה ליכא מ"מ רשות ומצוה איכא, וכמבואר בכל הפוסקים הנ"ל. ועל זה פסק מור"ם ז"ל (פ' תרצה, ז'). שאונן מותר בבשר וביין דוקא בלילה, אעפ"י שהמת מוטל לפניו. אבל ביום שרוצה לקבורו קוברו מתו קודם וכו'. ע"כ יע"ש.

קושיות בדברי השו"ע והרמ"א

ועין רואה למהר"י עייאש בספר בית יהודה (פ"ה) שהקשה על דעת האורחות חיים שאין אנינות נוהגת בפורים, שקבע דבריו בלא ראיה. שלכאורה מצאנו להפך ביו"ט כשרוצה לקבורו שאסור האונן בבשר וביין. וכש"כ בפורים שאינו מדאורייתא ממש. ועכשיו שקבעה מר"ן ז"ל בשולחן המהור, אי אפשר לנו לומר שהאורחות חיים ס"ל כדעת הסמ"ג שאין אבלות נוהגת ביו"ט כלל, ואפילו רוצה לקבורו. אבל עכשיו שקבעה בשו"ע אי אפשר לומר כן שכיצד יחמיר ביו"ט לנהוג אנינות ובפורים יפטר ממנה. זאת ועוד יש להקשות שבשו"ע (פ' תרצה, ד') פסק שכל ענייני האבלות נוהגת בפורים. כע"ש. והוא כדעת הרמב"ם שם"ל שאפילו דברים שבהרמ"א נהוג כשאר ימות החול. ואיך יפסוק באנינות שאינו נוהג בפורים והרי הסברא מהופכת. שכן ברגל אינו נוהג אבלות משום דלא אתי עשה דיחיד דאבילות ודוחה עשה דרבים דושמחת בחגך, ואעפ"י כן נוהג אנינות בהם. וכש"כ בפורים שנוהג אבלות, ודאי שצריך לנהוג אנינות. וגם מה שכתב הרמ"א לחלק בין יום ללילה. כיע"ש. אעפ"י שמתרץ בזה כמה קושיות מ"מ לא ניצלנו מקושיות אחרות. והראשונה שבהן שמלשון השו"ע נראה שגם ביום לא חל עליו אנינות לפי הטעם הכתוב בספר. וגם מה שתלה הקדמת קבורת המת אינו ענין לכאן, דמיירי התם במת מצוה לגבי אדם בעלמא שאינו חייב להתאבל עליו. ועוד שקשה לשון הקדמה שמשמע שיש שהות לקבור ואח"כ לקרוא מגילה, ואם אין

שהות יקדים קריאת המגילה, כדין מת מצוה, והא ליתא שכיון שהאונן פטור, אין הבדל אם יש שהות או לא. ועוד קשה מנין להבדיל בין יום ללילה. ויש לומר בדוחק טעם המחלקים בין יום ללילה לאו מטעם שאין דרך לקבור בלילה, אלא דקיי"ל דמדאורייתא אונן באכילת קדשים ביום המיתה, אבל בלילה אינו אסור אלא מדרבנן. ובאונן האוכל פסחו בערב, לא העמידו דבריהם. ובאכילת בשר ושתית יין שהוא מדרבנן לא העמידו דבריהם, שכיון שאין איסורם אלא מדרבנן ואפילו ביום, אין להוסיף חומרא על חומרתם בלילה של יו"ט ופורים שהוא מדברי קבלה, וכדברי תורה. וכ"ז בדוחק להליץ על הפסיקה הנ"ל. ולולא דברי הרמ"א הייתי מבאר דברי האורחות חיים וז"ל שמשמע מרוב הפוסקים שלאחר קבורה פקעה האנינות. אלא להסמ"ג שהביא בספר מעדני מלך (ר"פ מי שמתו) שאעפ"י שדין אונן הוא כל היום כולו, נהגו העולם לבטל האנינות משנקבר המת, אפילו נקבר ביום המיתה. ע"כ. ולפי זה י"ל שסברת האורחות חיים שמן הדין שייך אנינות אפילו לאחר שנקבר המת, ואונן בכי האי גוונא לאחר קבורה מותר בבשר וביין בפורים. אבל אונן שקודם קבורה, מודה דאסור. דלא עדיף פורים מיו"ט שרוצה לקבורו. כנלע"ד ליישב זה בדוחק. וצ"ע. עכ"ד.

חילוק בין פורים לשאר יו"ט

והנה קושייתו מצד עשה דיחיד דאבילות שאינו דוחה אפילו שמחת יו"ט דאורייתא יש לדחות על פי מה שכתב מהר"א דאנציג במצבת משה (שבסוף ספר חכמת אדם) שאעפ"י שבחיי אדם (כלל קנה אות לח) פסק שאונן בפורים אינו אוכל בשר ואינו שותה יין. כיע"ש. הרי שבמצבת משה יצא ליישב קושיית המג"א שגם ביו"ט מחוייב בשמחה ואפ"ה אסור, שהיה אפשר לומר שהאורחות חיים ס"ל כדברי התוספות במו"ק (יד, ב ד"ה עשה דיחיד) ששמחת יו"ט אינה אלא מדרבנן. ומה

שכתוב ושמחת בחגך ששמחת יו"ט מדאורייתא היינו בשלמים דוקא. כיע"ש. אך באמת זה אינו מספיק לפי מש"כ הרמב"ם בהלכות יו"ט (פרק ו הלכה יז) שאעפ"י שבאמת שמחה קאי על השלמים, מ"מ מכלל מצוה זאת לשמוח בבשר ויין. כיע"ש [וז"ל: שנאמר ושמחת בחגך, אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובניו ביתו כל אחד ואחד כראוי לו. ע"כ]. ועוד שק"ש דאורייתא ואעפ"י כן פטרוהו רבנן משום כבוד המת, דיש כח בידם לעקור מצוות עשה בשב ואל תעשה. ואם כן הכי נמי קשה מאי שנא פורים. וג"ל שכיון שקיבלו מה שכתוב במגילה [ה, ב] שמחה, מלמד שאסור בהספד. ומשמע דהכי קאמר שאפילו במקום שראוי להספיד לא מבעיא דלא יספידו אלא אפילו ישמחו, ואין שמחה אלא בבשר וביין. ולכן כיון שכך תיקנו בפירוש מותר [לאותו אונן]. אבל ביו"ט, אע"ג דכתיב ביה שמחה, לא ילפינן מינה שאסור בהספד. שהרי ר"ח לא כתוב ביה שמחה ואעפ"י כן אסור בהספד מן התורה, והיינו מדאיכרי מועד, וכדאיתא בתענית (א, י). אלא עיקר הכתוב להיות שמח באכילת שלמים. וא"כ בע"כ לא מיייר הכתוב באונן שהרי אסור באכילת שלמים. והואיל וכך שאין עיקר המצוה חלה עליו, עקרו חז"ל מצוה זו בשב ואל תעשה. ולפי זה ג"ל שאם אכל ושתה מותר ג"כ לברך לפניו ולאחריו שאכילה זאת חיוב הוא, והתירו בפירוש לאכול, ומסתמא התירו ג"כ לברך. כן ג"ל. עכ"ד המצבת משה. ומבואר מדבריו ששמחת פורים שונה משל יו"ט, שכך תיקנו חז"ל לשמוח בו בפירוש ואף במקום הספד. משא"כ ביו"ט.

חילוק בין הלילה ליום

והנה לכאורה אעפ"י שדחה החכמת אדם שאין שמחה מן התורה אלא בשלמים ולכן אין שמחת יו"ט אלא מדרבנן, וכמו

וכפי זה י"ל דס"ל להאורחות חיים ששמחת ליל יו"ט דרבנן, ואילו שמחת פורים בין ביום ובין בלילה מדברי קבלה, שהם כדברי תורה. ולא אתי עשה דיחיד דאנינות דרבנן ודוחה עשה דרבים מדברי קבלה לשמוח בפורים. וכלפי ליל יו"ט ששמחה בו אינה אלא מדרבנן, י"ל שרבנן עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה, ולכן חייב באנינות אם יכול לקוברו. ועיין בזה ברא"ש (מור"ק סי' ג), ובשו"ת רבי עקיבא איגר תניינא (סי' ק) [ומ"ס יש שם במראה מקום לדברי הרא"ש שהם בפרק ג סי' ג וכמו שכתבנו], ומיושבים בזה דברי מור"ם ז"ל.

ונכון הדבר שרבנן עשו באנינות חיזוק לדבריהם יותר משל תורה שכן פטרוהו מק"ש, וקיי"ל, למרות המחלוקת שבדבר, שק"ש דאורייתא היא, ואע"פ כן פטרוהו בשב ואל תעשה. ואפילו לדעת רש"י והרמב"ם דס"ל שהאונן רשאי להחמיר על עצמו, רשאי אמרינן חייב לא אמרינן.

ביאור ערוה"ש לשו"ע

וקושטא קאי שמלשון מר"ן ז"ל משמע שבין ביום ובין בלילה מותר האונן בבשר וביין, וכאשר לב מבין יבחן במה שכתב שיש מי שאומר שאין אנינות גוהגת בפורים דאתי עשה דרבים דדברי קבלה לשמוח בפורים ודחי עשה דיחיד דאנינות. כיע"ש [ואגב אורחין להעיר שמצאנו כדברים האלו בספר הכלבו (סי' מה) יע"ש. וא"כ אין האורחות חיים יחיד בסברתו זו^[מב]]. ומסתימת לשונו משמע שבין ביום ובין בלילה מותר האונן בבשר וביין. ויש חיזוק לדברים מדברי הרמ"א בהגה שכתב וג"ל שדווקא בלילה וכו'. כיע"ש. ומוכח שמדברי מר"ן אין חילוק בין לילה ליום.

שכתבו התוס' הנ"ל, ודחה מדברי הרמב"ם הנ"ל שעכ"פ יש שמחה בשאר דברים ולא בשלמים בלבד, וכ"כ בספר החינוך (מצוה תפח) יע"ש. ומבוארים הדברים היטב בספר המצוות להרמב"ם (עשה נד) כיע"ש [וז"ל: וכולל באמרו ושמחת בהנך מה שאמרו ג"כ שמח בכל מיני שמחה. ומה לאכול בשר בימים טובים ולשתות יין וללבוש בגדים חדשים ולחלק פירות ומיני מתוקה לקטנים ולנשים. ע"כ]. וע"ע בספר יראים (סי' תרכז ובדפו"י סי' קכו) שמוכח מדבריו שס"ל ששמחת יו"ט מן התורה. כיע"ש. וכ"כ בתועפות רא"ם (שם אות ד) ודלא כדעת התוס' הנ"ל. וע"ש מה שכתב על דעת הרב נחל איתן על הרמב"ם (פרק 1 מיו"ט הלכה יז) שכתב להוכיח ששמחת יו"ט דרבנן וכדעת התוס' הנ"ל. ודחה בתועפות רא"ם כל דבריו. כיע"ש. ואכמ"ל.

מ"מ יש פנים לקיים דבריו עכ"פ במה שהתיר רמ"א אכילת בשר ויין בלילה ויש לדחות קושיית הבית יהודה. שגם אם שמחת יו"ט דאורייתא, הני מילי ביום. אבל בלילה י"ל שאינה אלא מדרבנן, שכן ממעטים שמחת ליל יו"ט ראשון מקרא דוהיית אך שמח, לרבות לילי יו"ט האחרון, או אינו אלא יו"ט ראשון וכו'. ומה ראית לרבות לילי יו"ט אחרון ולמעט לילי יו"ט הראשון וכו'. ע"כ. וכמבואר בסוכה (פ"ח, א) וכן אמרו בפסחים (ע"א, א). יע"ש [וכ"כ המאירי בחידושו לפסחים שלא נתרבה ליל יו"ט ראשון לשמחה]. וכ"כ להדיא בשו"ת שאגת אריה (סי' סח) שאפילו למ"ד שמחת יו"ט מן התורה, שמחה בליל יו"ט ראשון אינה אלא מדרבנן. ואעפ"י שבדברי הרי"ף (ס"פ היה קורא) לא משמע כן. מ"מ יש ראיות רבות להוכיח ששמחת ליל יו"ט ראשון מדרבנן. עכת"ד. וע"ש. וכ"פ בשו"ת מהר"מ שי"ק (אריה סי' שמה). יע"ש.

בן חיים

[מט] רק זאת אעיר מש"כ הרחיד"א בשה"ג מערכת ספרים מערכת אות כ"ף אות יד וז"ל: "כלבו. ספר זה לא נודע מחברו. דעל הרוכ ספר הכלבו מעתיק מספר ארחות חיים. וכתבו שמחבר כלבו היה בזמן רבינו יעקב בעל הטורים". נמצא שמה שמצינו בכלבו כדברי האורחות חיים אינו מוציא מלהיות דעת יחיד. כנלע"ד. המגיה.

וי"ף בדוחק על פי מה שכתב בישועות יעקב (אור"ח סי' עא אות ד), שעיקר כבודו של מת שיתעסקו בו רבים, ואע"פ שיש כדי קבורתו. ע"כ. יע"ש. וכמו כן בזאת שבפורים רוב העם עסוק בשמחת פורים, לא יעסקו רבים בקבורת המת, וע"כ רוצה להלינו לכבודו. ודוחק.

ביאור עו"ש לשו"ע

והנראה לנכון כדברי הרב בית יהודה (פ"ה) שלאחר שהביא דברי הרב עולת שבת העמידם אליבא דמר"ן ז"ל שמה שהתיר בבשר וביין אינו במת בתחילת יום י"ד או באמצעו, שכיוון שעדיין יש שהות לקבור אין להתיר לו איסור אנינות, דלא עדיף משבת ויו"ט. אלא מיירי בסוף היום כגון לאחר המנחה, ועדיין לא קיים מצות סעודת פורים, שאז אם יתעסק בקבורת מתו תדחה מצות סעודת פורים לגמרי, ולא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים, לכך הותר בבשר וביין. וכן נראת כוונתו [של העולת שבת] שמוסבים דבריו ע"ד מר"ן ז"ל וז"ל: וכן נראה לי לפרש דברי המחבר ע"כ. וסתם מחבר הוא בעל השו"ע. שבעל ההגהה נקרא בפ"י האחרונים הרב ולא המחבר. עכ"ד הבית יהודה. וכפי דבריו יש להבין שכל שאינו יכול לטפל במתו, הן מצד שאינו יכול לדבר ולסכם עם הח"ק או שאינו ניתן לקבור בלילה או שאין שהות לקבור בו ביום, תקפה שמחת פורים מדברי קבלה על פני אנינות דרבנן. ועוד שזו של רבים וזאת של יחיד.

הכרעת ההלכה

ולפי זה בכל מקום שאין דרך לקבור בלילה מותר בבשר וביין, ומכש"כ במצוות מגילה וק"ש ותפילה, וכפי אשר פסק מור"ם

וראיתי בערוך השולחן (אור"ח סי' תרצו אותיות י"א) שכתב שדברי הב"י מיירי כשלא יקברנו היום. ולכן אע"ג שמדינא היה אונן, מ"מ לא אתי עשה דיחיד וכו', ואמרינן כיון שלא יקברנו היום מותר בבשר וביין. וכיון שמבטלים אנינותו מפני שמחת פורים, כש"כ שחייב במגילה ותפילה וק"ש, שכיוון שלא יקברנו היום אינו אונן ברור. וכיוון שבהכרח לבטל אנינותו משום שמחת פורים, מבטלינן ליה מכל וכל. ואח"כ אומר דין אחר. שכיוון שנתחדש לנו שכשאינו קובר היום מבטלינן אנינותו, לכן מי שמת לו מת בתחילת הלילה ואין דרך לקבור בלילה, מבטלינן אנינותו לענין מקרא מגילה שהיא עשה דרבים, וממילא גם לענין ק"ש ותפילה. אבל בשר ויין לא שייך בלילה ולא מתירינן ליה. אבל ביום כשרוצה לקבורו, קוברו ואח"כ מקיים כל מצוות פורים. ורבינו הב"י מיירי כשאינו קוברו בו ביום וכמו שכתבתי. (וספר בזה מעליו כל קישויות המנ"א). עכ"ד ערוה"ש.

ואני בעוניי, עיני ראו שאין לו סמיכה באישיות נוכחו שאמרו במסכת סופרים (פרק טז הלכה ד) ר' יצחק פתח אלו הלכות המאוששות. וע"ע רש"י (חולין קכד, ב ד"ה 'מכונני באישיות'). ואכמ"ל. אך כל עין רואה תבחן שאין דעת מר"ן ז"ל מיושבת בזה. שלמה לא ירצה לקבור בו ביום, והלא לדעת מר"ן ז"ל אין להלין את המת לינת לילה, וכמו שפסק באו"ח (סי' תקמח)^[3]. יע"ש. ואמרו ברשיעי עסקינן שרוצה להלינו. וגם למה שכתב להעיר בספר שלמי ציבור (דף קפ, א) שם"ל רוצה ולא רוצה בענין קבורה יכול ואינו יכול הוא. כיע"ש. ופשיטא שאף אינו יכול לקבורו לסיבה מהסיבות לא חלה עליו אנינות, ומה בא מר"ן להשמיענו.

בן חיים

[ג] לא ידעתי למה התכוון מור"ר אבי הגאון המחבר ולה"ה בצינו לאו"ח תקמח. ועיין יו"ד סי' שנו, ובפת"ש שם בשם רדב"ז (בחדשות סי' שיא) שאם מלין כל הלילה עובר בלאו דלא תלין. וידוע דיש כמה שיטות בזה וכפי שהאריך בשיטות השונות בשו"ת שבט הלוי ד, קנר כיע"ש. המגיה.

ז"ל בהגה. כיע"ש. ובו ביום שיכול למפל במתו בהבאת ארון ותכריכים חל עליו דין אנינות, ופטור מק"ש ותפילה ומקרא מגילה אא"כ מסרו לח"ק שיש מי שישא משאו, ורשאי להחמיר על עצמו. ואם אין אפשרות לקוברו בו ביום, תדחה האנינות שהוא עשה דרבים מפני עשה דיחיד לשמוח בפורים, ומותר בבשר וביין, וחייב בכל מצות היום.

והגם הלום ראיתי אחרי רואי כל הכתוב

לחיים בשו"ת יביע אומר (ח"ב י"ד סי' כה

סוף אות ב) שהביא דברי הרב נהר שלום (סי' תרצו ס"ק ד) שבעלמא מיד שמת לו מת חלה עליו האנינות ונפטר מכל המצוות שבתורה. אבל לגבי שמחת פורים שאנינות ושמחה הם שני הפכים, ואם חלה עליו אנינות אינו שמח,

הלכך שמחת פורים שהוא עשה דרבים דוחה אנינות שהיא עשה דיחיד. ע"כ. והם כדברי החכמת אדם במצבת משה, ועדיפא מיניהו, שמשמע שאפילו ביום אם מת לו מת לא חלה עליו אנינות כלל. וכמו שכתבתי. וע"ע שם למרן הראש"ל שליט"א שאפילו מת לו מת קודם פורים וטרם נקבר, אתי מצוות שמחת פורים שהוא מ"ע דרבים ודחי אנינות דהויא מ"ע דיחיד. ע"כ^[82].

ובכ"ז אופן אעפ"י שמותר בבשר וביין לא ימשך אחריהם ויזניח קבורת המת, אלא ביש שהות ביום יקבור ואח"כ יסעוד סעודת פורים, ובאין שהות ביום לא חלה עליו אנינות, ומותר בבשר ויין, וכמו שכתבתי.

בן חיים

[נא] וראה בחזון עובדיה אבלות ח"א דיני האונן סעיף כז (עמ' קעח) שפסק כדברי מו"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה. המגיה.

בדין האונן בבדיקת חמץ

יד. מי שמתו מוטל לפניו בליל י"ד בניסן פטור מבדיקת חמץ. ואינו יכול לעשות את חברו שליח לבדוק ביתו, אבל אחרים בודקים לו מעצמם שלא בשליחותו. ומכל מקום לא יברכו על בדיקה זו, אלא יפטרוה בברכה שמברכים בביתם. וביטול החמץ אם עובר זמן הביטול לפני קבורה תבטלנו אשתו בלא רשותו ובלא שליחותו.

שליח מכיון שאינו מצווה בעצמו, אבל אחרים שקמו מעצמם בודקים לו, אך בכל אופן אינו יכול לברך על הבדיקה. ופשוט^[2].

ומה שכתבנו שלא יברכו, כנלע"ד הואיל ולא נצטוונו לבדוק בתי כל ישראל, ורק משום שזכות היא לו במה שבודקים חמצו לבערו, ואינם יכולים לבערו בלא רשותו, שאפילו ברשותו ובשליחותו נחלקו הראשונים אם מועיל. ועיין מזה בספר חזון עובדיה על הלכות פסח (דף לח אות ג). ואכמ"ל. ולכן לענין ברכה יפטרו במה שברכו על עיקר חיוב בדיקה בביתם.

ומה שכתבנו שהביטול יעשה ע"י אשתו כ"כ הגאון היעב"ץ בספר מר וקציעה (פר"ם תלד) שאשתו מבטלת אפילו בלי רשות ועדיפא משליח שמבטל ברשות. ע"כ. וכן מוכח מדברי ספר המכתם. יע"ש. ובספר חזון עובדיה (דף לו אות לד בסופו).

בשול"ת בית יהודה עייאש (ה"א סי' ה) העלה שפטור מן הבדיקה, שכן אונן פטור מכל המצוות. ואין לומר שזו מצוה עוברת ויתחייב בה, שכבר כתבו התוס' (רי"ף מי שמתו) שמה ששנו להדיא שאונן פטור מק"ש ולא סגי במה שאמרו שפטור מכל המצוות האמורות בתורה הוא משום שאם לא היו שונים ק"ש בפירוש היינו אומרים שדווקא במצוות שאין להם זמן קבוע, אבל ק"ש שזמנה קבוע והואיל והזמן עובר ליחייב, קמ"ל שפטור. וא"כ כש"כ בדיקת חמץ שאינה אלא מדרבנן. ואע"ג דאיכא מאן דאמר שהוא דאורייתא עכ"פ בחמץ הידוע. ומ"מ יכולים אחרים מעצמם לבדוק לו. שאם הוא בודק איך יברך וציוונו והוא אינו מצווה, וכעין זאת כתב הרב מ"ז (סי' שמא סי') בשם תשובת הרמ"א בכת"י ודלא כמהרש"ל בתשובה (סי' ע). ע"כ. והסכים עמו הרב שלמי ציבור (דף קפב, ג אות כה). יע"ש. והביאו ג"כ הפת"ש (יו"ד סי' שמא). יע"ש.

ומבין דבריו מדויק שאינו יכול לעשות

בן חיים

[נב] אולם, עיין להגר"ע יוסף זצ"ל בספר חזון עובדיה אבלות ח"א דיני האונן סעיף כט (עמ' קפ) דפליג וס"ל שיאמר לאחר שיבדוק חמצו ויברך חברו על בדיקת חמץ. וע"ש טעמו ונימוקו. ואכמ"ל. המגיה.

בדין האונן בליל הסדר

טו. אונן בליל הסדר חייב בכל המצוות, בארבעה כוסות ואכילת מצה ומרור. אבל ההגדה שיש בה אריכות פסוקים ומדרשים ישמע מאחר. והוא הדיון ביו"ט שני בחו"ל. ואם אין מי שיקרא לפניו, יקרא הוא בעצמו.

היינו מהר"מ כנ"ל. ומ"מ הולך מסכים לדעה זאת כאשר יראה המעיין. וכ"כ במג"א (פי תקמח ס"ק ח) כדברי מהר"מ. כיע"ש. ומשמע שגם בליל שני בחו"ל דינא הכי. כיע"ש. וכ"פ בסניא חריפתא מהר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' שיח). כיע"ש.

ומה שכתב במג"א (פי תקמח ס"ק ח) שמשמע אפילו בליל שני חייב בכל המצוות, הגם שי"ל שלשיטתו אזיל שלא חלה אנינות אפילו בליל שני של יו"ט בחו"ל. כיע"ש. וכבר הארכנו לעיל שרבים הפוסקים שסוברים שאין דרך לקבור בלילה. כיע"ש. ומה גם בליל הסדר שמצוותיו מרובות.

ומה שכתבתי שאם אין מי שיקרא בשבילו יקרא הוא בעצמו, כך הסברא נותנת. שאעפ"י שאונן אסור בדברי תורה שכתבנו לעיל מ"מ הגדה של פסח שאני שהיא ממצוות היום^[נד].

במשנה למלך (פרק ד מאכל הלכה ו) כתב בשם המנהיר (סי' עג) שאם היה אונן בליל ראשון של פסח שחייב בכל המצוות הנהוגות באותו לילה. אכן לומר סדר ההגדה שיש בו אריכות ומדרש פסוקים, אומר אחר לפניו וישמע מפיו. וכן צידד לומר שגם כשהוא אונן בליל יו"ט שני שחייב בכל המצוות הנהוגות באותו לילה. שדווקא ביום פטור אך בלילה חייב. ועיין מהרי"ל בהל' יו"ט במי שהיה אונן בליל שמחת תורה ודו"ק. עכ"ל. והמנהיר היינו מהר"מ מלובלין, ואכן הדברים מובאים בס' עג הנ"ל בתשובותיו. וכ"כ במכתם לדוד (אהע"ז סי' ג) שהמנהיר היינו מהר"מ מלובלין. כיע"ש^[נז].

ויש לתמוה על בעל גליון מהרש"א על השו"ע שהביא דברי המל"מ הנ"ל בשם המנהיר. וחזר לכתוב שכ"ז מהר"מ ס"ס ע"ג מסברא דנפשיה. כיע"ש. דהיינו המנהיר

בן חיים

[נג] וכ"כ מהרש"ד א"א זלה"ה בשם הגדולים מערכת ספרים מערכת המ"ס את קמ. ע"ש. המגיה.

[נד] ועיין חזון עובדיה אבלות ח"א דיני האונן סעיף כט (עמ' קפב) שדן בזה ומסקנתו בדומה. המגיה.

בדין האונן במלאכה

מז. האונן אסור במלאכה ובמשא ומתן ומסחר, ורק מלאכות שלצורך קבורת המת מותרים לו. ומכל מקום במקום צורך גדול או הפסד מרובה ודבר האבד יש להקל, על פי הוראת חכם דוקא. וכל שכן שיש להקל במקום שצריך לפרוע שכר שכיר, שיש במצוה זאת גם איסור לאו דלא תלין פעולת שכיר, והאונן חייב בכל הלאוין שבתורה. ומה שנהגו שכשיש שותפים מסתלק השותף האונן מהשותפות לכל ימי אבלותו או כשאין לו שותף ורוצה למכור חנותו שיעמוד אחר לעבוד שם, אין להקל בזה ללא צורך או הפסד מרובה כנ"ל, וגם במקרים אלו תיעשה המכירה והסילוק על ידי ת"ח הבקי בהלכות אלו.

במלאכה יש לאסור, שאם יעסוק בה ימשך אחריה, וק"ו מבשר ויין^[נח]. וכ"כ המור (יורד סי' שמא) וז"ל: ובמלאכה נמי אי במלאכת עצמו אף אחרים אסורים וכו'. עכ"ל. יע"ש. והיינו אף במקום שיש חבורה העוסקת במת, שאז בני העיר שאינם מהחבורה מותרים במלאכה, מ"מ במלאכת האונן אסורים ולא יעשו בשבילו. וכ"כ הפרישה (שם אות ז).

דעת המבי"ט

אבל המבי"ט (ח"א סי' קעו) כתב נראה דאונן מותר לשאת ולתת משום מה שצריך לתכריכי המת ולצורכו. ויכול למכור ולקנות בין קרקעות בין מטלטלין לצורך. וכיון שהותר לו משא ומתן בהיותו אונן משום צורך המת המוטל עליו, כל מה שעשה עשוי אפילו שלא היה צורך למת. דסברא היא דאם קנה אחד ממנו ואחר כך חזר בו ואמר שמה שמכר לא היה צורך המת לא יתבטל המכר דשם שום אדם לא ישא ויתן עמו בהיותו אונן מפני

מחלוקת ראשונים באיסור מלאכה הרמב"ם בהלכות אבל (פרק א, ב) כתב וז"ל: מאימתי יתחייב האדם באבל משיסתם הגולל. אבל כל זמן שלא נקבר המת אינו אסור בדבר מן הדברים שהאבל אסור בהן וכו'. עכ"ל. ומשמע שמותר במלאכה ובתשמיש המיטה, שהאבל אסור בהן. וכ"כ הרי"ץ גיאת ז"ל. והביא דבריו הרמב"ן בספר תורת האדם ודחאם, דשגגה הם. שלת"ק אסור בתשמיש אפילו בשבת. וקא סלקא דעתין כגמרא משום שיש אבילות בשבת, ודחינן התם משום שמתו מוטל לפניו הוא שהחמירו עליו שלא יקל ראשו בכך, אלמא בחול לית דין ולית דיינא דאסור. ואפילו בחתן אמרו בועל בעילת מצוה ופורש, אלמא דאסור בביאה שניה וכו'. ותמה על עצמך, בבשר ויין אסרוהו ולעשות כל צרכו מפני אנינותו כדי שיפקח על עסקי המת וק"ו לתשמיש המיטה שאפילו קל שבקלים אינו עושה כן וכו'. עכ"ד. יע"ש. וכפי זה גם

בן חיים
[נח] אם כנים אנו בזה עלינו להעיר דלא דיבר הרמב"ן באיסור מלאכה כלל. דכל מה שיצא לדון שם ולחלוק על דברי הרי"ץ גיאת הוא דווקא בתשמיש המיטה כיע"ש. ומו"ר אבי הגאון המחבר זלה"ה הוא שעשה הק"ו לאיסור מלאכה. ולעצם דעת הרמב"ן עיין בטור ובכ"י שם. המגיה.

וקושטא קאי שהרמב"ם והר"ף גיאת והתוספות (במ"ק כג, ב ד"ה זאינו) ס"ל שאין האונן אסור במלאכה. שכל מה שנאסר האבל בו, לא נאסר האונן. כ"ע"ש. וכבר הרגיש להעיר בזה החת"ם שהמקילים רבים הם מול רבינו פרץ והרמב"ן. וכבר נודע שכלל בדינו שהלכה כהתוס' אפילו במקום שהר"ף חולק, וכמ"ש"כ הסמ"ע (פי' כה), ומייתי לה במג"א (פי' תמז ס"ק ד) כ"ע"ש. אלא שבכל זאת נטה קו להחמיר כיון שמבאר דעת השו"ע והרמ"א שהכריעו כדעת רבינו פרץ והרמ"א. וכנ"ל.

ביאור ערוה"ש בדעת השו"ע והרמ"א

ואנוכי הרואה בערוך השולחן (י"ד סי' שמא אות כח) שכתב שהבית יוסף בשו"ע פסק כדעת הרמב"ם, וכל דיני האבילות אינן נוהגים באבל, ודלא כהרמב"ן ורבינו פרץ. והרמ"א הוסיף שאף לשיטה זו אסור בתשמיש המיטה כדעת התוספות ואחר כך כתב יש אומרים וכו' והיינו דעת הרמב"ן והרבינו פרץ. ואעפ"י שבפתי"ש (י"ד שם אות כג) הביא דברי החת"ם (י"ד סי' שכד) שגם הב"י סובר כהרמ"א, לענ"ד ברור שאינו כן. ורק לענין לישב על מטה כפויה החמיר משום שזה נמצא במסכת שמחות. עכ"ד ערוה"ש. אלא שלדעת מר"ן ז"ל המלאכה מותרת באונן.

הכרעת ההלכה

אכן דברי המחמירים דברי טעם הם, שודאי ימשך במלאכתו ולא יעסוק בצרכי המת, ולכן יש לאסור לכתחילה המלאכה לאונן. אבל במקום צורך גדול, כגון שהתחיל כבר איזה מו"מ או שיהיה לו הפסד מרובה וכיוצא בזה, יש להקל לעשות המלאכה או המו"מ ע"י אחרים ואפילו ע"י עצמו. וכ"פ בחכמת אדם (כלל קנא אות ח), ובשו"ת שואל ונשאל (ח"ב י"ד סי' סד) שיש להקל בדבר האבד. ואם לא יוכל לפרוע חובותיו בלא עשיית אותה מלאכה ויצא עליו שם שאינו

שיחשוב שלא יהיו מעשיו קיימים אם אינו צורך המת ויתבטל שלא ימצא מי שישא ויתן עמו לצורך קבורת מתו המוטל לפניו. ואם כן כל משא ומתן שיעשה האונן הוא קיים. ואפילו שהיה אסור לו לישא וליתן במה שאינו צורך המת מה שעשה עשוי מטעמא דאמרינן. ולא הוזכר אסור עשיית מלאכה כי אם באבל לא באונן דילפינן לה מדכתיב והפכתי חגכם לאבל מה חג אסור אף אבל אסור. וקרא לא מדבר אלא אבל. ונעילת הסנדל הותר באונן לפי שיש לו לחזור אחר צרכי המת וכו'. כ"ע"ש.

ביאור החת"ס בדעת שו"ע ורמ"א

והנה הרמ"א (שו"ע י"ד סי' שמא, ה) פסק כדעת הטור שאבל אסור במלאכה. ודוחק לחלק בין מלאכה למשא ומתן ופרקמטיא. ופשיטא שמותר במלאכה שהיא לצורך המת, כגון לתפור לו תכריכים ולעשות לו ארון. אלא במלאכה שאינה לצורך המת הוא דאסר הרמ"א, ודלא כדברי המבי"ט. ואעפ"י שמר"ן בשו"ע לא הזכיר מאיסור זה של מלאכה, והרמ"א הוציא דינו בשם יש אומרים, עכ"ז כתב בחת"ס (י"ד סי' שכד) שכן דעת השו"ע מדפירט היתר נעילת הסנדל באונן, ולא פירט היתר במלאכה. ואעפ"י שכתב הרמ"א דינו בשם י"א, י"ל שכך דרכו של הרמ"א שדבר שלא הוזכר בפירוש בב"י מביאו בשם יש אומרים, וזה ידוע בכמה פעמים. ע"כ. וכיוצא בזה ראיתי למהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה (חלק י"ד סי' מח) שמה שכתב רמ"א שאסור במלאכה בשם י"א אינו ס"ל שאין כן דעת השו"ע אלא אדרבה אתא לבאר דעת השו"ע. ומה שכתב בלשון יש אומרים הוא לאפוקי מי שחולק בזה וכמובא בטור. ואמנם הרמב"ם חולק בזה, וכפי שמתבאר מדברי הטור (י"ד סי' שמא) במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בזה. ועיקרו של דבר שכל מה שאפשר להימשך אחריו נאסר לאונן, כדי שיעסוק במתו ואסור במלאכה ובת"ת וכו'. ע"כ.

פורע חובותיו בזמן הרי זה כדבר האבד. ע"כ.
 יע"ש. ומסתברא שאם עליו לפרוע שכר שכיר
 ואין לו, שמותר לו לעשות כל מלאכה ומו"מ
 עד שיהיה בידו כדי לפרוע, שיש בזה לאו
 דלא תלין והאונן חייב בכל הלאוין. וכנ"ל.
 וכ"ז באופן שלא תידחה קבורת המת וכמו
 שכתב בחכמת אדם (כלל קננ אות ח) הנ"ל^[נ].

סילוק האונן מן השותפות

ונהגו בכמה מקומות שאם יש שותף לאונן
 מסתלק השותף מהשותפות באנינותו.
 ובשו"ת חת"ס (יו"ד סי' שכד) הסתייג מזה, שכל
 מה שהיו עושים רבנן קשישאי מענין סילוק
 השותף ומכירת חלקו לשותף או לאחרים לא
 היה אלא כשהיה קרובו גוסס, שאז אינו נוגע
 לא באנינות ולא באבילות. אבל באנינותו אין
 להתיר, שדעת בעלי השו"ע שהאונן אסור
 במלאכה. ואולם יש ללמד זכות על המתירים
 שכן על הרוב לא יוכלו להתבטל ממלאכה
 שבעה ימים של אבילות וממציאים לעצמם

היתר אחרי שלושה ימים שהוא דבר האבד,
 וכשיירא עוברת. וע"כ בחרו הרע במיעוטו
 לבטל קצת אנינותו שבלאו הכי איכא פלוגתא
 ולסמוך על המיקל באבל שיעמוד אחר בחנותו
 ע"י הערמה של מכירה לאחר, ועי"ז יהיה פנוי
 להתאבל שבעת ימים כדינו. ע"כ. וכ"כ
 להתיר להדיא בשו"ת יהודה יעלה אסאד (אריה
 סי' קפט) ושכן מנהג פראג שמסתלק האונן
 מהשותפות בכל משך ימי אבילותו בק"ס.
 ואפילו למי שאין לו שותף ורוצה למכור לאחר
 שיעמדו בחנותו התיר בספר תשובה מאהבה
 (יו"ד סי' שמא וסי' שפ). ואין לחוש אם יש מעל
 החנות שלט, שכיון שנעשה הסילוק או
 המכירה על ידי ק"ם ועל ידי שני נאמני
 הקהילה, ונודע לכל שמושם אבילות הוכרח
 ליתנו לאחר. וכבר פשט היתר זה, וגם
 החת"ס כתב שאין למחות בידם. ע"כ.
 כיע"ש. וא"כ יש לסמוך על מכירה זאת
 במקום הצורך או דבר האבד או הפסד
 מרובה.

בן חיים

[נ] להרחבת הדברים ראה חזון עובדיה אבילות ח"א דיני אונן סעיף יז-יח (עמ' קנט ואילך). המגיה.

בדין פטור האונן

השבת היינו כשלא היה לו יין או ארעו אונס אחר שלא היה יכול להבדיל אבל אונן שחל עליו חיוב הבדלה ובשעה זאת היה פטור, נפטור לגמרי ולא מחייב. ודומה לגמרי להא דהוה חוגר ונתפשט ביום השני. עכ"ד הרא"ש. וע"ע להרא"ש בשלהי תענית (פרק ד סי' מ) שם"ל שבט"ו באב שחל להיות במוצ"ש שוב אינו צריך להבדיל. ומייתי ראייה מאונן שפטור בשעת הבדלה ששוב אינו מחוייב בהבדלה כלל. כיע"ש. ומוכח מדבריו שפטור בעצם, ופטור ואסור קאמרי.

וכפי זה צ"ל שדעת מר"ן ז"ל שהאונן פטור בעצם. שכן ביו"ד (סי' שמ"א, א) פסק בריש דבריו כדעת הרא"ש וסיעתיה שהאונן פטור מכל המצוות שבתורה ואינו רשאי להחמיר על עצמו. כיע"ש.

והנה מחלוקת המהר"מ והרא"ש יש לה השלכות על דינים אחרים. וכמו שכתב הט"ז (יו"ד סי' שצ"ט ס"ק ב) על מה שפסק בשו"ע שקטן שמת אביו או אמו אפילו הגדיל תוך שבעה אינו צריך להשלים, ובטל ממנו דין אבלות ואינו חייב בו. ע"כ. ויש בדין זה מחלוקת הרא"ש ומהר"מ רבו בסוף מו"ק. שם"ל להמהר"מ שחייב להתאבל לאחר שיגדיל שאין דיחוי במצוות, וכדאמרינן בפרק כיסוי הדם. והרא"ש חולק וס"ל שבשעה שמת היה פטור מחמת קטנותו, ופקע מיניה חובת אבלות לעולם. והא נמי מה שיושבים שבעה ושלושים בשמועה קרובה אינה מצוה בפני עצמה אלא תשלום לאבלות שהיה לו לעשות מיד לאחר קבורה כשידע וכשלא ידע תקנו לו תשלומים כל שלושים יום. והיכא שידע ולא נתחייב לא שייך ביה תשלומים, מידי דהוה אחיגר ונתפשט ביו"ט שני הוא שייך ביה תשלומים. ורבינו ירוחם פסק כהר"מ שהוא רבו של הרא"ש. והבית יוסף הכריע כהרא"ש

יש לעיין בדעת מר"ן ז"ל אם הפטור שפטרו חז"ל את האונן הוא פטור בעצם ואינו מחוייב בדבר כלל או שמא מעוכב הוא מלקיים המצוות אך החיוב עדיין עליו. ובשלמא לרש"י והרמב"ם דס"ל שאם ירצה להחמיר על עצמו רשאי, וכמו שכתב רש"י בברכות (א.י.) שאינו צריך לברך, מוכח שבחיובו עומד.

ולעומת זה להתוס' והרא"ש שפסקו שאינו רשאי להחמיר, נראה שהוא פטור בעצם, וכמו שכתב הרא"ש בפרק ג דברכות (ס"א) שפעם היה ר"י ז"ל אונן ואכל בלא הבדלה, א"ל תלמידיו ונבדיל לפניך, א"ל והלא אמרו בירושלמי אם ברכו אין עונים אחריו אמן. ולמחרתו כשבא מבית הקברות א"ל למה אינך עושה הבדלה א"ל משום שהייתי אונן, גם עתה פטור אני. וכן מצינו בפרק קמא דחגיגה (א.ט.) היה חוגר ביום הראשון ונתפשט ביום שני כיון שנדחה ביום ראשון שוב אינו חייב ביום שני. והר"ר מאיר דרוטמבורג כתב בהלכות שמחות שלו שאונן שלא הבדיל במוצ"ש מותר לאכול בלי הבדלה. דאמרינן מי שמתו מוטל לפניו פטור מכל המצוות שבתורה. ובירושלמי אמרינן שכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. וביום המחרת לאחר שנקבר מתו אסור לאכול עד שיבדיל, דהא קיי"ל בערבי פסחים (ק.ו.) טעם מבדיל. ואמרינן נמי מי שלא הבדיל במוצ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה וכו'. ושמעתי שיש גדולים אומרים לאחר להבדיל ובוזה נפטור האבל ואינו ג"ל כלל וכו'. ושוב הגיד לי הר"י הלוי ז"ל משפירא בשם הרב יקותיאל משפירא שמצא גדול אחד שכתב בדבריו ואת שמו לא הגיד לי. עכ"ד הר"י ז"ל. ונראה לי כדברי רבי יהודה שמה שאמרינן שאם לא הבדיל במוצ"ש הולך ומבדיל כל

יום שלישי, וכמו שכתב הט"ז בביאור כוונתו. וא"כ קשה מה שפסק באו"ח (רצט, ט) כלשון הטור והרא"ש שדווקא בשוגג ואונס יש להבדלה תשלומים וכו'. ע"כ. והניח בצ"ע.

ומהר"מ שי"ק שטח ספקו זה לפני רבו הגאון בעל חתם סופר ז"ל ותשובתו הרמתה מובאת בחלק או"ח (פ"י י). ולאחר שדחה דברי הט"ז (פ"י שצו ס"ק ב) שאינו כדבריו מה שהאבל מבדיל ביום ראשון והבדלה חובת היום היא, שזה אינו. אלא מחלוקת מהר"מ והרא"ש בדיחוי מצוה. שמהר"מ מביא ראיה מדין כיסהו הרוח ונתגלה שאין דיחוי במצוה וחייב לכסותו, והכא נמי אין דיחוי. וזה דחה הרא"ש, דבשלמא כיסהו הרוח ונתגלה גברא בר חיובא הוא, ואין דיחוי במצוות וחזר החיוב למקומו כשנתגלה. אבל קמן והגדיל שלא היה הקטן חייב מעולם מאי דיחוי איכא שנאמר שנדחת מצוותו ואין דיחוי במצוות, ומאי דפליגי שוב באונן שלמהר"מ האונן בר חיובא הוא, והמצוה נדחת ממנו הואיל ועסק בצורכי המת יעסק במצווה אחרת. ואינו אלא דיחוי בעלמא, שהוא ראוי להבדיל והזמן ראוי להבדיל. אלא שזה כמו כיסהו הרוח דהיינו שנפטר ע"י מרדתו במצווה אחרת וא"כ י"ל שאין דיחוי במצוות, ולכשנפטר מטרדת מצוותו ישלם חיובו. אלא שע"ז פליגי הרא"ש. וצ"ל דס"ל שאינו דומה לחזר ונתגלה שאין הכיסוי תשלומים אלא חיוב בפני עצמו. משא"כ הבדלה שהיא מדין תשלומים. ואיך שיהיה אין כל סתירה בדברי השו"ע במה שפסק בקמייטא כהרא"ש ובבבב"א כמהר"מ. והשתא כיון שהבדלה להרמב"ם דאורייתא כמו קידוש, ופטור האונן דרבנן, ויש סוברים שאם ירצה להחמיר על עצמו רשאי, הכריע להבדיל לחומרא כנלענ"ד. עכ"ד. ומבוארת דעתו שפטור האונן אינו פטור בעצם, כי רק דיחוי, ושזאת דעת מר"ן ז"ל. וכן הניף ידו שנית בליקוטי חת"ס (פ"י טז) במוהל שנעשה אונן ואין מוהל אחר שרשאי

משום שהלכה כהמיקל באבלות. ובימי חורפי הוקשה לי שאיך כתב הרא"ש שיש תשלומים באבלות, והלא כל יום מהשבעה מצווה בפני עצמה היא, וכמו שפסק בשו"ע כאן (שצו, ב) שמי שזלזל באבלות מקצת ימים מונה מיום ראשון. ולמה כתבו הטור ושו"ע שקטן אפילו הגדיל תוך שבעה פטור מהאבלות. והרציתי הדברים לפני מו"ח ז"ל והשיבני שבלאו הכי פסקי השו"ע סותרים זה את זה. שכן נחלקו מהר"מ והרא"ש בדין אונן כמוצ"ש אם חייב להבדיל לאחר קבורה. והנה לעיל (י"ד פ"י שמו, ב) פסק השו"ע שחייב להבדיל וכדעת מהר"מ וכאן פסק שקטן שהגדיל פטור והיינו כהיראים. ע"כ.

והאריך הט"ז ליישב דברי מר"ן ז"ל והעלה שהחיוב בהבדלה מתחיל במוצ"ש וגמשיך עד יום רביעי, ואין הימים הנוספים תשלומים וכו'. כיע"ש. וכפי זה ס"ל למר"ן ז"ל שהפטור הוא פטור בעצם. רק בהבדלה כל יום הוא מצווה בפני עצמה, ובקטן שהגדיל נהי שהיה לו לפסוק בזה כמהר"מ וכשהגדיל הקטן ישלים ימי האבלות, שאני התם דהלכה כהמיקל באבלות.

ואנוכי הרואה בשו"ת מהר"מ שי"ק (י"ד פ"י שמו) שהקשה על דעת מר"ן על פי מה שפסק באו"ח (פ"י רצט, ט) שכח ולא הבדיל במוצ"ש מבדיל והולך כל השבת וכו'. ע"כ. שמשמע מלשון זה שבהזיד אין לו תשלומים והוי מעוות לא יוכל לתקן, ודמי לתפילה דקיי"ל בס"ק שאם הזיד אין לה תשלומים. וא"כ גם בהבדלה אתי עלה מטעם תשלומים. ודין זה תלוי במחלוקת המהר"מ והרא"ש בדין אונן. דלהרא"ש כיון שהיה פטור בשעת הבדלה משום אנינות ידיה שוב לא יבדיל, ששאר הימים אינם אלא בתורת תשלומים, דדווקא בשוגג. וא"כ תמהני על הב"י שפסק ביו"ד (שמו, ב) כמהר"מ שמבדיל לאחר קבורה, וא"כ על כורחין לומר שס"ל שזמן הבדלה עד

שבדיעבד יצא ידי חובתו. כיע"ש. שלמעשה צדודי קא מצדד בנידון שאלתו אם צריך להבדיל שנית, דזיל בתר הרא"ש וסיעתיה פטור לגמרי ואינו צריך להבדיל, וזיל בתר הבית יוסף רשאי להחמיר על עצמו ביש מי שישא משאו. ולא נידון זה עמד בפני הגאון בעל יביע אומר כי אם פטור האונן אם פטור בעצם או שמא חייב הוא בכל המצוות, ורק משום שעסוק במצוות מתו נפטר משאר מצוות [ונגם מה שסמך הפנים מאירות על קברנים שבטיר, ומשמע כפי מרוצת דבריו שאפילו לפני שנמסר להם, ומקרי יש מי שישא משאו, חידוש גדול הוא. וצ"ע, שכן בכל אתר ואתר יש אנשים מיוחדים לכך או הכתפים או הרבים. והארכנו בזה לעיל. ע"ש. ומ"מ כל זה כשמסרו ממש אבל לסמוך על זה לפני מסירה צ"ע. ואכמ"ל].

והן אמת שהרב המגיה בשלמי ציבור (דף ב, ע) כתב לקיים דינו של הרב פנים מאירות שלא יבדיל שנית משום דהוי כעין ספק ספיקא. שהרי מה שמבדיל ביום לאחר הקבורה אינו מוסכם מהכל, שכן לרבינו יהודה והרא"ש והטור אינו יכול להבדיל ביום, שכיון שנדחה נדחה. ואע"פ שכבר פשטה ההוראה כדעת מהר"מ והשו"ע היינו למי שלא הבדיל בלילה. אבל אם עבר והבדיל בלילה או שמע מאחרים וכיון שומע ומשמיע, בכגון דא הוי בדיעבד. ונראה ודאי שיש לסמוך על סברת רש"י והרמב"ם שהביא מר"ן בית יוסף, ואינהו ס"ל שאפילו לכתחילה אם רצה האונן להחמיר על עצמו רשאי. ע"כ.

וכיון מדנפשיה לסברת הפנים מאירות, אלא שהרב פנים מאירות גופיה לא סמך על דעת רש"י והרמב"ם ואפילו בדיעבד, והתנה ביש מי שישא משאו, כיע"ש. ודין גרמא ליה להגאון המגיה בשלמי ציבור שלא ראה הדברים בספר. וכמו שקרא בחיל שאין בידו ספר פנים מאירות לחזות בנועם שפתותיו מה הם המעמים שהורה שלא להבדיל ביום. כיע"ש. וע"ע בברכ"י (יריד סי' שמא אות יט) שכתב

למול את בן חברו, שעכ"פ נעשה שליח של האב ומחוייב המוהל האונן במצוות מן התורה, ומכ"ש להסוברים שרשאי להחמיר על עצמו ע"כ. יע"ש.

ובדבריו כתב ג"כ הפרי מגדים בפתיחה הכוללת השנית (אות כט) שאונן שתקע בשופר בראש השנה, וכגון שרוצה לקבור בראשון ע"י עממים או בשני ע"י ישראל יצאו ידי חובתם. המחוייב מקרי אלא שעסוק במצוה אחרת. ע"כ. והגם שהרב פתח הדביר (פי' עא אות ב) הביא ספקן של הפרמ"ג והכרעתו שמוציא את האחרים ידי חובתם בתקיעת שופר, ודחה שכיון שאינו מחוייב כיצד יוציא אחרים ידי חובתם. וכו'. כיע"ש. ומבין דבריו נראה שאינו מחוייב כלל ועיקר ולכן סמך יתדותיו על דברי הרא"ש ומהר"מ שאף לדעת מהר"מ פטור בעצם בשעת אנינותו רק שזמן הבדלה נמשך מעבר לזמן אנינותו. וי"ל שלא דק בזה ונגרר אחר דברי הט"ז הנ"ל ולא ראה דברי החת"ס הנ"ל. שבע"כ לומר שמהר"ם ס"ל שפטורו של אונן משום דעסוק במצוה אחרת, ולאחר מכן יחזור לחיובו. כיע"ש.

ובאמת שראיתי בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' ק) שנשאל באונן שהבדיל כי לא ידע שאסור להבדיל אם צריך להבדיל שנית. והעלה שאינו צריך. שכיון דמספקא לן בירושלמי אי מטעם כבוד המת או מי שישא משאו כיע"ש. ובב"י (יריד סי' שמא) כתב דהוי ספיקא דרבנן לקולא, ולכן אם יש מי שישא משאו רשאי להחמיר על עצמו ולברך. ומכש"כ לדעת הרמב"ם ורש"י ז"ל הכי נקטינן, ואין מוחים בידו, ואנן יש לנו קברנים מיוחדים שמטפלים במת, ולכן אין צריך לחזור ולהבדיל. ואפילו נאמר שאינו בר חיוב, וכדעת הרא"ש שפסק כר"י, מ"מ אינו צריך לחזור ולברך. ע"כ.

ולא ידעתי למה כתב בשו"ת יביע אומר (ח"ג אות סי' כז) שפסק הפנים מאירות

אשר דברי מרן החיד"א תדיר בפיו ובתורתו יהגה יומם ולילה השמיט תוקף דבריו בברכ"י (פי' שמא אות יט) שלא זכר הרב בית דוד דברי הרא"ש ומהר"ם שאונן ששמע הבדלה מאחרים לא יצא ידי חובתו כיון שבאותה שעה לא בר חיובא הוא. ודברי רבינו ירוחם (נתיב כח) שאפילו מי ששמע הבדלה מאחר בשעה שהיה אונן ופטור לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולהבדיל למחר. ע"כ. ואנן קיי"ל כמהר"ם. עכ"ד החיד"א בברכ"י. ע"ש. ואני אמרתי בחופזי שמה שאינו בר חיובא היינו מדרבנן, ולא שייך לומר בכאן שמדאורייתא חייב כיון שהבדלה על היין מדרבנן, וכמו שאמרו בברכות (לג,ב) העשירו קבעוה על היין. וע"ש.

ועין רואה להרב פתח הדביר (דף פז) שבחלקות ישית. שאם קרא האונן ק"ש צריך לחזור ולקרוא. ואומר גם הברכות של ק"ש שכך נתקנה קריאתה וליכא חשש לא תישא. אבל לא יחזור להתפלל דשב ואל תעשה עדיף. ושאר ברכות פשיטא שאין לחזור ולברך. ע"כ. והביאו השדי חמד (מערכת אנינות אות מז). כיע"ש. וכתב שלפי זה מי שמת לו מת בלילה ונקבר ביום, שדינא הוא שצריך לברך קצת ברכות השחר, אם עבר ובירך אותם בעודו אונן אין צריך לחזור ולברך אחר קבורה. אבל בברכות התורה באנו למחלוקת אם היא מדאורייתא או מדרבנן ונראה דשב ואל תעשה עדיף. ע"כ.

ומסתברא כוותיה אליבא דמר"ן ז"ל דאתי על דין אונן שפטורו מהמצוות מדין ספיא דרבנן. הלכך כל מילי דרבנן אינו צריך לחזור ובמילי דאורייתא כגון ק"ש חייב לחזור מספק. ואל תשיבני שדעת מר"ן ז"ל ביו"ד (שמא, א) שאינו רשאי להחמיר על עצמו וכו'. ומשמע שמוחים בידו ומשתקים אותו. דודאי דינא הכי. אלא שאם עשה בינו לבין עצמו או שלא מיחו בידו ועשה, יצא עכ"פ

לפקפק על דברי הפנים מאירות הנ"ל. אך בכל זאת כתב לקיים דינו שלא יבדיל מהמעמים שכתב שם. יע"ש.

בכ"ל אופן מורם מדברי הרב המגיה בשלמי ציבור שיש לסמוך בדיעבד על דעת רש"י והרמב"ם. ונפלאות היא ורחוקה, ואינה עולה יפה לדעת מר"ן ז"ל. דאם איתא להאי סברא לא היינו צריכים לחלק בין יש מי שישא משאו או לא. שכיון שהחמיר על עצמו מעצמו, נימא לסמוך על דעת רש"י והרמב"ם ולא נמחה בידו, ואיננו צריכים למי שישא משאו. אלא ודאי שלדעת מר"ן אין סומכים על רש"י והרמב"ם אפילו בדיעבד, אלא ביש מי שישא משאו דוקא.

וכיון שהרב המגיה מר ניהו כמהר"ר אברהם חיון ז"ל הלך שבי אחר סברתו לסמוך על דעת רש"י והרמב"ם, והסכים גם בשלמי ציבור לדינו של הרב בית דוד (יו"ד סי' קסד) מי שהיה אונן ושמע הבדלה מאחרים והאונן כיון לצאת והמבדיל כיון להוציא יצא ידי חובת הבדלה ואינו צריך להבדיל עוד אחר קבורה. ע"ש. ולפי מרוצת הדברים נראה שאפילו לכתחילה קאמר, שכיון האונן לצאת והמבדיל להוציא ושומע ומשמיע יחד מכוונים, ועל כגון זה נאמר הילכו שניים יחדיו בלתי אם נועדו. ובדוחק היה אפשר לומר שמעו גם שניהם, דא"כ היה לו לחלק בפירוש.

ועיין שם בדברי הרב המגיה שהעמיד לדעה זו בסמיכה לדעת רש"י והרמב"ם, ודחה דברי הרב ב"ח (יו"ד סי' שמא) שהקשה איך התיירו אותם גדולים לצאת י"ח הבדלה בשמיעה מאחר, והלא אונן אסור לו לשמוע שום ברכה ואינו עונה אמן וכו'. ע"כ. וכתב על זה דסמכו על דברי רש"י והרמב"ם וראה מה שכתב הב"י שכשיש מי שישא משאו כדאי הם רש"י והרמב"ם לסמוך עליהם. ע"כ. ותמיהה לי טובא שהרב המגיה

י"ח במילי דרבנן מספק שבזה כדאי הם רש"י והרמב"ם לסמוך עליהם אפילו היכא שאין מי שישא משאו. ובה קם דינא דהפנים מאירות וכן דינא של הרב בית דוד בשמע מאחרים שיצא בדיעבד.

והרי זה כמבואר בדברי הפתח הדביר והשדי חמד דס"ל שאין פטור האונן פטור בעצם אלא דחוי הוא לפי שעה כעוסק במצוה. וכמו שכתב החת"ס (א"ח סי' יז) וכנ"ל. יע"ש.

כל קבל דנא כתב המגן אברהם (סי' ע"א ס"ק א) שאונן מיד כשמתחילים להשליך עפר על המת יקרא ויתפלל. וכן עשה מהרי"ל. ונ"ל שקודם חצות יתפלל שחרית, וכמש"כ בס' פט. אבל ברכות השחר נ"ל שלא יאמר כיון שבשעת חובתו היה פטור, וכמש"כ ביו"ד (סי' שמ"א, ב) לענין הבדלה. עכ"ל. והעירו בדגמ"ר (שם) שהביא ראיה לסתור [שכן בהבדלה פסק בשו"ע שיבדיל לאחר קבורה, ולפי זה ה"ה ברכות השחר שיברך לאחר קבורה, ודו"ק]. ואעפ"י כן הדין דין אמת. ע"כ. וביאר בלבושי השרד את כוונת המג"א הנ"ל שהבדלה מדין תשלומים הוא דמברך לאחר קבורה. וברכות השחר כיון שאינו אומרם בשעתם, וכגון

כששמע קול התרנגול וכדומה אלא מסדרם בבית הכנסת, דינו כדין תשלומים כיון שהחוב חל על המעשה דהיינו קריאת התרנגול ומדינא כששמע צריך לברך. עכ"ד.

ואין בזה כדי ליישב קושיית הדגמ"ר, שכל דברי הלבושי השרד הן לסברת הרא"ש שימי השבוע שיכול להבדיל בהם הם תשלומים לעיקר החיוב, משא"כ לדעת מהר"מ י"ל שכל יום מצווה בפני עצמה הוא, ומצוה חדשה. ואף לדעת החת"ס שכתב לדחות דברי הט"ז וכנ"ל, דחוויה היתה המצוה אצל האונן מפאת עיסוקו במצוה אחרת ושוב חזר לחיובו. וכיון שמר"ן ז"ל פסק כדעת מהר"מ, לא שייך לציין לדבריו בשו"ע. וכן העיר לנכון בהגהות רע"א על אתר שאדרבה מוכח מדברי השו"ע שהיותו פטור בשעת החיוב לא מהני. כיע"ש. אלמא דס"ל להגרע"ק דמחוייב מקרי. וע"ע במג"א (א"ח סי' תרצו ס"ק מז) לענין מקרא מגילה שאונן ששמע קריאת המגילה באנינותו צריך לחזור ולקוראה. ומיהו לפי מש"כ בס' ע"א אם רצה להחמיר על עצמו רשאי. עכ"ד. ע"ש. ורבים מהאחרונים תפסו כסברת הרא"ש ור"י שהאונן פטור בעצם^[12].

בן חיים

[נז] כאן נכתב על הגליון: "להשלים". וחבל על דאברין. המגיה.